

YÖNETMELİK

Cevre ve Orman Bakanlığından:

DSİ YERALTISULARI TEKNİK YÖNETMELİĞİ**BÖLÜM I
GENEL HÜKÜMLER****1. YÖNETMELİĞİN UYGULAMA ALANI****1.1. Belge işleri :**

Yeraltısuları hakkında 167 sayılı Kanun'un 8, 9, 10 ve 11. maddeleri gereğince, Yeraltısuları Tüzüğü'nün 4. ve 5. maddelerinde açıklanan yeraltısuyu arama, kullanma, ıslah ve tadil belgeleri ile ilgili işlemler, bu Yönetmelikte tanımlandığı şekilde yapılırlar.

1.2. Yeraltısuyu araştırılması ve işletilmesi amacıyla yapılacak etüdler :

Yukarıda 1.1 maddesinde anılan belgelerin verilebilmesi için yapılması gerekli olan ve bu Yönetmeliğin II. Bölümünde tanımlanan yeraltısuyu etüdları, Yönetmelikte belirtildiği şekilde yapılırlar.

1.3. Kuyu Yapımı :

Yeraltısuları hakkında 167 sayılı Kanun'un 8, 10 ve 11; Yeraltısuları Tüzüğü'nün 4. maddesinde belirtilen kuyuların açılmasında uyulması gerekli bütün teknik işler, bu Yönetmelikte açıklanmıştır. Yeraltısuları Tüzüğü'nde belirtildiği üzere, her türlü formasyonda her türlü araç ve gereçle açılan 10 m. den sığ kuyular, 167 sayılı Kanunun 8 inci maddede (a) şikkında bahis konusu edilen «elle açılan kuyular» sayılmakta ve Yönetmeliğin uygulama alanına girmemektedirler.

1.4. Galeri-Tünel, Keson Kuyu, Kehriz ve Drenaj Yapımı :

Yeraltısuları hakkında 167 sayılı Kanun'un 8. maddesinin (b) bendinde ve Yeraltısuları Tüzüğü'nün 5. maddesinde belirtildiği üzere; yeraltısuyundan içme, sulama, kullanma veya diğer maksatlar için inşa edilecek boyları ve kesitleri ne olursa olsun, her türlü yatay veya eğik galeri, tünel keson kuyu, drenaj ve kehrizlerin yapımı, tadili ve ıslahı ile ilgili teknik çalışmalar, bu Yönetmelikte tanımlandığı şekilde yapılırlar.

1.5. Yeraltısuyunun işletilmesi:

İçme, kullanma, sulama ve diğer maksatlar için inşa edilecek kuyu, galeri-tünel, keson kuyu, drenaj ve kehrizler ile yeraltısuyu işletmesinde, bu Yönetmeliğin V. Bölümünde belirtilen hususlara uyulması zorunludur.

2. BELGE İŞLERİ**2.1. Belge alınacak işler :**

167 sayılı Yeraltısuları Hakkında Kanunun 8. maddesinin (a) ve (b) fıkralarındaki işlerle, Yeraltısuları Tüzüğü'nün 9 uncu maddesinde belirtilen işleri yapacaklar için, Devlet Su İşleri Gene! Müdürlüğünden belge alınması zorunludur. Bunlar, aşağıda sayılan belgelerdir :

2.1.1. Yeraltısuyu arama belgesi**2.1.2. Yeraltısuyu kullanma belgesi****2.1.3. Islah ve tadil belgesi****2.1.4. Sondörlük, Kuyuculuk, Galeri, Tünelcilik yeterlik belgesi.****2.2. Belge için başvurma :**

Belge almak isteyen kimse, istediği belge ile ilgili, örneği 2.7. maddesinde görülen belge isteme formlarını, en yakın DSİ. Ünitesine başvurarak veya en yakın idare amiri vasıtasıyla temin eder. Bu formu eksiksiz, doğru ve aşağıdaki hususlara uygun olarak doldurur. İlgili DSİ. Teşkilâtına veya idare âmirine verir.

Belge almak için müracaat eden kimsenin sırasını, isteklinin DSİ. Teşkilâtına veya en yakın idare âmirine baş vurduğu tarih, DSİ. nin belge isteyen kimseye cevap vereceği bir aylık sürenin başlangıcını da dilekçe ve eklerin noksansız olarak DSİ Teşkilâtına resmen ulaştığı tarih belli eder. Belge isteyen kimseye, isteği üzerine müracaat tarihini gösterir bir makbuz verilir.

2.2.1. Arama Belgesi isteme formu ve ekleri :

(Form No : 2.7.1. Yeraltısuyu Arama Belgesi isteme formu)

2.2.1.1. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) DSİ tarafından hiç etüt edilmemiş olan sahalarda A tipi Yeraltısu Arama Belgesi isteme formu kullanılır ve bu forma, aşağıda açıklanan bilgileri havi belgeler eklenir :

2.2.1.1.1. Her hangi bir yerde, aynı anda veya fasıllı olarak 5 den fazla kuyu açılması istenildiği takdirde; havzanın, II. Bölümde sözü edilen esaslar dahilinde yapılacak hidrojeolojik detaylı etüd raporlarından ve eklerinden üçer takım;

2.2.1.1.2. Aynı anda veya fasıllı olarak 5 adetden az kuyu açılması istenildiği takdirde, kuyu lokasyonlarını içine alan sahanın II. Bölümde sözü edilen esaslar dahilinde yapılacak hidrojeolojik ön etüd raporundan ve eklerinden üçer takım;

2.2.1.2. DSİ. tarafından hidrojeolojik etüdü yapılmış olan sahalarda B tipi yeraltısu arama belgesi isteme fonu kullanılır ve bu forma ne miktar kuyu açılırsa açılınsın, her bir kuyu için kuyu yerini ve su noktalarını gösterir detaylı bir kroki eklenir.

2.2.1.3. Yeraltısu aranacak havza veya alan DSİ. tarafından etüd edilmiş olsun veya olmasın, arama belgesi isteme formuna Yeraltısu Kanununun 17 nci ve Yeraltısu Tüzüğü'nün 7 nci maddesinde belirtilen teknik elemanlarca yapılmış ve kuyuda yapılacak her türlü işlemle, kuyunun çap ve derinliklerini gösterir kuyu projeleri eklenir. Projeler her kuyu için ayrı ve üçer adet olarak tanzim edilir.

2.2.2. Kullanma Belgesi isteme formu ve ekleri :

Açılmış olan yeraltısu arama kuyusunda bulunan suyun, işletilmesi istenildiği takdirde; kullanma belgesi isteme formu ve eklerinin, ilgili DSİ. Bölge Müdürlüğüne onayını takiben, müracaat sahibine kullanma belgesi verilir. Kullanma Belgesi İsteme formunun (Form No. 2.7.3.) ekleri aşağıda sırasıyla gösterilmiştir.

2.2.2.1. Doğru ve muntazam olarak doldurulmuş kuyu kayıt defterinden iki adet;

2.2.2.2. Su evsafının kullanma maksadına uygun olduğunu gösterir kimyasal su analiz raporunun aslı ile onaylı iki kopyası;

2.2.2.3. İki adet kuyu kütüğü ile, pompa karakteristiklerine ait grafiklerden üçer takım.

2.2.3. İslah ve tadil belgesi isteme formu ve ekleri :

İslah ve tadil edilmesi istenilen kuyu ve galeriler için ıslah ve tadil belgesi alınması zorunludur. Bunun için ıslah ve tadil belgesi isteme formunun doldurulması lâzımdır. Form No.: 2.7.5.) Bu forma aşağıda açıklanan bilgiler eklenir.

2.2.3.1. Kuyu veya galerinin, son durumunu gösterir onaylı kütüğü;

2.2.3.2. 1/50 ölçekli tadil projesi ve lüzumlu tafsilat resimleri;

2.2.3.3. İslah veya tadil gerekçesini açıklayan bir rapor;

2.2.3.4. Kullanma belgesi;

2.2.4. Yeterlik belgesi isteme formu ve ekleri :

Yeraltısu temin etmek maksadıyla, yeraltısu ile ilgili işlerde çalışacak sondör, kuyucu, galerici ve tünellerin, bu işleri yapabilmeleri için yeterlik belgesi almaları zorunludur.

Yeterlik Belgesi alabilmek için :

2.4.1. Türk vatandaşı olmak;

2.4.2. En az ilkokulu bitirmiş olmak;

2.4.3. Sağlık bakımından bu gibi işlerde çalışmaya bedenen müsait olmak;

o
r
m

N
o
:

2
.
7
.
7
.)

2.2.4.4. Mesleğinde yeteri kadar tecrübeli bulunmak (I. sınıf belge alacakların, en az 7 yıl; II. sınıf belge alacakların, en az 4 yıllık tecrübesi bulunmak);

2.2.4.5 DSİ. ce açılacak sınavda başarı göstermek lâzımdır.

İstekli, yukarıdaki hususlara ait ekler ve belge isteme formu ile DSİ. Genel Müdürlüğünce ilân edilen sınav tarihinden en az 15 gün evvel, DSİ Genel Müdürlüğü ilânında belirtilen yere müracaat etmek zorunluluğundadır.

Uygun görüldüğü takdirde; dilekçe sahibine, sınava girebileceğini sınav gününü, yerini ve saatini bildirir fotoğraflı ve onaylı bir sınava giriş kartı verilir. Sınava giriş kartında yazılı gün ve saatte sınavda bulunmayanlar, o yıl için imtihana girme haklarını kaybederler. Elleri giriş kartı bulunmayanlar hiçbir şekilde sınava giremezler.

2.3. Belgelerin verilışı:

2.3.1. Arama, Kullanma, İslah ve Tadil Belgeleri :

Konuya göre doldurularak, ilgili DSİ Bölge Müdürlüğüne verilen arama kullanma, ıslah ve tadii belgesi isteme formu ve ekleri; mahallinde ve büroda, hukukî, jeolojik, hidrojeolojik ve mühendislik bakımlarından incelenir. Uygun görüldüğü takdirde, her bir eki «Kontrol edilmiştir» damgasıyla mühürlenir ve kontrol eden tarafından imzalanır, konu ile ilgili izin belgesi doldurulur ve Bölge Müdürlüğünün onayını takiben; belgenin beyaz renkli orijinali ile kontrol edilmiş rapor ve eklerinden tam bir takım istekliye verilir. Yeşil renkli kopya ile kontrol edilmiş bulunan form ve eklerinden birer takım DSİ Yeraltı Suları Dairesi Başkanlığına gönderilir. Belgenin pembe renkli kopyası ve belge isteme formu eklerinden bir takım da, DSİ Bölge Müdürlüğünde alıkonulur. Müracaat sahibine; belge ile birlikte, her kuyu veya galeri için onaylı, biri doldurulup İdareye geri verilmek üzere, 2 adet boş kuyu kayıt defteri verilir. Belge formuna eklenmiş bulunan rapor, proje, harita vs. gibi dokümanların tetkiki neticesinde, eksik ve hatalı hususlarla karşılaşıldığı takdirde, evrakın iki takımı, bu hususları açıklayıcı bir yazı ile, dilekçe sahibine iade edilir. Diğer takım Bölge Müdürlüğünde muhafaza edilir.

2.3.2. Yeterlik belgesi :

Yeterlik belgesi almak için, DSİ Genel Müdürlüğüne zamanında ve gerektiği şekilde başvurular için aşağıdaki dallarda sınav yapılır.

2.3.2.1.

- 1— I. Sınıf Rotari Sondörlüğü Yeterlik Belgesi
- 2 — I. Sınıf Darbeli Sondörlüğü Yeterlik Belgesi
- 3 — 1. Sınıf Galeri - Tünelci - Kuyucu Yeterlik Belgesi
- 4 — II.Sınıf galeri-tünelci-kuyucu Yeterlik Belgesi
- 5 — II. Sınıf darbeli sondörlüğü Yeterlik Belgesi
- 6 — II. Sınıf Galeri - Tünelci - Kuyucu Yeterlik Belgesi
- 7 — Hafif Araç Sondörlüğü

Bu sınavları başaranlara katıldıkları sınavın dalını, sınıfını ve tarihini gösterir DSİ Yeraltı Suları Dairesince Onaylı Yeterlik Belgeleri verilir. Belge sahipleri sadece belgelerinde belirtilen dallarda çalışabilirler.

2.4. Yeterlik belgesi sınavları :

Yeterlik belgesi sınavları, aşağıdaki şartlara uygun olarak yürütülür:

2.4.1. Yeterlik Belgesi almak isteyenler için DSİ Genel Müdürlüğünce açılacak sınavlar, her yıl 1 Ocak ile 31 Mart tarihleri arasında yapılır. Sınav günleri ve yerleri, sınavdan en az 30 gün önce DSİ Genel Müdürlüğünce ilân olunur.

2.4.2. Sınavlar nazari ve ameli olmak üzere iki şekilde olur, nazari sınavlar, yazılı; ameli sınavlar, sözlü sınav veya fiili tatbikat şeklinde yapılır.

2.4.3 Sınavlarda değerlendirme 100 puvan üzerinden olup, en az 50 puan alan başarılı sayılır. Hem ameli, hem nazari sınav yapılan hallerde, iki sınavın ortalaması alınır. Genel başarı için katsayılarla çarpılarak bulunan ortalamanın en az 65 olması gereklidir.

2.4.4. Sınav sonuçları bir liste halinde, sınav yerinde 1 hafta süre ile ilân edilir.

2.4.5. Sınavlarda; not ortalamaları 65'ten yukarı olduğu halde sadece tek dersten başarı gösteremeyenler, daha sonraki yıllarda, yalnız başarı gösteremedikleri dersten sınava girerler.

2.4.6. Sınav Konuları :

2.4.6.1. Bütün dallar için müşterek dersler ;

- A. Matematik (Katsayısı : 1)
- B. Pompa bilgisi (Katsayısı : 1)
- C. Makina ve motor (Katsayısı : 1)
- D. Yeraltı Suları mevzuatı (Katsayısı : 1)
- E. Su verim deneyleri (Katsayısı : 1)

- 2.4.6.2. I. Sınıf Rotari ve Darbeli Sondörlüğü için ilâve dersler.
F. Sondaj Tekniği (Katsayısı : 4)
G. Yeraltısuyu Jeolojisi (Katsayısı : 1)
- 2.4.6.3. I. Sınıf Rotari ve Darbeli Sondörlüğü ile Hafif Araç Sondörlüğü için ilâve ders
F. Sondaj Tekniği (Katsayısı : 5)
- 2.4.6.4. I. Sınıf Galeri-Tünel ve Kuyucular için ilâve dersler:
F. Galeri, Tünel ve kuyu inşa tekniği ve tahkimatı (Katsayısı : 3)
G. Barutçuluk Bilgisi (Katsayısı : 1)
H. Jeoloji Bilgisi (Katsayısı : 1)
- 2.4.6.5. II. Sınıf Galeri - Tünel ve kuyucular için ilâve dersler :
F. Galeri, tünel ve kuyu inşa tekniği ve tahkimatı (Katsayısı : 4)
G. Barutçuluk Bilgisi (Katsayısı: 1)
- 2.4.7. Sınav Müfredatı :
- 2.4.7.1. Matematik yazılı sınav müfredatı :
Aritmetik işlemler; Alan ve Hacim işlemleri; Uzunluk, Ağırlık, Zaman, Hız birimleri ve dönüşümleri,
- 2.4.7.2. Pompa bilgisi yazılı sınav müfredatı :
Tulumba çeşitleri, çalışma prensipleri, montaj ve demontajları, arızaları, bakımları.
- 2.4.7.3. Makina ve motor yazılı sınav müfredatı :
Motor çeşitleri, sondaj yardımcı makinaları çeşitleri, makina ve motorların çalıştırılmaları, koruyucu bakım, periyodik bakım,
- 2.4.7.4. Yeraltısuları mevzuatı yazılı sınav müfredatı : Yeraltısuları Kanunu, Yeraltısuları Tüzüğü, Belgeler
- 2.4.7.5. Su verim deneyleri yazılı sınav müfredatı :
Deney çeşitleri gayeleri; yapıları; kıymetlendirilmeleri (yalnız I. sınıf için)
- 2.4.7.6. Sondaj tekniği nazarî ve ameli sınav müfredatı :
Sondajın amaçları; kuyu yapım metodları; tecrit borulama ve filtreleme işlemleri; çakılama; yıkama; geliştirme metodları; kuyu ağız yapımı; sondaj ve kuyu emniyeti; rapor tutulması; sondaj makinasının (her dal için kendi makinası hakkında) ve sondaj malzeme ve ekipmanlarının kullanılmaları (her dal için kendi malzeme ve ekipman hakkında); sondaj sıvısı (rotari sondörlüğünde); numune alma (her dal için kendi özel metodları hakkında); onarma ve kurtarma işlemleri (yalnız birinci sınıf sondörlere); şantiye düzeni (yalnız birinci sınıf sondörlere); sondaj hesapları (yalnız birinci sınıf sondörlere)
- 2.4.7.7. Yeraltısuyu jeolojisi sözlü ve yazılı sınav müfredatı :
Su taşıyan formasyonların cinsleri, özellikleri; su sondajlarında geçilen formasyonlar ve özellikleri; akifer cinsleri ve özellikleri, yeraltısuyunun hareketi ve bulunuşu hakkında bilgiler.
- 2.4.7.8. Galeri, tünel ve kuyu inşa tekniği ve tahkimatı; sözlü ve yazılı sınav müfredatı :
İnşa metodları; delici makinaların ve ekipmanların kullanılışı; tahkimat neveleri ve yapılışı; numune alınması; kayıt ve raporlar; emniyet tedbirleri, tecrit işlemleri, ray döşeme, onarım ve kurtarmalar (yalnız birinci sınıf için), pusula kullanma (yalnız birinci sınıf için).
- 2.4.7.9. Barutçuluk bilgisi yazılı sınav müfredatı :
Barutçuluk malzemesi, çeşitleri, kullanılması, korunması; ateşleme ve emniyet tedbirleri; kayıt işlemleri.
- 2.4.7.10. Jeoloji bilgisi sözlü sınav müfredatı :
Jeolojik formasyonlar, özellikleri ve oluşumları; kayaçların tanınması, formasyon yapısının galeri ve tünel inşasıyla olan ilişkileri yeraltısuyunun oluşumu ve hareketi,

2.5. Belgelerin tescil :

DSİ Bölge Müdürlüklerince verilen belgelerin, DSİ Yeraltısuları Dairesine gönderilen suretleri ve ekleri, anılan Daire Başkanlığında «Dokümanların tasnifi ve tescili ile ilgili talimat» gereğince tescil edilerek saklanır.

2.6. Belgelerin ve işlemlerin kontrolü :

Belge sahipleri; DSİ Yeraltısuları Dairesi Başkanlığınca veya DSİ Bölge Müdürlüklerince verilmiş olan «Belge kontrol yetki kartları»na sahip yetkililerin, kanunlara uygun şekilde yapacakları kontrollarda, belgelerini göstermek ve yapılan işler hakkında her türlü bilgiyi vermekle zorunludurlar. Belge kontrol yetki kartlarının, fotoğraflı ve ilgili makam tarafından onaylanmış olması gereklidir.

Yeterlik Belgesi almış bulunan kişiler, kanunlara, tüzüğe ve yönetmeliğe uygun olarak iş yapmak, kayıtları doğru tutmak, formları eksiksiz ve doğru olarak doldurmak zorunluluğunda olup, bunlara uymayanlara

DSİ'ce 1. defasında ihtar verilir; 2. defasında 6 ay müddetle yeterlik belgeleri geri alınır; 3. defasında ise, yeterlik belgeleri iptal edilir.

2.7. Formlar:

Yeraltısuyu ile ilgili işlerde kullanılacak form örnekleri sıra ile gelecek sayfalardadır.

Sayfa 3

2.7.1. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) YERALTISUYU ARAMA BELGESİ İSTEME FORMU

Form No : 2.7.1.

Belge Tipi :

.....

DSİ ..... BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

1. Müracaat Sahibi : .....

T.C. Kimlik Numarası: .....

Adresi : .....

2. Arazinin

a) İli	e) Yüzölçümü .....
b) İlçesi	f) Koordinatı .....
c) Beldesi	g) Havza Adı.....
d) Köy veya Mh.	h) Ova Adı.....

3. Teknik Elemanın (Teknik Sorumlu)

a) Adı Soyadı.....	İmzası.....
b) Mesleği	
c) Diploma-Oda Sicil No : ...	
d) Adresi.	

4. Sondör, Kuyucu, Galerinin :

a) Adı Soyadı.....	İmzası.....
b) Yeterlik Belge dalı tarihi ve No:	
c) Adresi.	

5. Kuyunun

6. Galerinin

a) Tipi :	a) Kesiti : .....
b) Delme usulü :	b) Açma usulü : .....
c) Adedi :	c) Adedi : .....

7. Talep edilen su miktarı ..... Ton/gün ..... Ton/yıl

Yukarıda belirtilen ve ilişik haritada sınırları gösterilen arazimde..... adet ..... açtırmak suretiyle ve ..... işinde kullanmak amacıyla yeraltısuyu aramak istiyorum, 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanunun 9 uncu maddesi uyarınca tarafıma bir arama belgesi verilmesini arz ederim. ..../...../20.....

- Eki: 1) A tipi belge için hidrojeoloji raporu (3 takım).
2) Kuyu projesi (kuyu yeri krokili) (3 takım).
3) Kuyu açılacak arazinin onaylı tapu fotokopisi.
4) İhtiyaç belgesi.

Sayfa 4

2.7.2. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) YERALTISUYU ARAMA BELGESİ FORMU

T.C.
Çevre ve Orman Bakanlığı
DSİ ..... Bölge Müdürlüğü

Form No : 2.7.2.
Belge No : .....
Belge Tarihi: .....
Belge Tipi: .....

YERALTISUYU ARAMA BELGESİ

1. **Belge Sahibi** : .....
T.C. Kimlik Numarası : .....
Adresi : .....

2. **Teknik Sorumlu** : .....

- a) Adı Soyadı : .....
b) Mesleği : .....
c) Diploma-Oda Sicil No : .....
d) Adresi. : .....

3. **Sondör, Kuyucu, Galerici** : .....

- a) Adı Soyadı : .....
b) Mesleği : .....
c) Diploma-Oda Sicil No : .....
d) Adresi. : .....

4. **Arama Yapılacak Arazinin** : .....

- a) İli : ..... e)Yüzölçümü : .....m²
b) İlçesi : ..... f) Koordinatı .....
c) Beldesi:..... g) Havza Adı.....
d) Mh. veya köyü : ..... h) Ova Adı.....

5. **Kyunun** :

6. **Galerinin**

- a) Tipi : ..... a) Kesiti : .....
b) Delme usulü : ..... b) Açma usulü : .....
c) DSİ No. su : .....

7. **Talep edilen su miktarı** : .....Ton/gün ..... Ton/yıl

.....tarihli dilekçe ile usulüne uygun olarak yapılan müracaat incelenerek, yukarıda yüzölçümü ve yeri belirtilen alan içerisinde ve yukarıda belirtilen kişilerce yeraltısuyu aramak amacıyla ekli ve onaylı projesine uygun bir adet.....inşasına sakınca görülmediğinden, 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanununun 9 uncu maddesi uyarınca bir yıl süreli olarak bu arama belgesi verilmiştir.

DSİ.....Bölge Md.

- Eki : 1) Hidrojeolojik Rapor (1 takım)
(A tipi belgelerde)
2) Kuyu Projesi (krokili) (1 adet)
3) Kuyu açılacak arazinin onaylı tapu fotokopisi.

Sayfa 5

2.7.3. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) YERALTISUYU KULLANMA BELGESİ İSTEME FORMU

Form No : 2.7.3.

DSİ ..... BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

.....

- 1. Müracaat Sahibi :** .....
T.C. Kimlik Numarası : .....
Adresi : .....

- 2. Teknik Sorumlu :** .....

- a) Adı Soyadı : ..... İmzası:.....
b) Mesleği : .....
c) Diploma-Oda Sicil No : .....
d) Adresi: .....

- 3. Sondör, Kuyucu, Galerici :** .....

- a) Adı Soyadı : ..... İmzası : .....
b) Mesleği : .....
c) Diploma-Oda Sicil No : ...
d) Adresi: .....

- 4. Kuyu/Galeri Yeri**

İli : .....
İlçesi : .....
Beldesi : .....
Köy veya Mh. : .....
Kuyunun DSİ No.su : .....
Koordinatı : .....
Havza Adı : .....
Ova Adı : .....

- 5. Kuyu/Galeri Verimi**

Pompajla : ..... l/sn
Artezyen : ..... l/sn
Statik Seviye : .....m
Dinamik Seviye (pompajda) : .....m
Çekilecek su miktarı : .....Ton/günde ve..... Ton/ yılda
Çekilecek suyu temine
yetecek enerji miktarı : .....kWh
Sayaç Numarası : .....
Kullanma amacı : .....

Yukarıda yeri ve ekli kütüğünde durumu açıklanan ve ..... bulunan suyu kullanmak istiyorum. Bu hususta, 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanununun 10 uncu maddesi gereğince tarafıma bir yeraltısuyu kullanma belgesi verilmesini arz ederim.

- Eki : 1) Kuyu kütüğü (3 adet)
2) Pompaj programı (3 adet)
3) Analiz raporu (3 adet)
(kullanma amacına uygun)
4) Kuyu açılan arazinin onaylı tapu fotokopisi

Tarih

İmza

Not: Kuyu kütüğünün biri onaylanarak müracaatçıya geri verilecektir.

Sayfa 6

2.7.4. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) YERALTISUYU KULLANMA BELGESİ FORMU

T.C.
DSİ Genel Müdürlüğü
..... Bölge Müdürlüğü

Form No : 2.7.4.
Belge No : .....
Belge Tarihi:.....

YERALTISUYU KULLANMA BELGESİ

1. **Belge Sahibi** :.....
T.C. Kimlik
Numarası : .....
Adresi : .....

2. Teknik Sorumlu

a) Adı Soyadı :.....
b) Mesleği :.....
c) Diploma-Oda Sicil No : .....
d) Adresi : .....

3. Sondör, Kuyucu, Galerici

a) Adı Soyadı :.....
b) Mesleği :.....
c) Diploma-Oda Sicil No : .....
d) Adresi. : .....

4. Kuyu/Galeri Yeri

İli :.....
İlçesi :.....
Beldesi :.....
Köy veya Mh. :.....
Kuyunun DSİ No.su :.....
Koordinatı :.....
Havza Adı :.....
Ova Adı :.....

5. Kuyu/Galeri Verimi

Pompajla :..... l/sn.
Artezyen :..... l/sn.
Statik Seviye :.....m
Dinamik Seviye (pompajda) :.....m
Çekilecek su miktarı :..... Ton/günde ve ..... Ton/ yılda
Çekilecek suyu temine
yetecek enerji miktarı :.....kWh
Sayaç Numarası :.....
Kullanma amacı :.....

..... tarihli dilekçe ile yukarıda yeri belirtilen ..... kullanmak istediğini bildiren ..... 'ın müracaatı üzerine yapılan inceleme sonucu, isteğin kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uygun olduğu anlaşıldığından, suyun yalnız ..... amacıyla kullanılması şartıyla bu kullanma belgesi verilmiştir.

- Eki : 1) Kuyu kütüğü (3 adet)
2) Pompaj programı (3 adet)
3) Analiz raporu (3 adet)
(kullanma amacına uygun)
4) Kuyu açılan arazinin onaylı tapu fotokopisi

1- Belge sahibine aittir. Başkasına devredilemez.

2- Kuyu yeri ekli kroki üzerinde gösterilmiştir.

3- Bu belge formda tarif edilen yere ait olup başka yer için kullanılamaz.

4- Alınacak su formda belirtilenden fazla olmaz.

5- Artezyen kuyular, yönetmelikte yazıldığı şekilde tecrit edilir. Basıncılı suyun muhafaza borusu dışından, yüzeye çıkararak bataklık yapmasına veya üst tabakadaki yeraltısuyuna karışarak civar kuyulardan dışarı akmasına ve etrafa zarar vermesine meydan verilmez.

6- Pompaj programı, 3 üncü maddedeki çekilecek su miktarını aşmamak şartıyla, çekimin yılın hangi aylarında veya günün hangi saatlerinde olacağını, kuyu sahibinin isteği ve DSİ'nin müsaadesiyle tespit edilmelidir.

NOT: Yeraltısuyu Kullanma Belgesinin arka yüzüdür.

Sayfa 7

2.7.5. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) ISLAH VE TADİL BELGESİ İSTEME FORMU

DSİ ..... BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE

.....

Form No : 2.7.5.

1. **Müracaat Sahibi** : .....
T.C. Kimlik Numarası : .....
Adresi : .....
2. **Kuyu/Galeri Yeri**
İli : .....

İlçesi :.....
Beldesi :.....
Mahallesi veya köyü. :.....
Kuyunun DSİ No.su :.....
Koordinatı :.....
Havza Adı :.....
Ova Adı :.....

**3. Kuyu/Galeri Verimi
(İslah ve Tadili istenen kuyunun)**

Pompajla :..... l/sn
Artezyen :..... l/sn
Statik Seviye :..... m
Dinamik Seviye (Pompajda) :..... m
Çekilecek su miktarı :.....Ton/günde ve..... Ton/ yılda
Çekilecek suyu temine
yetecek enerji miktarı :.....kWh
Kullanma amacı :.....

4. Kuyuda yapılacak ıslah veya tadilat :

.....
.....

5. İslah ve tadil sonucu çekilecek su: ..... Ton/gün.....Ton/yıl

6. İslah ve tadil işinin teknik sorumlusu :.....

7. İslah ve tadil işinde çalışacak sondör veya galerici :.....

.....

Yukarıda yeri ve özellikleri açıklanan kuyuda/galeride, ekli projesinde gösterildiği şekilde ıslah ve tadil yapmak istiyorum. Bu hususta 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanununun 11 inci maddesi gereğince, tarafıma bir ıslah ve tadil belgesi verilmesini arz ederim.

Tarih ve imza

Eki : 1) İslah ve tadil projesi (2 adet)
2) Onaylı kuyu kütüğü (1 adet)
3) Tadil gerekçe raporu (1 adet)
4) Kullanma belgesi (1 adet)

Sayfa 8

2.7.6. (Değişik:RG-7/6/2011-27957) ISLAH VE TADİL BELGESİ FORMU

T.C.
DSİ Genel Müdürlüğü
.....nci Bölge Müdürlüğü

Form No : 2.7.6.
Belge No : .....
Belge Tarihi:.....

ISLAH VE TADİL BELGESİ

1. Belge Sahibi : .....
T.C. Kimlik Numarası : .....
Adresi : .....

2. Kuyu/Galeri Yeri

İli :.....
İlçesi :.....

Beldesi :.....
Mahallesi veya köyü. :.....
Kuyunun DSİ No.su :.....
Koordinatı :.....
Havza Adı :.....
Ova Adı :.....

3. Kuyu/Galeri Verimi

Pompajla :..... l/sn
Artezyen :..... l/sn
Statik Seviye :.....m
Dinamik Seviye (Pompajda) :.....m
Çekilecek su miktarı : (Tadilattan sonra)..... Ton/günde
ve .....Ton/yılda
Çekilecek suyu temine
yetecek enerji
miktarı :.....kWh
Kullanma amacı :.....

4. Islah ve tadil sonucu çekilecek su: ..... Ton/gün.....Ton/yıl

5. Islah ve tadil işinde çalışacak sondör veya galerici :.....
.....

.....tarihli dilekçe ile yukarıda tarifi yapılan kuyuyu/kaynağı/galeriyi ıslah ve tadil etmek istediğini bildiren, yukarıda kimliği yazılı .....'ın müracaatı üzerine yapılan incelemeler sonunda istek uygun görülerek, kuyunun/kaynağın/galerinin,ilişik onaylı projesine ve Yeraltı Suları Tüzüğü ve DSİ Yeraltısuları Teknik Yönetmeliği hükümlerine göre ıslah ve tadil edilmesi için bu ıslah ve tadil belgesi verilmiştir.

DSİ
.....Bölge Müdürü

Eki : 1) Islah ve tadil projesi (1 adet)
2) Kuyu Kütüğü (1 adet)

- 1- Belge sahibine aittir. Başkasına devredilemez.
- 2- Kuyu (galeri) ekli kütük üzerinde gösterilmiştir.
- 3- Bu belge projesindeki konuya mahsustur, başka konu için kullanılamaz.
- 4- Kuyudan ancak formda belirtilen miktarda su çekilebilir.

NOT: Islah ve tadil belgesinin arka yüzüdür.

Sayfa 9

(Değişik:RG-11/4/2010-27549)

SONDÖRLERİN, KUYUCULUK, GALERİ-TÜNELCİLİK

YETERLİK BELGESİ İSTEME FORMU

2.7.7.

Form No:2.7.7

DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE

(Jeoteknik Hizmetler ve Yeraltıları Dairesi Başkanlığı)

ANKARA

..... Okulundan ..... yılı mezun oldum. .... yılı kuyu/galeri açma işlerinde ..... olarak çalıştım. Yeraltından su elde etmek maksadıyla ..... yapmak istiyorum.

167 sayılı Yeraltıları hakkında kanunun 8.maddesinde belirtilen işleri yapabilmem için .....yeterlik belgesi verilmesini arz ederim. ..../..../....

Ad-Soyad :

İmza :

T.C. Kimlik No :

Sınava Gireceği Dal ve Sınıf :

İkametgâh Adresi :

Değişmeyen Adresi :

Telefon Numarası :

Sabıka Kaydı Beyanı :

Ekler:

1- Nüfus cüzdanı fotokopisi

2- 3 adet 4,5 x 6cm boyutlarında fotoğraf

3- Kurumca onaylı diploma sureti

4- Referanslar, ilgili kurum veya firma tarafından onaylı hizmet belgesi veya ilgili kurum veya firma tarafından onaylı bonservis belgesi

5- Yeraltı suları işlerinde çalışabileceğine dair göz, kulak-burun ve bedensel sağlık durumunu gösteren sağlık raporu.

Sayfa 10

BÖLÜM II. ETÜDLER

1. PLAN PROJE VE HARİTA HAZIRLANMASI :

1.1. Plan:

1.1. Plan ve kroki hazırlanması:

Etüdlere ilgili plan ve krokiler aşağıda belirtilen hususlara uygun olarak hazırlanır :

Plan ve krokilerin hazırlanmasında bilimsel esaslara ve resim tekniğine uyulacak. Bütün kesit ve detaylarda sayılar açık olarak okunabilir, çizgiler kesin ve net olarak görülebilir durumda olacaktır. Plan ve kroki üzerinde gösterilen bir şeklin boyutu açık olarak görülebilmeli, bir boyutun bulunması için hesap yapmaya lüzum kalmamalıdır.

Paftalar ayrı aynı numaralanmış ve 21 x 31 cm. normunda düzgün bir şekilde katlanmış olacaktır. Onaylanmak üzere DSİ'ye verilen plan ve krokiler üzerinde, okunamayan rakamlar ve yazılar, kesin ve net olarak görülmeyen çizgiler ve eksik boyutlar olduğu takdirde, bu plan ve krokiler incelenmeden iade edilecektir. Onaylanmayan plan ve krokiler geçerli sayılmazlar ve bunlara uygulama yapılamaz.

1.2. Proje hazırlanması :

Projeler yukarıdaki esaslara uygun olarak hazırlanmış ve normunda katlanmış olarak onaylanmak üzere DSİ Teşkilâtına verilecektir.

Onaylı kati proje ile tatbikata geçildikten sonra, gerek plan ve projelerde, gerekse metraj ve kesitlerde, esaslı herhangi bir değişiklik yapılmayacaktır.

Kati projelerde güzergâh ve eksenler 1/5000 veya 1/2000 ölçekli haritalar üzerine çizilecek ve bunlardan kesitler çıkarılacaktır. Kati proje çalışmaları, başta özet olmak üzere bu sahanın raporunda toplanacaktır. Kati raporda inşaat kısımlarının bütün teferruatını ihtiva eden resimler bulunacaktır. Proje hazırlanması ile ilgili hususlarda,

- 1.2.1. Grup veya tek köy içmesuları ve işletme projelerinin hazırlanmasına ait fenni şartname
- 1.2.2. Proje esaslarının tesbitine ait talimat
- 1.2.3. DSİ Etüd ve Planlama ve proje rehberi
- 1.2.4. Su kuyuları inşası fenni şartnamesi
- 1.2.5. Su kuyuları inşasına ait teknik talimatlara uyulacaktır.

Sayfa 11

1.3. Hidrojeolojik Harita Hazırlanması :

Bir sahanın hidrojeolojisi ve jeolojisi hakkında bütün bilgileri ihtiva eden haritaya, hidrojeolojik harita denir. Bu haritanın ölçeği 1/25 000 veya 1/100 000 olabilir.

Hidrojeolojik haritaya işlenecek bilgiler aşağıda gösterilmiştir:

1.3.1. Hidrojeolojik Bilgiler :

Alan dahilinde bulunan bütün kaynak, göl, gölet, akarsu, derin ve sığ kuyular, yeraltısuyu seviye değişimlerini gösterir haritalar, yeraltısuyu akımları ve toplama bölgeleri, saha dahilinden geçen eş yağış eğrileri ve aküferlerin derinlik ve kalınlıkları,

1.3.2. Jeolojik Bilgiler :

Etüd sahası dahilinde bulunan jeolojik formasyonların sınırları ile birlikte, hidrolojik karakteristiklerini açıklayıcı lejandı, senklina! ve antiklinaller, faylar, yatımlar ve eğimler,

(DSİ no verilecek haritaların standart bir hale konulmasını sağlamak üzere hidrojeolojik ve jeolojik bilgiler, standart lejanda uygun olarak gösterilecektir.)

1.4. Su noktalarının ve tesislerinin haritalara işlenmesi ve koordinat sistemine bağlanması;

Gerek etüdü sırasında tesbit edilen mevcut su noktalarını, gerekse yeniden inşa edilecek su tesislerini harita üzerinde işlemler ve numaralamalar açık bir şekilde ve yurdu kapsayan aşağıdaki koordinat ve numaralama sistemi gereğince, yapılacaktır.

1.4.1. 1/25.000 ölçekli haritalarda koordinat sisteminin kullanılması :

1/25.000 ölçekli topoğrafik ve hidrojeolojik haritalarda, yatay ve düşey şeritlerin kesişmesiyle meydana gelen kareler, koordinat sisteminin esasını teşkil etmektedirler. Karelerin her biri 1 Km.² 'lik bir alanı kapsar.

Bu haritalarda, yatay şeritleri meydana getiren çizgiler, meselâ şekil 1 de görülen Kastamonu - E 30- a, 1 paftasında olduğu gibi 37, 38, 39 olarak, güney - kuzey yönünde numaralanmıştır. Düşey şeritleri meydana getiren çizgiler ise, soldan sağa yani batıdan doğuya doğru, yine aynı pafta üzerinde 01, 02, 03, 04 ..... 10 şeklinde numaralanmıştır.

Harita üzerinde bir nokta bulunmak istendiği zaman evvelâ o noktanın içinde bulunduğu kare belirtilir. Meselâ şekil 1 deki A noktasının bulunması için, evvelâ A noktasının içinde bulunduğu (07-38) karesi tarif edilmelidir. Burada :

Sayfa 12

07 : Küçük paftadaki dikey çizgiyi (sağındaki veya doğusundaki dikey şeridi temsilen)

38 : Küçük paftadaki yatay çizgiyi (üzerindeki yatay şeridi temsilen) göstermektedir. [07-38] parantezi içerisindeki sayılarla ifade edilen çizgiler, meydana getirdikleri karenin sol alt köşesinde kesişmektedir. Noktayı kapsayan kare, böylece tesbit edildikten sonra; noktanın içinde bulunduğu karenin sol alt köşesi esas alınarak, noktanın bu başlangıçtan önce doğuya, müteakiben kuzeye olan uzaklığı, Km. olarak yazılmak suretiyle belirtilir :

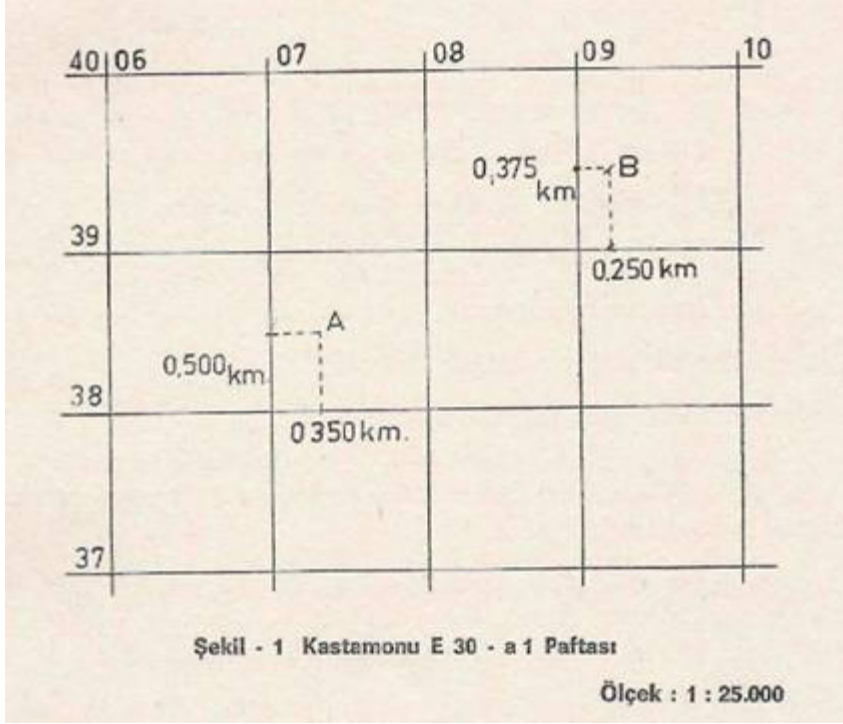
Misal: **A. Noktası :**

Kastamonu - E 30 - a 1 (07-38); 0,350 Km. Doğu, 0.500 Km. kuzey.

B. Noktası

Kastamonu - E 30 - a 1 (09-39) 0.250 Km. Doğu, 0.375 Km. kuzey

1.4.2. 1/100.000 ve 1/200.000 ölçekli haritalar :

1/100.000 ve 1/200.000 ölçekli haritalarda aynı koordinat sistemi kullanılmaktadır. Bir noktayı kapsayan kare, üzerindeki bulunduğu yatay ve düşey şeritlerin evvelâ düşey sonra yatay olanın numarası yazılarak, kare içerisindeki nokta ise aynen 1/25.000 ölçekli haritalardaki gibi karenin sol köşesi başlangıç kabul edilerek doğuya ve kuzeye olan uzaklıkları Km. olarak yazılarak belirtilir. Meselâ : 77 (83 - If) 4,50 Km. Doğu, 4,00 kuzey olarak yazılan koordinatta :

77 : Haritanın pafta numarası

83 : Paftadaki düşey şeridin numarası

If : Paftadaki yatay şeridin numarasıdır.

1.5. Galeri -Tünel ve Kehrizlerin haritalara işlenmesi ve koordinat sistemine bağlanması :

Galeri-tünel ve kehriz ağız noktaları, aynen kuyular gibi haritalara işlenir ve numaralanır. Ancak, bu gibi tesisleri kuyulardan ayırdetmek için bunların özelliklerini harita ayrı usullerle belirtmek icabeder. Bu özellikler yön ve eğimdir.

Galeri-tünel ve kehrizlerin ağız noktaları koordinat sistemine göre haritalara işlendikten sonra, yönleri, aynen jeolojik doğrultuların haritalara işlenmesinde olduğu gibi, kuzeyden doğuya doğru açılarla tesbit edilir ve ağız noktasından itibaren bu yönde takriben 1 cm. uzunlukta bir çizgi çizilerek, bu çizgilerin üst tarafına Galeri - Tünel veya Kehrizin metre olarak uzunluğu, alt tarafına da oran olarak eğimi yazılır.

Sayfa 13

2. HİDROJEOLJİK ETÜD YAPILMASI

2.1. Tarif - Amaç ve Çeşitleri :

Yeraltısularının araştırılması ile ilgili yapılan etüdiere Hidrojeolojik etüdlere denir.

Hidrojeolojik etüdlere yapılaş amaçlarına, genişliklerine, inceleme metodlarına, sürelerine kullanılan malzemelerine ve hassasiyet derecelerine göre ikiye ayrılır. Etüdlere tümünün araştırma metodları, Rapor planı ve kontrolü 2.2, 2.3, 2.4 ve 2.5 kısımlarında belirtildiği şekilde olur.

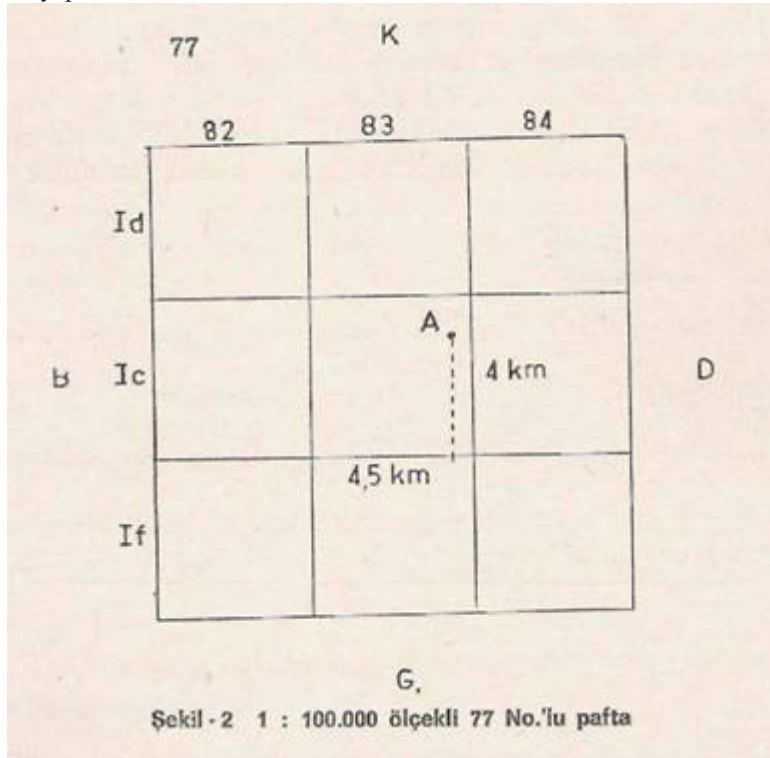
2.1.1. Ön Hidrojeolojik Etüdlere ;

1/100.000 ölçekli Topoğrafik haritalar veya sıhhatli krokiler kullanmak suretiyle yüzey jeolojisi ve mevcut su noktalarına göre yeraltısı durumunu tesbit eden, ileriki çalışmalar için program ve tavsiyelerde bulunan etüd şeklidir. Sıhhat derecesi mevcut donelere bağlı olarak çok değişik olabilir. Etüd esnasında donelerin sıhhati kontrol edilir ve bu husus raporda belirtilir.

2.1.2. Detaylı Hidrojeolojik Etüdlere :

Yeraltısını bakımından işletmeye değer miktarda su bulunan kısımlarda 1/25.000 ölçekli haritalar kullanmak suretiyle ve yeraltısını bütün karakteristikleriyle tespit etmek amacıyla yapılan bu etüd, su noktaları hassas bir şekilde haritalara geçirilir, kotlandırılır, seviyeler, verimler yeniden ölçülür, akiferlerin

geometrisini tesbit amacıyla jeofizik etüdler, icabediyorsa ilâve sondaj kuyular açılır, su verim deneyleri ve su analizleri yapılır.

Bu etüd, yeraltısuyu fizibilite etüdünün yeraltısuyu kaynakları kısmını teşkil edecek hassasiyetle olmalıdır.

2.2. Araştırma Metodları ;

2.2.1. Coğrafya

2.2.1.1. Saha hakkında genel bilgiler : Etüd sahasının yeri, ulaşım imkânlarını, sınai, ticari, zirai ve iklimle ilgili doneler bu kısımda incelenir.

2.2.1.2. Topoğrafik Haritalar:

Yeryüzünün şeklini gösterirler, kuyu yeri verilmesinde jeolojik çalışmalarda ve kesitlerde, kontur haritaları çiziminde, sahanın tanınmasında (göl, ova, dağ gibi) faydalı olurlar. Etüd yapıldığı zamana kadar olan değişiklikler haritalara işlenirler (yeni yapılan yol, baraj, kanal vs.).

2.2.1.3. Morfoloji şekilleri incelenir ve sahanın morfolojik tarifi yapılır.

2.2.1.4. Akarsu, Göl, Deniz ve Bataklıklar :

Akarsuların verimleri, değişmeleri, kolları ile göl, bataklık ve denizlerdeki değişimler tetkik edilir.

2.2.2. Jeoloji

2.2.2.1. Jeolojik Haritalar :

Yeraltısuyu taşıyan formasyonların yayılımını, dalımını, beslenme alanlarını, akifer kalınlık ve derinliklerini göstermeleri, yönünden etüd sırasında yeniden tanzim edilirler.

2.2.2.2. izopak Haritaları :

Akiferlerin kalın olan kısımlarını tayinde faydalı olurlar ve yayılımlarını gösterirler. Yapılacak detaylı etüdlere düzenlenmesi gereklidir. Birden fazla akifer bulunduğu takdirde, geniş çapta yeraltısuyu alınacak akiferler için tanzim edilirler.

2.2.2.3. Yapı Kontur Haritaları :

İstenen tabakaların yeraltında bulunuşlarını gösteren haritalardır.

Genellikle serbest akiferlerin taban, basınçlı akiferlerin ise tavan kontur haritalarının düzenlenmesi uygun olur.

2.2.2.4. Jeolojik Kesitler :

Formasyonların birbirleri ile ilişkilerini belirli doğrular boyunca incelemeğe imkân verirler. Etüd alanını değişik yönlerde kesen en az 4 adet kesitin düzenlenmesi uygun olur.

2.2.2.5. Fotojeoloji :

Kısa zamanda daha fazla ve sıhhatli jeolojik yorum yapmağa yararlar. Fotoğrafi bulunan sahalarda çalışılması iyi sonuçlar sağlar.

2.2.2.6. Yapısal Jeoloji :

Fay, kıvrımlar, kırık gibi yapısal jeolojinin etkilerini gösterirler. Jeolojik haritalarda gösterilebileceği gibi ayrı harita da düzenlenebilir.

2.2.3. Jeofizik Etüdler:

Tabakaların devamının tesbitinde, yapının aydınlatılmasında faydalı olur. Yapı kontur haritaları ile izopak haritalarının çiziminde ekonomi sağlar.

Bu bakımlardan her detaylı etüdler ve işletme alanında yapılması uygun olur.

2.2.4. Araştırma Sondajları :

Yapılan etüdler sonunda istenen mahaldeki litolojik ve hidrojeolojik doneleri elde etmek için kesin değer alınacak metoddur. Su verim deneylerine imkân verecek şekilde yapılır. Sahadaki her akiferi ve formasyonu deneyecek miktarda yapılmalıdır.

2.2.5. Hidrojeoloji :

Formasyonların ve jeolojik yapının yeraltısuyu ile ilişkilerini araştırmak amacıyla incelenir.

2.2.5.1. Formasyonların akifer olabilme yetenekleri (Porozite, Permeabilite) beslenme ve boşalma sahaları her formasyon için tesbit edilmelidir.

2.2.5.2. Su noktalarının tesbiti :

Göl, bataklık, akarsu, kaynak ve kuyuların tesbiti.

Bir etüdü en önemli kısmını teşkil eder ve şu şekillerde incelenir :

2.2.5.2.1. Göl, bataklık ve akarsular için :

Yeraltısuyu ile ilişkilerinin ve yeraltısuyu boşalım veya beslenmesinin tesbiti.

2.2.5.2.2. Kaynaklar :

Lokasyonu, tipi, kotu, hangi formasyondan çıktığı, verimi, ısısı, debi değişimleri, kalitesi ve kullanılma amaçları.

2.2.5.2.3. Kuyuların iki kısmında incelenmesi gerekir :

2.2.5.2.3.1. Adi Kuyular

Lokasyon tarifi, kotu, derinliği üzerinde bulunduğu ve açıldığı formasyonlar ile litolojileri, statik seviye, kullanılan miktar, kullanılma gayesi, ısısı, varsa pompa verimi ve düşümü, seviye değişimleri ve kalitesi.

2.2.5.2.3.2. Derin (Sondaj) kuyuları :

Lokasyon tarifi, kütüğü, statik seviye, verim, düşüm, seviye değişimleri, ısı, kalite, kullanma amacı, yıllık alınan su miktarı, teçhizi, kotu, tulumbalı olup olmadığı, litolojisinin izahı, varsa jeofizik kuyu loğu.

2.2.5.3. Kontur haritaları

2.2.5.3.1. Serbest akifer için : Su tablası eğrileri çizilir.

2.2.5.3.2. Basıncı akifer için: Eşbasıncı eğrileri çizilir, basıncı akifer birden fazla ise kullanılması düşünülen akifer için düzenlenir.

2.2.6. Su Kimyası :

Bir etüdde suyun kalitesinin etraflıca incelenmesi gerekir.

Talimatlar gereğince su numuneleri alınır, analiz ettirilir ve sonuçları rapor kısmında incelendiği gibi, rapor ekleri kısmında da düzenlenen harita ve diyagramlarda gösterilir.

Sayfa 14

2.3. Sonuç ve Rapor Planı :

Yukarı kısımlarda izah edilen çalışmalar ve elde edilen doneler bir araya getirilerek kıymetlendirilir, haritaları Reşitleri ve raporu hazırlanır. Bir hidrojeolojik etüd raporu genel olarak şu kısımları ve ekleri kapsamlıdır :

ÖZET :

2.3.1. Amaç

2.3.2. Giriş

2.3.2.1. Önceki çalışmalar

2.3.2.2. Çalışma metodları

2.3.3. Coğrafya

2.3.3.1. Etüd sahasının yeri ve yüzölçümü

2.3.3.2. İklim

2.3.3.3. Ekonomik gelişme

2.3.4. Jeoloji

2.3.4.1. Jeolojik formasyonlar

2.3.4.1.1. Tortul kayalar

2.3.4.1.2. Mağmatik kayalar

2.3.4.1.3. Matamorfik kayalar

- 2.3.4.2. Tektonik ve Paleocoğrafya
- 2.3.4.3. Yeraltı jeolojisi
- 2.3.4.4. Yeraltısuyu taşıyan formasyonlar (Yayılm, derinlik ve kalınlıkları)
- 2.3.5. Hidrojeoloji
- 2.3.5.1. Su noktaları
- 2.3.5.1.1. Akarsular
- 2.3.5.1.2. Kaynaklar
- 2.3.5.1.3. Sığ kuyular
- 2.3.5.1.4. Sondaj kuyuları
- 2.3.5.2. Yeraltısuyu taşıyan tabakaların hidrolojik özellikleri
- 2.3.5.3. Yeraltısuyu bilançosu
- 2.3.5.4. Yıllık emniyetli verim
- 2.3.5.5. Yeraltısuyu işletmesinde elverişli olanlar
- 2.3.6. Su kimyası
- 2.3.7 Tavsiyeler
- 2.3.8. Bibliografya

2.4. Rapor ekleri :

- 2.4.1. Lokasyon ve indeks haritası
- 2.4.2. Coğrafya haritası (Küçük ölçekli olabilir)
- 2.4.3. Hidrojeoloji haritası (litoloji haritası) jeoloji ve hidrolojiyi bir arada gösterir esas haritadır. Ön etüd'de kroki olabilir.
- 2.4.4. Hidrojeoloji ile ilgili

- 1) Su kotu ve statik seviye haritası eş basınç haritası
- 2) Akifer tavan ve taban yapı kontur haritaları, izopak haritası

- 2.4.5. Jeolojik kesitler
- 2.4.6. Su kalitesi haritası
- 2.4.7. Su seviyesi değişimleri
- 2.4.8. Elek analizleri
- 2.4.9. Su verim deneyi değerlendirme grafikleri.

NOT : Ön etüdde detayla ilgili ekler verilmez sıhhatli bir kroki yeterli olabilir.

2.5. Raporun kontrolü :

Raporların kontrolü «Plânlama kademesinde yapılan hidrolojik etüd raporlarının hazırlanmasında dikkat edilecek hususlar ile tetkiki hakkında talimat» uyarınca DSİ Yeraltısuları Dairesinin ilgili elemanları tarafından yapılır.

Sayfa 15

BÖLÜM III. KUYU YAPIMI

1. KUYU YERLERİ

1.1. Kuyu yeri seçimi :

1.1.1. Kuyu yeri hiç bir zaman, sel sularının erişebileceği veya satih sularının toplanabileceği yer, çukur, dere ve toplanma hattı içerisinde seçilmemelidir.

1.1.2. Göl, akarsular ve sel yatakları kenarında kuyu açılmasına zorunluluk bulunduğu takdirde, kuyu yerinin kotu, göl, akarsu ve sel yatağı en yüksek kotundan en az 60 cm. daha yüksek olacaktır.

1.1.3. Satih sularının kuyuya akmasını veya gerek bu suların gerekse kuyudan çıkan suların, kuyu civarında birikerek bataklık meydana getirmesini önlemek amacıyla, kuyu yeri, kabilsen, arazinin yüksek bir noktasında seçilmeli, veya kuyu etrafında 15 m.lik bir çap dahilinde kalan zemin yüzeyi iyice tesviye edilerek gerekli drenaj tedbirleri alınmalıdır.

1.1.4. Sahil bölgelerde kuyu açılmasına lüzum görüldüğü takdirde; kuyu yerinin, formasyonun jeolojik durumu gözönünde bulundurularak, deniz suyunun kuyu suyuna karışmasına imkân vermeyecek kadar sahilden uzakta seçilmesi lâzımdır.

1.1.5. Kuyu yeri hiç bir zaman mevcut bir kuyunun tesir sahası içinde seçilmemelidir.

1.1.6. (**Değişik:RG-7/6/2011-27957**) Kuyu yerinin yeraltı elektrik, gaz, kanalizasyon tesisi, havai yüksek gerilim hattı, doğalgaz boru hattı, petrol boru hattı, sel yatakları, mesken, bina, lağım mecraları, septik çukur, kanalizasyon, mezarlık, atık depolama tesisi, hayvan çiftliği, ağıl ve benzeri gibi yerleri etkilememesi ve bu

yerlerden etkilenmemesi için teknik açıdan açılması gereken lokasyon ile bu yerlere uzaklığı teknik sorumlu tarafından hazırlanacak raporun DSİ tarafından kabulünden sonra belirlenir.

1.2. Kuyu yerinin işaretlenmesi ;

Kuyu yerinin haritalara işaretlenmesi II. Bölümde açıklanan koordinat sistemlerinde belirtildiği şekilde yapılır. Haritada işaretli kuyu yerinin araziye uygulanmasında çok dikkatli davranılarak yanlışlıklara meydan verilmemelidir. Bunun için, gerekli ölçümler yapıldıktan sonra kuyu yeri bir kazıkla işaretlenmeli ve sondaj işlemine tam bu nokta üzerinde başlanmalıdır.

2. SU KUYULARININ ÇEŞİTLERİ :

Sondaj makinası yardımı ile inşa edilen su kuyuları gerek açılış, gerekse kullanılma yönünden çok çeşitlidir. Ancak, bütün çeşitleri «Araştırma Kuyuları» ve «Üretim veya işletme kuyuları» olarak iki cins veya grupta toplamak mümkündür. Bu iki cins kuyu Yeraltıları Kanununda ayrı ayrı tarif edilmiştir.

2.1. Araştırma Kuyuları :

Yeraltıları hakkındaki kanunun 2. maddesinde, Araştırma Kuyuları «Yeraltısını hakkında bilgi edinmek üzere açılan kuyular» şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, aynı kanunun 3 üncü maddesinde sözü edilen, «İlan edilmiş yeraltısını işletme alanları dışında açılacak her türlü kuyu» araştırma kuyusu niteliğindedir.

2.2. Üretim (İşletme) Kuyuları :

DSİ tarafından sınır ve karakteristikleri belirtilerek; 167 sayılı Kanunun 3. maddesine göre ilân edilmiş olan işletme sahalarında, aynı kanunun 8. madde hükmüne göre, belge alınarak açılacak kuyularla, ilan edilmemiş sahalarda araştırma amacı ile açılarak su bulunduktan sonra 167 sayılı Kanunun 2. maddesindeki tanıma göre istifadeye sunulan kuyulara, «İşletme veya Üretim Kuyusu» denir.

Doğrudan doğruya işletme kuyusu olarak açılacak kuyular için, önceden arama belgesi alınarak, kuyu inşasına geçilebilir. Ancak 167 sayılı Kanunun 4. maddesine göre, ilân edilmiş işletme sahalarındaki kuyuların yerleri, adetleri, derinlikleri ve diğer nitelikleri saptanmış olduğundan, bu hususlar arama belgesine kaydedilmiş bulunmalıdır. İşletme sahalarında açılan işletme kuyularından çekilebilecek su miktarı 167 sayılı Kanunun 4. maddesi gereğince ilân edilmiş olduğundan bu husus da kullanma belgesine kaydedilmiş bulunması gerekir.

3. SONDAJ İŞLEM VE METODLARI :

Yeraltısını, maden ve petrol gibi yeraltı zenginlikleri ile malzeme ve drenaj konularının etüd edilmesi amacıyla mekanik araçlarla, yeraltına, düşey veya belirli eğimde delik açılmasına, sondaj denir. Sondaj işlemleri genel olarak, 3 ayrı sistemde yapılır.

3.1. Dönmeli (Rotari) sondaj sistemi :

Kesici uçları olan bir matkabın dönmesi sonucu zeminin kesilmesi, kırılması ve öğütülmesi, bu kesintilerin yüzeye çıkarılması ve bu şekilde meydana gelen boşluk içerisinde ilerleyerek arz kabuğunun delinmesi sistemine dönerli (veya rotari) sondaj sistemi bu sistemin uygulanmasında kullanılan makinalara ise dönerli (veya rotari) tip sondaj makinaları denir. Matkabı döndüren bir motor, matkap ile motoru birleştiren bir boru sistemi, matkabın kestiği parçaları yeryüzüne çıkararak bir sıvı veya hava ortamı ile bu sıvı veya havanın dolaşımını (Sirkülasyonunu) sağlayan bir pompa veya kompresör, dönerli (rotari) tip sondaj makinasının temel parçalarını teşkil eder. Buna bağlı olarak, dönerli (rotari) tip sondaj makinaları kırıntı ve kesintileri yüzeye çıkararak maddenin cinsi ve yönü itibarıyla 3'e ayrılırlar.

3.1.1. Düz dolaşimli (sirkülasyonlu) dönerli (rotari) tip sondaj makinaları :

Bu tip makinalarda, dolaşım sıvısı olarak sondaj çamuru veya su kullanılır. Pistonlu bir pompa vasıtasıyla havuzlardan alınan sıvı, sondaj dizisi adı verilen çeşitli boruların içinden geçerek, matkabın deliklerinden süratle fişkırmak suretiyle kuyu civarı ile sondaj dizisi arasındaki boşluktan yükselir ve yüzeye çıktıktan sonra, kanallar vasıtasıyla tekrar havuza döner. Sondaj sıvısının bu şekil ve yöndeki hareket sistemine, düz dolaşım; bu şekilde ve yönde sıvı dolaşım ile çalışan sondaj makinalarına da düz dolaşimli döner tip sondaj makinaları ismi verilir.

NOT : Daha fazla bilgi için : *DSİ Yeraltıları Dairesi SF - 101, SF - 107, SF - 103 No.lu talimatlarına bakınız.*

3.1.2. Ters dolaşım (sirkülasyonlu dönerli rotari) tip sondaj makinaları :

Bu tip makinalarda, sondaj sıvısı olarak genellikle su kullanılır. Havuzdaki su, yer çekimi ve kanallar vasıtasıyla kuyu ağzına gelerek, sondaj dizisiyle delik cidarı arasından aşağıya kadar iner ve bütün bu boşluğu doldurduktan sonra matkap deliklerinden girerek ve dengelenerek delme takımının içerisinde yükselir. Diziye bağlanmış olan bir santrifüj tulumba bu sıvıyı emerek boşaltma hortumu vasıtasıyla tekrar havuza boşaltır.

Ters dolaşım sisteminin uygulanmasını mümkün kılan makinalar, fazla derin olmayan fakat geniş çaplı kuyular açma işlerinde kullanılır.

NOT : Daha fazla bilgi için DSİ Yeraltıları Dairesi SF - 109 No.lu talimatına bakınız.

3.1.3. Hava dolaşimli Dönerli (Rotari) tip sondaj makinaları :

Dolaşım sıvısı yerine hava, pompa yerine kompresör kullanan bu tip makinalar; genel olarak dolaşımı, istendiğinde hava, istendiğinde çamurla yapabilecek şekilde imal edilirler. Rutubetsiz, çatlaklı ve bilhassa sıvı ile dolaşım temin edilemeyen kalker formasyonlarda, bu makinalar kullanılırlar.

NOT ; Daha *iszla* bilgi için DSİ Yeraltıları Dairesi SF - 107 No.lu talimatına bakınız.

3.2. Darbeli Sondaj Sistemi :

Tek, 2, 3 veya 4 kanatlı ağır bir baltanın yukarı aşağı hareketi formasyonu dövmek suretiyle, onu kesmesi, parçalaması ve ufalanması sonucu delme veyahut ilerleme temin etme sistemine «Darbeli sondaj sistemi" denir. Darbeli sondaj sistemi, balta ile sondaj makinası arasındaki bağlantının cinsine göre, ikiye ayrılır.

3.2.1. Çubuklu Darbeli Sistem :

Bu sistemde, balta ile makina arasındaki bağlantı, borular (veya dolu çubuklar) ile temin edilir. Bu sebeple bu sisteme «çubuklu darbeli sistem» adı verilir. Borular birbirlerine dişli kısımlar vasıtasıyla eklenir. Makinanın üzerinde bulunan bir eksantrik sayesinde takım yukarı kalkar ve muayyen bir yüksekliğe eriştikten sonra ani olarak düşer. Baltanın her aşağı inişinde, kuyunun dibinde aynı keskin hat üzerine düşmemesi için, çubuklar elle veya otomatik bir düzen vasıtasıyla devamlı surette döndürülür. Baltanın düşmesi sonucu meydana gelen darbenin etkisiyle formasyon parçalanır ve ufalanır. Yukarıdan dökülen az miktardaki su ile formasyon kesintileri bulamaç haline gelir. Belirli bir ilerlemeden sonra, sondaj dizisi sökülerek dışarı çıkarılır. Kuyu içerisine bir tel halat ucuna bağlı ve dibi klapeli bir kova indirilerek kuyunun dibi temizlenir. Şayet, formasyonda yıkıntı oluyorsa, kuyu cidarının göçmesini inlemek üzere, kuyu içerisine geçici muhafaza borusu indirilir ve sondaja bunun içerisinden devam edilir.

3.2.2. Halatlı Darbeli Sistem :

Bu sistemin çubuklu darbeli sistemden farkı, balta ile makina arasındaki bağlantının çubuk yerine çelik halat ile temin edilmesidir. Halatlı darbeli sistemde kullanılan halatlar, genellikle kendir özlü ve sol sarımlı çelik halatlardır. Halat gerildiği zaman, ucundaki baltanın kendiliğinden bir miktar dönmesi baltanın ayrıca elle veya mekanik bir tertiple döndürülmesine lüzum bırakmaz. Diğer işlemler çubuklu sistemdekinin aynıdır.

3.3. Hafif Araç Sondajı :

Hafif araç sondajı prensip olarak dönmeli veya darbeli sistemlerin klâsik sondaj makinasına ihtiyaç göstermeyen basit uygulamalarıdır. Güç kaynağı olarak, genellikle motor kullanılmaz veya 15 Beygiri geçmeyen çok küçük güçlü motorlar kullanılır. Vinç tertibatı caraskaldan ibarettir.

Darbelerle boru çakarak, el burgusu kullanarak, basınçlı suyu delici güç olarak kullanarak yapılan sondajlar hafif araç sondajlarıdır.

Bu sondajlarla en fazla 50 m. derinliğinde ve 16 cm. çapında kuyu inşa edilebilir. Hafif araç sondörlük yeterlik belgesi olan sondörler sadece bu tip araçlarla ve yukarıdaki şartlarla çalışabilirler.

4. NUMUNE ALMA:

4.1. Kırıntı (Sediman) Numune :

Gerek araştırma, gerek işletme gayesiyle açılan kuyularda, geçilen tabakalardan, materyalin, fiziksel, kimyasal, hidrolik ve jeolojik özelliklerinin tayininde kullanılmak üzere, numuneler alınacaktır. Bu numuneler, kuyularda her metrede ve her formasyon değişmesinde alınacaktır. Düz dolaşimli dönmeli sondaj sistemiyle açılan kuyularda, dolaşım sıvısı ile birlikte yüzeye çıkan numuneler, kuyu ağzından; ters dolaşimli sistemde ise, boşaltma hortumunun ucundan alınacaktır. Bu numuneler, sondaj sıvısı ile karışmış olarak çıktığından, yanlışlığa mahal vermemek üzere, bunların hem yıkanmış hemde yıkanmamış halde muhafaza edilmesi lâzımdır.

Numuneler, dolaşım sıvısının, yüzeye ilk çıktığı yerde, sıvıyı delik çapı 1 mm. den daha küçük bir tel süzgeçle süzmek suretiyle, alınacaktır. Tel süzgecin içinde kalan numunenin takriben 1/2 kilogram olması lâzımdır. Süzgeçle alınan numuneler, her bir gözü 10x10x10 cm. olan ve bir sırada 10 gözlü ve yanyana dört sıradan müteşekkil, standart numune sandıklarına konacaktır. Her numunenin bir kısmı, alındığı metreyi gösteren gözün köşeden köşeye bölünmüş bir yarısına alındığı gibi yıkanmadan, diğer kısmı da, süzgeci su ile dolu bir kova içerisinden yüzdürmek suretiyle, yıkandıktan sonra, gözün diğer yarısına konacaktır. Şayet dolaşım sıvısı temiz su ise, alınan numuneyi yıkamaya lüzum yoktur.

Havalı dönerli sistemde ise; kuyu ağzına, kuyudan hava basıncıyla gelen tozların etrafa yayılmasını önlemek üzere, bir bez hortum ile bir dirsek monte edilerek, numune bu dirseğin ucundan alınacaktır. Havalı sistemde, kuyu çekici kullanılıyorsa, yüzeye daha iri parçalar geleceğinden, bunlar toplanarak sandığının gözlerine konacaktır.

Darbeli sistemde numuneler, beyler kovası ile alınır. Yüzeye çıkartılan numune, doğrudan doğruya beylerin indirildiği derinliğe tekabül eden numunedir ve yıkanmasına lüzum yoktur.

Yukarıda açıklandığı şekilde alınacak bütün numuneler, bir teknik eleman tarafından tetkik edilerek, bunlardan aynı formasyondan alındıklarına kanaat getirilenlerin bir başından; bir ortasından ve bir de sonundan olmak üzere üç tanesi alıkonulacak, diğer kısımları atılacaktır. Bütün formasyonlardan alınan numuneler standart numune torbalarına konacaktır. Standart numune torbası, 20x20 cm. ebadında olup, dibinde torbaya

sıkıca dikili bir kâğıt etiket bulunan ve ağzı büzülebilen, sık dokuma bezden olacaktır. Her numuneye ait bilgiler torbaya dikilmiş olan ve aşağıda örneği görülen etiketin üzerine, doğru ve eksiksiz olarak yazılacaktır.

Numune Torbası Etiketi

Kuyu No : .....
Koordinatı :.....
Numune alış tarihi :.....
Derinlikler :.....
Numuneyi alan :.....
Numunenin cinsi :.....
Düşünceler :.....
Numune No. : .....
Sondaj yeri tanımı :.....

Bu şekilde torbalanmış numuneler, standart numune sevk sandıklarına yerleştirilerek inşaat tamamlandıktan sonra,yol ve posta masrafı DSİ'ye ait olmak üzere, en yakın DSİ ünitesine teslim edilecektir. Sandıkların kapalı alt yüzüne aşağıda örneği görülen etiket yapıştırılacaktır.

Numune Sandığı Etiketi

İli : .....
Mahalli :.....
Kazı cinsi : .....
..... Metreden ..... Metreye
Numune torbası adedi.....
Sandık No. su .....
4.2. Karot Numune :

Kuyularda, döner karot alıcılarla, karot numune alınabilir. Karot abalar; tekli, ikili, üçlü veya tel halattı tiplerde olup, zeminin cinsine göre değişik tipler kullanılır. Karotlar, zeminden silindirik şeklinde kesilerek ahnan numunelerdir. Bu şekilde alınmış numune, formasyonun cinsini ve derinliği hassasiyet ve yakınlıkla tayine yarar. Zeminden tam hassas ve örsesememiş numune almak icap ettiği zaman Dennison tipi veya üçlü karotiyer kullanılır. Bunlar, iç içe 3 tüpten müteşekkil olduğu için, dolaşım sıvısı formasyona hiç temas etmediğinden numune bozulmadan ve bir dış tesire uğramaksızın alınmış olur.

Alınan karotlar maksada göre sandıklanacaktır. Eğer maksat, zeminin her türlü kimyasal özelliklerinin tayini ise, karotlar, kendi dış çaplarına tekabül eden bir iç çapa sahip çinko silindirler içine konacaktır ve rutubetinin kaçmaması için alttan ve üstten, parafinienecektir. Çinko kabın üstüne, numunenin alt ve üst tarafı işaretlenecek, alındığı derinlik ile numune torbaları etiketlerinde istenen diğer bilgiler açık ve eksiksiz olarak yazılacaktır.

Eğer amaç sadece jeolojik özellikleri ve çatlak vs. durumunun tesbit etmek ise, o zaman karot, alındığı şekilde öze! sandıklara yerleştirilerek en yakın DSİ ünitesine teslim edilecektir. Karot sandıkları karot genişliğinde, 4 sıradan müteşekkil olup her bir sıranın boyu, içten içe 1 m. dir. Sandığın kapağına, kuyunun yeri, ili, ilçesi ve kuyu sicil numarası (veya belge No : su) yazılacaktır.

5. TEÇHİZ VE TECRİD İŞLEMLERİ :

Sondaj makinası ile delinen kuyuya; kuyunun açılmış olduğu formasyonların arzu edileninden su elde etmek, arzu edilmeyenleri kapatmak ve kuyuyu sağlam tutmak gayeleri ile çeşitli borular indirmek, çimento enjeksiyonu yapmak, beton dökmek gibi işlemlerin tümüne teçhiz ve tecrid işlemleri denir. Kuyunun delinmesinden önce ve sonra bazı hesap ve projelere göre yapılacak bu işlemler borulama, filtreleme ve tecrid işlemleri olmak üzere 3 kısma ayrılırlar. Borulama ve filtreleme işlemlerinin her ikisine birden «teçhiz» denilir. Bir kuyuda yapılan teçhiz, çeşitli deneyler sonucu geri alınacak yani boru ve filtreler geri çekilecekse buna «geçici teçhiz»; devamlı olarak kuyuda kalacaksa «devamlı teçhiz» ismi verilir. Teçhiz işlemi, bünyesinde bir delik açılması halinde kendini tutamıyarak yıkılan veya göçen bağlantısız ve taneli formasyonlarda yapılır. Bağlantılı ve kütle halindeki kendini tutabilen, göçmeyen formasyonlarda teçhiz işlemi yapılmasına lüzum yoktur. (Daha fazla bilgi için DSİ Yeraltı Suları Dairesi SF - 111 ve SF - 113 No.lu talimatlarına bakınız.)

5.1. Borulama:

Kuyuya ilerde indirilecek tulumbayı ve bizzat kuyunun kendisini korumak, filtreler vasıtasıyla kuyuya dolan suyu tulumba emiş noktasına kadar taşımak; filtrelerin birbirleriyle ve yüzeyle olan bağlantılarını sağlamak için kuyu içersine deliksiz borular indirme işine «Borulama» ismi verilir.

Teçhiz boruları taşıyacakları ağırlığa ve cıdardan gelen formasyon basıncına dayanaklı olacak şekilde paslanmaz çelik, paslanmaz alaşım, çelik çekme çelik döküm, ahşap ve plâstik malzemeden imal edilirler. Bağlantıları manşon, flanş, susta, geçme, yapıştırma veya kaynakla sağlanır.

Kuyuya indirilecek borunun çapını, uzunluğunu, cinsini ve bağlantı şeklini; kuyu projesini yapan mühendis, çekilecek su miktarına, akiferin hidrolik, hidrojeolojik ve kimyasal özelliklerine bağlı olarak seçer ve hesaplar.

5.2. Filtreleme

Delinen kuyudan ve geçilmiş formasyonların arzu edilenlerinden; istenen miktarda suyu, formasyonun yıkılmasına sebep olmadan ve temiz olarak çekmek için kuyu içindeki belli seviyelere delikli borular indirme işlemine «filtreleme» adı verilir.

Filtreler, genellikle boruların aynı malzemeden imal edilirler. Ancak, bir kısım filtreler doğrudan doğruya filtre olarak imal edilirlerken, bir kısmı evvelâ boru olarak imal edilir, bilâhare üzerlerine delikler açılarak filtrehaline dönüştürülürler.

5.2.1. Filtre Çeşitleri :

Filtreler üzerindeki deliklerin yapı ve şekline göre değişik şekil ve isim alırlar.

5.2.1.1. Yarık açıklıklı saç filtreler ; Saçtan mamul borulara pres veya bıçakla; enine veya boyuna dikdörtgen şekilli yarıklar açılmak suretiyle imal edilmişlerdir.

5.2.1.2. Köprü tipi filtreler : Aynı cins borular üzerinde zımba ile pancurlu delikler açmak suretiyle imal edilirler.

5.2.1.3. Plâstik filtreler; Doğrudan doğruya delikli veya yarıklı olarak dökülen veya boru olarak imal edildikten sonra bıçakla delik açılan PVC veya muadili suni elyafdan mamul borulardır,

5.2.1.4. Johnson tipi filtreler:

Amerikan patentli, birbirine kaynatılarak sarılmış tellerden meydana gelmiştir.

5.2.1.5. Katlı filtreler : Aralarında elek teli bulunan ve delikleri birbirini karşılayan içiçe iki galvaniz borudan yapılmış filtrelerdir.

5.2.2. Filtre Özellikleri :

Filtrelerin, kullanılacakları akifere uygun özellikleri bulunmalıdır. Bu özellikler şunlardır :

Sayfa 17

5.2.2.1. Filtre aralığı : Filtre üzerindeki bir deliğin genişliğidir, mm ile ifade edilir. Kullanılan aralıklar 0,1 mm. ile 5 mm. arasındadır.

5.2.2.2. Filtre açıklığı : Filtre üzerindeki delik alanları toplamının, tüm boru alanına oranıdır. Yüzde ile ifade olunur ve kullanılan açıklıklar % 7 - 40 arasındadır.

5.2.2.3. Filtre verimi: Bir metre boyundaki filtrenin emniyetli hızla iç kısma sızdırabileceği su miktarı olup, birimi lt/sn/m.dir.

5.2.3. Filtre Hesabı :

Filtrelerin bağlantı şekli boruların aynıdır. Kuyu projesini yapan mühendis, gerekli hesapları yaptıktan sonra projesinde, filtre cinsini, bağlantı şeklini, filtre aralığını, filtre verimini, filtre açıklığını, filtre boyunu, filtre konulacak seviyeleri ve filtre çapını hesapları ile birlikte göstermekle zorunludur. (Daha fazla bilgi için DSİ Yeraltı suları Dairesi SF - 113 No.lu talimata bakınız)

5.3. Tecrit:

Yüzeydeki kötü kaliteli, pis suların kuyunun içerisine girmesini; bazı tabakalarda bulunan suların başka tabakalardaki sulara karışmasını veya satha çıkmasını önlemek gayeleriyle, karışma ve kirlenme yollarının boru, beton, kalın kil veya çimento şerbetiyle kapatılmasına, «Tecrit» denir.

5.3.1. Ayrı akifelerin tecridi :

Aynı kuyuda, statik basıncı yüksek olan iyi kaliteli su tabakalarındaki suların statik basıncı alçak olan su tabakalarına kaçmasını; veya kötü kaliteli suların iyi kaliteli sulara karışarak, bunları bozmasını önlemek maksadıyla, statik basıncı alçak olan tabakalarla, kötü kaliteli su tabakaları, mutlaka tecrit edilmelidir. Bu tip tabakaların tecridi, ya sondaj işlemi sırasında veya kuyunun tamamlanmasından sonra yapılır. Tecrit, ya boru indirilerek, boru dışından kil, beton veya çimento şerbeti basmak suretiyle veya boru indirilmeden çimento şerbeti basmak suretiyle tamamlanır.

5.3.2. Artezyen suların yüzeye sızmasına karşı tecrit;

Yüksek basınçlı artezyenlerde, teçhizden sonra, hatta kuyu yapımından 1-2 yıl sonra yüzeye sızmalar görülebilir. Bunu önlemek için bu tip kuyularda, iki türlü tecrit yapılır.

5.3.2.1. Kuyuda yüksek basınçlı bir artezyen tabakanın varlığı ve derinliği biliniyorsa, artezyen tabakaya girmeden sondaj durdurulur. Kuyuya boru indirildikten sonra pompa ile çimento şerbeti basılmak ve boru ile

kuyu cidarı arasındaki boşluk, tamamıyla çimento şerbeti ile doldurulmak suretiyle tecrit edilir. Donma süresi sonunda, sondaja borunun içinden devam edilir. (Teleskopik teçhiz)

Sayfa 18

5.3.2.2. Sondaj esnasında, bilgi eksikliği dolayısıyla, evvelden bilinmesine imkân olmayan bir artezyenle karşılaşırsa, bu artezyen tabakasını sızdırmaz hale koymak için, iki türlü tecrit yapılır. Sondaj derhal durdurularak kuyuya boru indirilir, çimento şerbeti basılarak, kuyu cidarı ile boru arasındaki boşluk doldurulur. Şerbetin donmasını müteakip, boru içinden sondaja devam edilir. Diğer şekil sondaja devam edilerek, kuyunun tamamlanmasıdır. Boru ve filtreler indirilir. Çakıllama yapılır, çakıl seviyesi artezyen tabakasının biraz üstüne gelince çakıllama durdurulur, çakılın üstü takriben 1 M. kalınlıkta kil ile doldurulur ve üst tarafı kuyu ağzına kadar betonlanır. Burada kullanılan beton, sadece, kum, çimento ve su karışımından meydana gelen akıcı, koyu bir şerbetir. Eğer artezyen akmaya başlamışsa kuyunun veriminden daha yüksek verimde bir motopomp kullanılarak kuyudaki su seviyesi pompajla mümkün olduğu kadar düşürüldükten sonra betonlama yapılır. Beton priz yapmadan, motopomp durdurulmamalıdır. Eğer betonlama sırasında herhangi bir akım olmazsa, betonlamadan sonra iyi bir geliştirme yapılmalıdır. Artezyen akımını durdurmak için özgül ağırlığı iyice hesaplanmış barit kullanılabilir.

5.3.3. Kuyuların Sıhhi Şartlar Dolayısıyla Tecridi :

Yeraltısuyu tabiatındaki bulunuşu ile çoğu zaman yerüstü suyuna oranla bakteriyolojik yönden çok daha emin ve içmeye elverişlidir. Kuyu yapımı sırasında, veya kuyu yapımından sonra yapılan hatalar kuyuların kirlenmesine sebep olur. Bilhassa, yüzeyden itibaren çatlaklı bir formasyon içinde açılmış bulunan kuyularda dışarıdan kirlenme ihtimali çok fazladır. Kuyular inşa edilirken, bilhassa civara nazaran daha yüksek bir kotta inşa edilmeli ve gerek teçhiz gerekse kuyu yerinin seçimi konularında belirtilen şartlara uyulmalıdır. Kuyunun satıhtan itibaren asgari 10 m.si (Yukarıda belirtilen şartlar ve diğer ihtiyaçlar, daha derin seviyelere kadar betonlamayı icap ettirmiyorsa mutlaka çimento şerbeti ile doldurularak betonlanmalıdır.

NOT : Tecrid işlemlerinde kullanılacak beton karışımları için DSİ Su Kuyuları İnşasına Ait Teknik Şartname ve birim fiyat cetveline bakınız.

6- ÇAKILLAMA :

6.1. Sondaj makinası ile açıldıktan sonra borulama ve filtreleme işlerinde biten kuyuda; kuyu cidarı ile boruların dış yüzeyi arasında kalan boş hacmin belli miktar ve kalitede çakılla doldurulması işlemine «Çakıllama» denir. Çakıllama kendini tutamayan bağlantısız ve taneli formasyonlarda yapılır.

6.2. Çakıllama; kuyu yapımındaki çok önemli kısımlardan biri olup, sağlandığı pek çok yararlar vardır. Bunlar, şöylece sıralanabilir.

Sayfa 19

6.2.1. Kuyunun yıkılmasını önlemek : Teçhiz çapının, kuyu çapından bir miktar küçük olması zorunlu olduğuna göre, aradaki boşluk herhangi bir şekilde doldurulmaz ise, kuyunun çeşitli yerlerde yıkılması ve göçmesi vuku bulacaktır. Bu yıkılma muhtemelen yukarıdan aşağı doğru olacak ve kuyu ağzının göçmesi ve küçük bir krater halini alması önlenmeyecektir. Bu durumla karşılaşılmaması için teçhiz dışı ile kuyu cidarı arasındaki, teçhizi çakılla doldurulması gerekir.

6.2.2. Filtrelerin tıkanmasını önlemek : Kuyu cidarı ile, teçhiz arasındaki boşluğun çakılla doldurulmaması halinde, su taşıyan ve karşılığında filtre konulmuş seviyeler, yukarıdan dökülen ve geçirgenliği olmayan malzeme ile dolacak, dolayısıyla filtreler iş göremez hale gelecektir. Çakıllarda bu hali önleyerek formasyonla filtre arasında geçirgen olan bir ortamı meydana getirir.

6.2.3. Formasyon tanelerini tutmak: Çakıllama yapılmıyan hallerde, kuyunun göçmediği ve filtreleri tıkamadığı biran için kabul edilse bile; şöyle bir sakınca ile karşılaşılacaktır. Su veren taneli tabakadan, pompaj sonucu; zaman zaman kopan küçük parçalar arada süzücü hiçbir ortam olmadığı için doğrudan filtre yüzeyine çarparak, filtre deliklerinden içeri girecek ve kuyudan su ile birlikte kum da pompalanmış olacaktır. Bu durum her ne şekilde kullanılırsa kullanılsın, üretilen su için arzu edilmeyen bir husustur. Kaldı ki bu kum tanecikleri bir zaman sonra gerek tulumbayı, gerekse su tesisatını aşındırıp doldurarak kullanılmaz hale getirecektir. Kum pompalama ile formasyonda meydana gelecek boşluklar yüzünden arazide çökme olması da söz konusudur. Kuyudaki uygun bir çakıllama, formasyondan gelen tanelerin geçmesine müsaade etmeyerek, yukarıda belirtilen sakıncaları önleyecektir.

6.2.4. Daha geçirgen bir ortam hazırlamak: Kuyuya atılan çakılın granülemetrisi, formasyon granülemetri eğrisine paralel fakat bir merteye büyüktür. Taneli bir ortamın geçirgenliği (permeabilitesi) tane iriliği ile doğru orantılı olduğundan, filtre etrafında meydana getirilen sunî çakıl zarfının geçirgenliği, formasyonun geçirgenliğinden büyük olacaktır. Saniyen, geliştirme ile suni çakıl zarfını teşkil eden taneler kuyudan dışarı doğru, büyükten küçüğe doğru sıralanmış olacaklarından; zarfın geçirgenliği dışarıdan içeriye

doğru gittikçe büyüyecektir. Meydana getirilen bu durum; formasyondan kuyuya doğru olan yeraltısuyu akımını kolaylaştıracak, düzenleyecek ve kayıpları asgariye indirecektir.

6.3. Çakıllamanın yukarıda açıklanan yararları sağlayabilmesi için; kuyuya atılan çakılın aşağıdaki özellikleri taşıması şarttır.

6.3.1. Temiz ve yıkanmış olmalı, yabancı madde ihtiva etmemelidir.

6.3.2. Köşeli olmamalıdır. Şekilleri küreye yaklaştığı oranda yararlılığı artacaktır.

Sayfa 20

6.3.3. Granülemetrisi formasyona ve kullanılan filtrenin aralığına uygun olmalıdır. Şöyleki : Yukarıda 6.2.4. maddesinde belirtilen hususun gerçekleşebilmesi için; evvelâ formasyondan alınan numunenin elek analizi yapılarak, granülometri eğrisi tesbît olunmalıdır. Kuyuya atılacak çakılın granülemetri eğrisi formasyonunkine kabaca paralel şekilde olmalıdır; şu şartla ki, kuyuya atılan çakılın % 20-40'ı, geliştirme sırasında filtrelerden geçerek yukarıya alınabilecek boyutta, yani filtre aralığından daha küçük olmalıdır. Bunun nedeni, filtreye yakın kısımlardaki ince taneleri pompajla yukarıya alarak 6.2.4. maddesinde sözü edilen tanelerin büyükten küçüğe sıralamasını sağlamaktır.

6.4. Çakıllama yapılmıyacak haller :

Yukarıda sayılan sakıncaların bulunmadığı tamamen bağlantılı Formasyonlar içinde açılmış kuyuların çakıllamasında bir yarar olmadığı gibi lüzum da yoktur.

Bazı hallerde, bağlantısız ve taneli formasyonlarda da çakıllama yapılamaz. Eğer formasyon satıhtan itibaren veya teleskopik borulama tabanından itibaren homojen olarak devam ediyorsa; kuyu ağzının göçmemesi için gerekli tedbirler alınmışsa ve kullanılan filtre aralığı formasyonu teşkil eden tanelerin % 60 - 80'inden daha küçükse suni çakıllamaya lüzum yoktur. Geliştirme sırasında küçük taneler dışarı atılmak suretiyle filtre etrafında daha iri tanelerden bir zarf meydana getirilerek 6.2.4. maddesinde açıklanan husus da sağlanmış olacaktır. Bu işleme «Tabii Çakıllama» ismi verilir. Not: Çakıllama konusunda daha fazla bilgi için, DSİ Yeraltısuları Dairesi SF - 111 No. lu talimata bakınız.

7- YIKAMA:

Dönerli sistemle ve düz dolaşım (normal sirkülasyon) açılan kuyularda, dolaşım sıvısı bilhassa seçilmiş özelliği dolayısıyla kuyu cidarında bir sıva yapar (keyk). Bu sıvanın sondajın devamı sırasında, kuyunun yıkılmasını önlemek gibi büyük bir görevi vardır. Ancak, sondaj tamamlandıktan ve teçhiz işlemi yapıldıktan sonra; bu sıvanın varlığı avantaj olmaktan çıkar kuyuya olan su akımını durdurduğu için büyük bir sakınca olur. Kuyudan normal verimin alınabilmesi için bu sıvanın ortadan kaldırılması gereklidir. Bunu temin için, sondaj dizisi, ucunda matkap olmaksızın kuyu içindeki muhtelif filtreli seviyelere indirilerek, yukardan basınçla su basılır ve kuyu içinden gelen su berraklaşınca kadar basmaya devam edilir. Bu işleme yıkama (lavaj) ismi verilir. Yıkama, yukarıda açıklandığı şekilde basit olarak yapılabildiği gibi, bazı özel gereç ve kimyasal katkıları kullanarak daha etkili olarak yapılabilir. Şöyleki :

Sayfa 21

7.1. Jet Metodu ile yıkama :

Jet ismi verilen gereç, tijlere takılabilen silindir şeklinde ve 4 adet haç şeklinde yatay borusu olan, yatay boruların silindir gövdeye payandalarla da takviyeli olarak bağlandığı bir cihazdır. Yatay boruların çapı 3/4 inç (1,905 cm.) uç kısımlarında 1/4" (0,635 cm.) çapında delikler (jet memesi) vardır. Jet, tijlere takılıp, kuyu içine indirildikten sonra, tijler içinden su basıldığında, su büyük bir basınçla fişkırlarak akiferi yıkar.

7.2. Kimyasal etkenler kullanma :

Bazı kimyasal maddeler; montmorilonit ve bentonitler üzerinde çözücü etki yaparlar; dolayısıyla kuyu sıvasının giderilmesinde faydalı olurlar. Bunlar Tetra sodyum pirofosfat, sodyum tripolifosfat ve sodyum Hekzametafosfat gibi sodyum fosfat türevleridir. Bu maddelerin yıkama suyuna % 0,6 oranında karıştırılmaları ile meydana getirilen çözelti, sıvanın çözülmesinde büyük rol oynar. Bu çözelti, jet gereci ile fişkırtılırsa çok daha yararlı olur.

NOT : Yıkama konusunda daha fazla bilgi için. DSİ Yeraltısuları SF-112 No.lu talimata bakınız.

8- GELİŞTİRME :

Sondajı, teçhizi, çakıllaması ve yıkaması yapılmış bir kuyuda;

- a) Çamur sütunu basıncı dolayısıyla akiferin içine doğru nüfuz etmiş sondaj sıvısı artıklarını dışarı atmak,
- b) Kuyuya atılmış çakıllardan ve formasyondan küçük taneleri dışarı alarak, kuyu etrafında daha iri boyutlu tanelerden müteşekkil bir zarf meydana getirmek.
- c) Kuyudaki suyun formasyona itilmesi ve geri çekilmesi hareketini çok kereler tekrar ederek çakıl zarfında iriden, küçük taneliye doğru bir sıralamayı sağlamak,

ve böylece;

- a) Kuyunun özgül verimini arttırmak,
  - b) Kuyudan yabancı madde çekilmesini önlemek,
  - c) Kuyunun, tulumbanın ve tesisatın ömrünü uzatmak,
- amacıyla yapılan işlemlere «Geliştirme» adı verilir. Geliştirme metodları aşağıdadır.

Sayfa 22

8.1. Çalkalama pistonu ile geliştirme :

Kum ve çakıl formasyonlarında açılan kuyularda, geliştirme için en etkili metodlardan biri çalkalama pistonu veya blokudur. Geliştirilecek formasyonun karşısındaki boru veya filtre iç çapına eşit, tahtadan ve köseleden imal edilmiş olan bu pistonlar dönerli sistemde tijlerin ucuna, darbeli sistemde ağırlığın altına takılarak, skiferin üstüne kadar indirilir ve 1 metrelik iniş çıkışlarla kuyudaki su çalkalanır. Kum veya çakıl formasyonu içerisindeki suyun ve vasıtayla çalkalanması, ince kum ve çakıl tanelerinin gevşeyerek filtre yarıklarından kuyuya sürüklenmesine veya geçmesine yardım ederek; herhangi uygun bir vasıtayla kuyudan temizlenmelerini sağlarlar.

8.2. Basınçlı hava ile geliştirme :

Basınçlı hava ile geliştirme, kuyunun ağız kısmının betonlanmış bulunduğu ve teçhiz borusunda herhangi bir çatlak ve kaçak olmadığı hallerde uygulanır. Kuyu ağız kapatılarak kuyuya kompresörle basınçlı hava verildiğinde, kuyudaki basıncın etkisiyle su, formasyona nüfuz eder ve kuyudaki su seviyesi alçalır. Bundan sonra, kuyu ağızındaki boşaltma vanası ani surette açılarak kuyudaki hava boşaltılır. Bunun sonucunda akifere geçmiş olan su, dengelenmek üzere tekrar kuyuya dolar ve kuyu içerisindeki su seviyesi ani olarak yükselir, bu suretle kuyuda bir çalkalama hareketi hasıl olur. Bu işleme, pistonla geliştirmede olduğu gibi, kuyudan kumlu su gelmeyinceye kadar devam olunacaktır.

8.3. Aşırı pompajla geliştirme :

Aşırı pompaj, kuyuların geliştirmesinde kullanılan en basit ve yaygın bir usuldür. Ancak daha ziyade suyun tek yönde hareketini sağladığı için, diğerleri kadar etkili değildir. Bu usul, kuyudan normalin çok üstünde bir verimle ve ani kesişlerle su çekmeye devam ederek uygulanır. Normalin üstünde bir verimle su çekileceği halde artık kuyudan kum gelmediği görüldüğünde, işleme son verilir.

8.4. Geri yıkama ile geliştirme :

Geri yıkama usulü, su basıncından istifade etmek suretiyle kuyu dibindeki formasyonu hareket ettirerek, veya çalkalayarak, kum tanelerinin köprülenmesine mani olmak ve ince materyelin büyük bir kısmını temizlemek esasına dayanır. Bir çok usuller içerisinde, bu amaç ile en fazla kullanılan başlıca iki metod, aşağıda tarif edilmiştir.

8.4.1. Kesintili pompaj (Ravvhiding) Metodu :

Bu metod, tulumbayı (veya kompresörü) kısa aralarla çalıştırıp durdurmak suretiyle su seviyesinde seri değişiklikler meydana getirmek esasına dayanır. Bu iş için herhangi bir tulumba kullanılabilirse de derin kuyu tulumbası ile en etkili sonuçlar alınabilir. Gerekli ekipman bulunabildiği takdirde, kesintili pompaj basınçlı hava ile de başarıyla uygulanabilir.

8.4.2. Beyler ile Geri Yıkama :

Geri yıkama ile geliştirmenin diğer basit bir şekli kuyuya kabil olduğu kadar süratle su doldurulduktan sonra, suyu kum pompası veya beyler ile boşaltmaktır. Kuyuya su doldurmasının etkisiyle kuyuda daha yüksek bir basınç ve formasyondaki su hareketinde değişimler olur. Kuyuya su ne kadar süratle doldurulursa, filtreden geçen suyun hareketi ve tabakadaki karışma o kadar fazla olur. Aynı şekilde, kuyudaki su ne kadar fazla süratle boşaltılırsa, ince kum taneleri de o kadar fazla süratle kuyu içersine çekilir. Kuyudan boşaltılan suyun büyük bir kısmı tekrar kullanılabilir. Ancak suyun durulması ve içerisindeki kumun çökmesi için yardımcı bir depo kullanılması gerekir.

8.4.3. Basınç Altında Geri Yıkama :

Kuyudaki suyu geriye basmak için etkili usul, kuyuyu normal olarak alacağından daha fazla su almağa zorlayarak, kuyuda, kuyu ile tabakanın su seviyeleri arasındaki farktan doğan basınca ilâveten pozitif bir basınç temin etmektir. Bunun cebri bir usul olduğu aşikârdır. Fakat, çok miktarda suya ihtiyaç göstermesi bakımından bazı hallerde pratik değildir.

8.5. Asitle geliştirme :

Kalker formasyonlarından su alınan kuyularda, kalker çatlakların kuyu ile irtibatlandırılması, kuyu cidarının temizlenmesi ve dolayısıyla verim artışı sağlamak için asitle geliştirme yapılır. Bunun için % 10 a seyreltilmiş hidroklorik asit (HCL) kullanılır. Asitli su, basılacak hacmin % 20 fazlası ile hazırlandıktan sonra, çamur pompası ve sondaj dizisi vasıtasıyla kuyuya basılır. Asitin kalkerle kimyasal reaksiyonu bitirinceye kadar beklenerek (gürültü ile çıkan CO₂ gazı ve kaynama sona erinceye kadar), kuyu tekrar yıkanır.

8.6. Dinamitle geliştirme :

Çatlaklı, pekişmiş formasyonlarda açılan kuyularda çatlakların kuyu ile irtibatlandırılarak verimin artışı sağlanmak üzere dinamitle de geliştirme yapılabilir. Bunun için izole edilmiş bir kap içerisine; gerekli hesaplarla miktarı tesbit edilmiş dinamit ve kapsül yerleştirilerek; geliştirmenin yapılacağı seviyeye indirilir ve elektrikli ateşleme tertibatı ile infilâk ettirilir.

9 - KUYU AĞZI YAPIMI :

Kuyunun delinmesi, teçhizi, yıkanması ve çakılınmasını takiben, basınçlı hava ile geliştirme yapılacaksa geliştirmeden evvel, başka bir geliştirme metodu kullanılacaksa, geliştirmeden sonra, kuyu ağzı inşa edilir. Bunun için daimi teçhiz borusu simetri ekseni olacak şekilde kuyu ağzı 2x2x1 m. ebadında kazılarak beton dökülür. Beton dökülmeden evvel çakıl dolgusunun üst seviyesine kadar 2 inç çapında bir boru indirilerek içi uygun ebadda çakılla doldurulur. Pompaj sırasında çakıl seviyesinde bir düşme görüldüğünde, çakıl ikmalı yapılır.

NOT : Daha fazla bilgi için DSİ İşletme Kuyuları Fenni Şartnamesi ve Birim Fiyat Cetveline bakınız.

10 — SU VERİM DENEYLERİ :

Kuyularda yapılan su verim deneylerinin amacı, kuyuların hidroliği ve su veren formasyonlar hakkında bilgiler elde etmektir. Bu bilgiler jeolojik bilgilerle birleştirildiğinde, akiferlerin ve ovanın yeraltı suyu durumu anlaşılır. Bu bilgilerin tam ve doğru idrak elde edilmesi ve analizi, bilhassa işletme projelerinin hatasız olarak hazırlanabilmesi ve pompaların uygun olarak seçilebilmesi için esastır.

10.1. Su Verim Deneylerinde Dikkat Edilecek Hususlar :

10.1.1. Kuyuda, su taşıyan her formasyon için ayrı bir verim deneyi yapılır. Alüvyonlar içindeki tabakaların ve beslenme sahası aynı olan formasyonların, deneyleri beraberce yapılır.

10.1.2. Verim deneyi sırasında, deneyi yapılan kuyunun 1 Km. civarındaki kuyulardan, pompa ile su çekilmesinde dikkat edilir.

10.1.3. Verim deneyine, kuyunun yıkama işleminden en az 12 saat sonra başlanarak, bu süre içinde kuyudaki suyun, statik seviyesine ulaşması beklenir.

10.1.4. Kuyulardaki verim deneyleri, akiferin bütün kalınlığına yapılır ve hiç bir zaman akiferin bir kısmına inhisar ettirilmez.

10.1.5. Herhangi bir arıza sebebiyle verim deneyine ara verilmesi zorunluluğu belirirse, deney kesilerek yeni baştan tekrarlanır. Bu gibi hallerde, statik seviye, başlangıçtaki halini almaya kadar beklenir.

10.2. Verim Deneyleri İçin Gerekli Malzeme ve Ekipman :

10.2.1. Derin kuyu tulumbası (motoru ile birlikte, komple)

2. Adi santrifüj moto-pomp grubu,
3. Orifis metre ve 100 cm.lik cetvel parshal savağı,
4. Şerit metre, elektrikli metre veya düdüklü metre
5. Montaj, demontajda kullanılacak takım ve anahtarlar,
6. Montaj için gerekli vinç,
7. Deney formları.

Sayfa 23

10.3. Kademe Düşümlü Tecrübe :

Kuyuların hidrolik özelliklerini ve kuyu kayıplarını tesbit için gözlem kuyusu olmadığı yerlerde kademe düşümlü deney yapılır.

Kademe düşümlü verim deneyine; kuyunun pompaj verimi, çıkış ağzına takılan bir vana vasıtasıyla, Tahmin edilen azami verimin 1/4 üne ayarlanarak başlanır. Normal olarak, bu debide çalışma süresi 12 saattir. Deneyin ilk saatında, kuyudaki su seviyesi belirli aralıklarla ölçülür. Bu aralıkları mümkün olduğu kadar sabit ve kısa tutmak lâzımdır. 1 saatten sonra, zaman aralıkları arttırılabilir.

1. Kademe deney bu şekilde tamamlandıktan sonra, bütün diğer hususlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın, sadece pompa verimi vana vasıtasıyla iki misline, yani tahmin edilen azami verimin 1/2 sine ayarlanarak 2. kademeye geçilir.

Bu kademede de yine 1. kademede belirtilen yol izlenerek düşüm 5 cm. den daha az olduğunda veya başlangıçtan 12 saat sonra, bu kademe deneyine son verilir.

2. Kademenin sona ermesinden sonra, 3. kademeye, bu defa pompaj verimini tahmin edilen azami verimin 3/4 üne ayarlamak suretiyle başlanır. Deneyin 12. saatinin sonundan itibaren iki saatlik devreler arasındaki seviye farkı 5 cm. veya daha az olursa, bu kademe deneyine de son verilir.

4. Kademede pompa, tahmin edilen azami verimle çalıştırılır ve 3. kademede yapılan bütün işlemler bu kademede de aynen tekrar edilir.

10.4. Sabit Debili Su Verim Deneyi :

Sabit debili verim deneyi kuyunun tesir yarı çapı veya yeraltısuyu alçalma konisi hakkında bilgi edinmek amacıyla yapılır. Bunun için aynı akiferden su alan civardaki diğer kuyularda da, yeraltısuyu seviyesi alçalışı ve yükselişi gözlenir. Bu yapılamıyorsa, aynı kuyuda su seviyesi sabit kalıncaya, veya 2 saatlik zaman aralıkları için seviyeler arasındaki düşüm farkı 10 cm. den az oluncaya kadar devam olunur.

Kuyudaki su seviyesi, sabit bir debî ile deneye başladıktan itibaren 1 - 3 - 5 - 10 - 20 - 40 ve 60 dakikalarda ve birinci saatten sonra her 30 dakikada bir olarak, 24 saat süreyle ölçülür. Seviye düşmekte devam ediyorsa 2 saatlik aralıklarla seviye ölçümüne devam edilir ve yukarıda da belirtildiği gibi 2 saatlik bir zaman aralığı içinde seviye farkının 10 cm. den az olması halinde, deneye son verilebilir.

NOT : Daha fazla bilgi için DSİ Yeraltısuları Dairesi PF - 101 ve EF - 102 No.lu talimatlarına bakınız.

Sayfa 24

11. SU NUMUNESİ ALINMASI VE ŞEVKİ :

Çeşitli amaçlarla kullanılacak yeraltısularından, bu amaçlara uygunluk derecesini öğrenmek için, numuneler alınır ve bunlarla kimyasal ve bakteriyolojik analizler yapılır.

Numuneler, evvelden iyice temizlenmiş şişelere alınır ve şişeler, aynı derecede temiz tapalarla kapatılır. Şişeler en yakın DSİ Ünitesinden bir deposit karşılığında alınabilir ve şişeler gerek dolu gerek boş olarak getirildiğinde, alınan depozit sahibine geri verilir.

11.1. Kimyasal analiz için su numunesi alınması :

Herhangi bir kaynaktan su numunesi alındığı sırada, şişenin ağzına ve tıpanın şişeye girecek olan kısmına, el veya başka herhangi bir şeyin temas etmesine meydan vermeksizin, şişe mutlaka dibinden tutulur. Şişenin ağzına kapatılacak olan mantarın evvelce kullanılmamış olması, analiz sonucunun sıhhati bakımından elzendir. Numune alınmadan hemen önce, temizlenmiş şişeler, numunesi alınacak su ile en az üç defa çalkalanıp boşaltılır.

11.2. Bakteriyolojik analiz için su numunesi alınması :

Bakteriyolojik analizlerde kullanılacak numuneler, kimyasal analizler için alınan numunelerde olduğu gibidir. Ancak bakteriyolojik analiz için numune almada DSİ ünitesinden alınacak steril şişelerin kullanılması gerektiğinden, bunların doldurulmasında özel itina gösterilir. Bakteriyolojik analiz için su numunesi alınmadan önce, steril şişenin ağzındaki kâğıt mahfaza, şişeyi dibinden tutarak ve şişenin ağzına el dokundurmadan, çıkarılır. Bundan sonra şişenin ağzı alevden geçirilir ve şişe, numunesi alınacak su ile boğazından iki lm. aşağıya kadar doldurulur. Numune alma işi bitirildikten sonra, lâstik tapa da alevden geçirilerek şişenin ağzı bununla sıkı sıkıya kapatılır. Kloramaya tabi tutulan sular da yine aynı şekilde steril şişelere alınırlar.

11.3. Şişelerin etiketlenmesi ve sevkî :

Numune şişelerinin kapakları veya tıparları, şişenin boğazından dolaşan bir iple, açılmayacak şekilde, düğümlenerek bağlandıktan sonra ipin sarkan iki ucu bir araya getirilerek, numuneyi alan şahıs tarafından doldurulan etiket bununla bağlanır. Şişelerin ağzına katıyyen parafin veya mühür mumu temas ettirilemez.

Şişelerin boğazına bağlanan ve ayrıca üzerine yapıştırılan etiketlere, numunenin alındığı tarih, ovanın ismi, kuyu veya kaynağın mevkii, numarası veya ismi, belge No. su, numune alındığı sırada suyun ısısı ve numuneyi alanların isimleri yazılır.

Sayfa 25

Şişeler üzerindeki etiketlere ilâveten, ayrıca iki adet su numunesi sevk formu doldurularak, bunlardan biri numune sevk sandığının içerisine konur, diğeri de elden veya posta ile ödemeli olarak en yakın DSİ ünitesine gönderilir. Basılı etiket ve sevk formları en yakın DSİ ünitesinden alınabilir. Gerek etiketler, gerekse sevk formları, okunaklı bir şekilde doldurulur.

Numuneler sayı itibariyle çok veya sevk edilecekleri mesafe uzak ise, dış tesirlerden korunacak ve gerek nakil, gerekse yükleme ve boşaltmada kırılmayacak şekilde ambalajlanırlar. Anbalâj sandıklarının üzerine, «alt üst» işareti ile «Kırılacak Eşya» etiketleri yapıştırılır. Böylece anbalâjlanmış su numune şişeleri en yakın DSİ Ünitesine teslim veya ödemeli olarak sevk edilebilirler.

Bakteriyolojik analiz için alınan numuneleri en kısa zamanda laboratuara göndermek ve bunun için en seri vasıttan faydalanmak gerekir. Numune alınması ile numunenin analiz edilmesi arasında geçen sürenin uzaması, numunenin bozulmasına veya değişmesine sebep olacağından geç analiz edilen numunenin vereceği sonuç yanıltıcı olacaktır. Alındıkları andan analiz edilinceye kadar, su numunelerinin buz dolabında veya buz içerisinde saklanması, sonuçların doğruluğu bakımından arzu edilir. Bakteriyolojik analiz için her sudan alınan iki şişe numuneden her biri ayrı ayrı ambalâjlanarak en yakın DSİ ünitesine makbuz karşılığı elden teslim veya posta ile ödemeli olarak gönderilebilir.

NOT : Bu konuda daha fazla bilgi için DSİ Yeraltı suları Dairesi EF - 105 ve EF - 108 No.lu talimatlarına bakınız.

12. AKİFER VE KUYU KAREKTERİSTİKLERİNİN TAYİNİ :

Bir araştırma kuyusu inşası, yani; kuyunun delinmesi, teçhizi, çakılanması, yıkanması, geliştirilmesi ve verim tecrübesi işlemlerinin tamamlanması ve değerlendirilmesi sonucu, sondajın yapıldığı mahallin jeolojik yapısı, su alınan formasyonların (akiferlerin) özellikleri ve kuyunun karakteristikleri hakkında bilgiler toplanmış olur. Bu bilgiler özel deyimleri ve tarifleri ile aşağıda belirtilmiştir.

12.1. Jeolojik Yapıya Ait Bilgiler :

12.1.1. Sondaj esnasında geçilen formasyonlar, sıralanmaları, yaşları, yapıları, fiziksel ve kimyasal özellikleri, yüzeyle ilişkileri, uzanımları vs.

12.1.2. Bu formasyonların yeraltı suyu yönünden ayrımları :

-
- 12.1.2.1. Su taşıyan formasyonlar
- 12.1.2.2. Su taşımayan formasyonlar

Sayfa 26

12.2. Akifere ait özellikler :

12.2.1. Akifer :

Kaynak ve kuyuları ekonomik olarak besleyebilen yeraltında su ile doymuş jeolojik formasyonlardır.

12.2.1.1. Akiferin fonksiyonları ;

12.2.1.1.1. Akifer suyu bir rezervuar gibi depo eder.

12.2.1.1.2. Akifer kapalı bir boru gibi taşıdığı suyu bir noktadan diğer bir noktaya iletir.

12.2.1.2. Akifer Çeşitleri :

12.2.1.2.1. Serbest akifer : Su ile doymuş bulunan jeolojik formasyonun üstünde geçirimsiz formasyon bulunmaz. Bu durumda akifer üzerinde açık bidonda bulunan su gibi yalnız atmosfer basıncı vardır. Böyle bir formasyonda açılacak kuyudaki statik seviye ile su tablasının üst seviyesi aynı olur. Birim derinlik için hidrolik basınç her noktada aynıdır.

12.2.1.2.2. Basıncılı Akifer : Su ile doymuş jeolojik formasyon üzerinde geçirimsiz bir tabaka vardır. Formasyon suyu bu tabaka tarafından hapsedilmiştir. Geçirimsiz formasyonun akifer üzerine yapmış olduğu basınç dolayısıyla böyle bir formasyonda açılan kuyularda su seviyesi akifer üst yüzeyinden daha yukarı çıkar. Suyun yüksekliği bu seviyeye eş basınç yüzeyi denir ve serbest akiferde statik seviyeye tekabül eder.

12.2.2. Boşluk Oranı (Porozite) : Boşluk formasyonda boşluk hacminin tüm hacme oranıdır. Yüzde olarak ifade edilir.

12.2.3. Özgül verim : Bir akiferin birim hacminden, yer çekimi etkisi altında, drene edilebilecek, su miktarıdır.

12.2.4. Özgül Tutum : Çekim etkisi altında bir kısım su akiferden drene edilemez. Birim hacim içinde tutulan bu su miktarına özgül tutum denir.

12.2.5. Geçirgenlik (Permeabilite) : Suyun bir ortam içerisinde bir noktadan diğer noktaya hareketi bu iki nokta arasındaki basınç farkından meydana gelir ki buna hidrolik eğim denir. % 100 hidrolik eğim altında belli bir ısı derecesinde bir akiferin birim kesitinden geçen su miktarı akiferin geçirgenliği olarak ifade edilir. Birimi $\text{cm}^3/\text{s}/\text{cm}^2$ veya $\text{m}^3/\text{gün}/\text{m}^2$ dir.

12.2.6. İletkenlik (Transmissibilite) : Bir akiferin bütün kalınlığı boyunca düşey ve birim genişlikteki kesitinden geçen su miktarıdır. Birimi $\text{mVgün}/\text{m}$ .dir.

Sayfa 27

12.2.7. Depolama Katsayısı :

Bir akiferin depolama katsayısı akiferden çıkarıldığında veya akifere enjekte edildiğinde, akiferin birim kesit alanındaki yükte (su seviyesi veya eşbasınç yüzeyde) birim değişiklik yapan su hacmidir. Serbest akiferlerde depolama katsayısı ile özgül verim aynıdır. Basıncılı akiferlerde ise basınç tesiri ile (S) elâstik tesir altındadır. Serbest akiferler için $S = 0,01$ ilâ $0,35$ değerleri arasındadır. Basıncılı akiferlerde ise 1×10^3 ilâ 1×10^5 arasındadır, birimi yoktur.

12.3. Kuyu Karakteristikleri :

12.3.1. Statik su seviyesi : Akiferden su alınmadığı veya akifere su verilmediği andaki akiferin su seviyesine statik su seviyesi denir. Bu ekseriya yüzeyden su yüzüne ölçülen derinliktir. Artezyen akiferlerde ise kuyu vanası kapatılmak suretiyle orifis veya manometrede okunan seviyedir.

12.3.2. Pompalama seviyesi : (Dinamik su seviyesi) Kuyuda pompaj esnasında ölçülen su seviyesidir. Akan arteziyenlerde akış sırasında ölçülen su seviyesi o akış için dinamik su seviyesidir.

12.3.3. Düşüm : Belli verimde statik su seviyesi ile dinamik su seviyesi arasındaki farka düşüm denir.

12.3.4. Artık düşüm kuyuda pompaj durduktan sonra su seviyesi ile statik seviye arasındaki farka artık düşüm denir.

12.3.5. Kuyu debisi : Birim zamanda alınan su miktarıdır.

12.3.6. Kuyunun özgül debisi : Birim düşüm başına kuyudan alınan debidir.

12.3.7. Tesir yarıçapı : Pompaj esnasında kuyu etrafında hasıl olan düşüm konusunun kuyu merkezinden itibaren ölçülen yarı çapıdır.

JEOFİZİK İŞLEMLERİ

Kuyuda delme işleminin bitişinden sonra, teçhiz geçilmeden evvel su veren tabaka seviyelerinin kesinlikle tesbiti için veya teçhizden sonra kontrol için ya da karşılaşılabilecek bazı problemlerin hallinde jeofizik cihazlarla log alma ve diğer jeofizik işlemler yapılır. Bu jeofizik işlemler şunlardır.

13.1. SP:

Kuyu içinde formasyonla, sondaj dolaşım sıvısı arasındaki elektriksel potansiyel değişimlerini milivolt biriminde ölçülmesidir.

Sayfa 28

13.2. Rezistivite (Tek Nokta) :

Sondajda geçilen formasyonların, zahiri, rezistivite değerleri ohm-metre cinsinden ölçülür, tabakaların gerçek kalınlıklarını teyide yarar, muhafaza borusunun bittiğini ve kuyunun tam dibini doğru olarak tesbit eder.

13.3. Tabii gamma ray :

Sondajda geçilen formasyonların tabii radyoaktiviteleri mikro - röntgen/Sant veya CPS. birimiyle ölçülür. Sedimenter sahrelerin radyoaktivitelerinin farklı oluşundan istifade ederek, bir kuvuda geçilen tabakalar birbirinden ayırt edilir.

13.4. Sıvı kondüktivitesi :

Kuyu içindeki akışkanın, mikromhos/cm. veya ohm.-metre birimiyle kondüktivitesi kaydedilir kuyularda zamanla tuzluluk değişimi kuyudaki çamurun kondüktivitesini ölçer, akiferlerin ayrı ayrı kondüktivite değerlerini verir. Teçhizli ve teçhizsiz kuyularda bu ölçüler alınabilir.

13.5 Noötron loğu :

Porozite ile ilgili olduğundan, porozitenin tayininde kullanılır. Noötron loğları muhafaza borusu bulunan kuyularda büyük bir önem taşır, zira muhafaza borusu bulunan yerlerde elektriki log ölçüleri yapılamaz. Ölçü birimleri, saniyede sayı dakikada sayı veya standart birimdir.

13.6. Kaliper loğu :

Kuyu çapı değişimini insh olarak ölçer. Sert kayalarda çok faydalıdır. Bıçak uçlu kaliper kolları kuyunun her noktasında ölçü yapar ve ¼" kalınlıkta çatlağı belirtebilir. Flovmetre ile birlikte akifer karşısında debiyi verir. Teçhizli ve teçhizsiz kuyuda alınabilir.

13.7. Tezistivite normal (R 16-R 64)

Kuyu içine indirilen elektrot sistemi içindeki elektrotlar arasındaki mesafeyi göstermekte olup tabakaların sıhhatli olarak rezistivite değerlerini verir.

13.8. Lateral Log :

Sondajda geçilen formasyonların yasal rezistivitelerini verir. Tuzlu çamurlarda yüksek rezistiviteli ince tabakaların teşhisinde çok iyi netice alınır.

13.9. Temperatur gradient:

Kuyunun temperaturü, gradienti derece cinsinden ölçülür. Formasyon ayırımını, kuyuda suyun giriş yerlerini, gaz çıkışı yerini verir. Permeabilite hesabı için temperatur değerini verir. Teçhizli ve teçhizsiz kuyuda alınır.

Sayfa 29

13.10. Noötron - Spitermal Neutron:

Bir sondaj kuyusu içinde formasyon porozitesini, hidrojen miktarını göstermek suretiyle, bulmak için yapılan ölçümdür.

13.11. Neutron - termal, neutron ve neutron camma:

Bir sondaj kuyusu içinde neutron bombardımanı ile elde edilen neutron ve gamma ışınlarını kaydeder. Hidrojen Neutron kütlelerine eşit olduğundan kayacın hidrojen muhtevasını yani suyun direkt fonksiyonudur. Doygun zonlarda poroziteyi verir. Anhidrid ve jipsi ayırır.

13.12. Kalibre edilmiş yoğunluk loğu :

Bir sondaj kuyusu içinde formasyonların yoğunluğunu hesap etmek için yapılan ölçümdür.

13.13. Sonik veya akustik hız loğu :

' Bir sondaj kuyusu içinde elastik dalga hızının formasyonlara göre değerini ve değişimini tetkik ve tesbit maksadıyla kullanılır. Formasyonların birbirinden ayırt edilmesi ve bir formasyonun porozitesinin araştırması için yapılır.

13.14. Latera log (Guard - Log) :

Bir sondaj kuyusu içinde elektrot tertibi akım formasyona yatay nüfus ettirilecek şekilde yapılmıştır. Tuzlu çamurlarda yüksek rezistiviteli ince tabakaların teşhisinde iyi netice verir.

13.15 Mikrolog:

Bir sondaj kuyusu içinde formasyonlara ait rezistiviteyi veya relatif rezistiviteyi yani hakikî formasyon faktörünü elde etmekte kullanılır. Bu rezistivite tayin edilir.

13.16. Mikro-latera log :

Formasyondaki küçük değişiklikleri rezistiviteyi dolayısıyla tesbit işinde kullanılır.

14. KUYULARIN STERİLİZASYONU :

Kuyuların hastalıklara sebep olan mikrop ve bakterilerden arınması için steril hale getirilmesi gerekir. Sterilizasyonu sağlayacak çeşitli yollar vardır. Bunlardan en pratik olanı ve en kolay uygulananı klorla sterilizasyondur. Bu iş için, kireç kaymağı veya Kalsiyum Hipokelrat kullanılır. Pompa da dahil olmak üzere bütün bir kuyu teçhizatını sterilize etmek için bunları, litresinde en az 100 mgr. klor bulunan su ile yıkama lâzımdır. 1 litre suya 2,25 gr. kalsiyum hipokelrat katmak suretiyle hazırlanacak eriyik litrede 200 mgr. klor ihtiva eder. Kuyudaki suyun hacmi hesaplandıktan sonra, kuyu içerisine döküldüğü zaman beher litreye 100 mgr. klor isabet edecek şekilde bir eriyik hazırlanır. Bu eriyik, kuyuya döküldükten sonra en az 12 saat beklenir ve kuyudan su çekilmeye başlanır. Çekilen su içerisindeki klor kokusu kayboluncaya kadar pompaja devam olunur. Bu işlem her kuyu ve pompa tamirinden sonra yapılmalıdır.

15. KUYULARIN TERK EDİLMESİ :

Açılan kuyularda su veren tabakanın (akiferin) bulunmadığı delme sırasında alınan numunelerden anlaşılır veya bulunan su yeterli olmaz ya da fiziksel kimyasal ve bakteriyolojik özellikleri kullanılmaya elverişli olmazsa kuyular terk edilir. Her ne sebeple olursa olsun terk edilen kuyular kil veya toprakla tamamen doldurularak, ağız kısımları üst seviyesi, zeminle bir olacak şekilde 1 m. x 1 m. x 0,5 m. ebadına yerinde dökülen bir beton plâkla kapatılır. Bu kuyular içinde kuyu kütüğü doldurularak, kütükte dolgu ve kapatılma şekli ile sebebi belirtilir.

16. KUYULARA AİT FORMLAR :

İnşa edilecek her kuyu için tutulması zorunlu olan 3 çeşit form vardır. Bunlar kuyu inşasından evvel yapılan ön proje, yapım sırasında tutulan kuyu kayıt defteri ve kuyu bitiminde hazırlanacak olan kuyu kütüğüdür. Bu üç form, kuyunun yapımı yarıda bırakılsa dahi eksiksiz olarak doldurulur. Ayrıca, yapımı tamamen bitirilerek su verim deneyi yapılan kuyular için bir de su verim deney formu doldurulur.

16.1. Ön Proje:

Ön proje bir kuyunun açılmadan evvel hazırlanan ve müracaat belgeleri ile birlikte DSİ Teşkilâtına onaylanmak üzere verilen bir projedir. DSİ Teşkilâtınca, olduğu gibi veya gerekli değişikliklerden sonra onaylanan projeler kati projelerdir. Kafi projenin tatbikatında DSİ'nin müsaadesi olmadıkça değişiklik yapılmaz. Bir kuyu ön projesinde aşağıdaki hususlar yer alır.

16.1.1 Akifer cinsi ve kalınlığı

16.1.2 Tahmini T ve özgül debi $Q_3 T$

120

16.1.3. Statik seviye

16.1.4. Arzu edilen verim

16.1.5. Dinamik seviye (Et. Sv. + Düşüm + Girişimler)

16.1.6. Pompa alt ucu seviyesi

16.1.7. Muhafaza borusu çapı, uzunluğu

16.1.8. Filtre aralığı, cinsi, açıklığı, çapı uzunluğu

16.1.9. Sondaj çeşidi, kullanılacak makina

16.1.10. Tecrit işlemleri

16.2. Kayıt Defteri :

Kuyu yapımının bütün safhaları devamınca kuyu başında sondör tarafından tutulan ve yapılan bütün işlemlerin tarih ve saat bildirilmek suretiyle kaydedildiği formdur. Arama belgesi verilen her müracaat sahibine, belgesi ile birlikte kuyu kayıt defterleri de DSİ Teşkilâtınca verilir.

16.3. Kuyu Kütüğü (Kuyu Loğu) :

Kuyuda yapılan her türlü işlemin üzerine görüldüğü bir formdur. DSİ Teşkilâtından temin edilecek formun, doldurularak kullanma belgesi isteme formu ile birlikte, müsaadeyi verecek DSİ ünitesine verilmesi zorunludur.

16.4 Su Verim Deneyi Formu :

Su verim deneylerinin, bütün ölçümlerin zaman ve tarihi ile birlikte kaydedildiği, ayrıca hesap kolaylığı bakımından yardımcı sütunlar, bulunan bir formdur. Deneyi yapacak kimselere DSİ tarafından verilir.

17. KUYU VE SONDAJ ARIZALARI :

Su kuyularında; gerek yapım sırasında, gerek yapım sonrasında bazı arızalarla karşılaşılır. Gereken önem verilmez ve zamanında önleyici tedbirler alınmazsa bu arızalar kuyunun tamamen elden çıkmasına ve pek çok sondaj malzemesinin kaybına sebep olabilir.

17.1. Kuyu Yapımı Süresince Karşılaşılan Arızalar :

17.1.1. Darbeli sistemde

17.1.1.1. Kuyuların eğri açılması: Homojen olmayan formasyonlar yüzünden veya sondörün dikkatsizliği yüzünden meydana gelir. Böyle bir arızayla karşılaşmamak için geçici muhafaza borularının, baltayı geçikmeden takibi sağlanmalıdır.

Sayfa 30

17.1.1.2. Muhafaza borularının kuyuda sıkışması :

Sondaj sırasında, çakma boruları ile kuyu cidan arasındaki boşluğa, kum ve kalker kırıntıları dolarak, boruların ekseriye sıkışmasına sebep olur. Bu şekilde boru sıkışmalarını önlemek pek mümkün olmaz. Sıkışmış boruları çekebilmek için, kuyuyu tamamen bentonit çamuru ile doldurup boruların kaymasını temin etmek fayda sağlar. Sondaj sırasında borular çakılırken, boru ile kuyu cidarı arasına basınçlı çamur verilmesi de boruların kolay çakılmasına veya kolay çekilmesine yardım eder. Kuyuda sıkışıp kalan borular, bir taraftan krikolarla zorlanırken diğer taraftan, uygun bir düzenle, aşağıdan yukarıya doğru ters darbe yapmak suretiyle çıkarılabilir.

Ters darbe ile bir miktar yukarıya çekildikten sonra, borular tekrar sıkışacak olursa, onları tekrar eski yerine çakarak, etrafındaki dolgunun gevşeyip aşağı düşmesi sağlanır ve borular tekrar yukarıya çekilmeye çalışılır.

Boruları yukarıya çekmek mümkün olmazsa, boru kesicileri veya dinamit kullanılarak sıkışan kısmın biraz yukarisından kesmek suretiyle, boruları kısmen olsun kurtarmak cihetine gidilebilir.

17.1.1.3. Boru çarıklarının hasara uğraması :

Çakma boruların kuvvetli darbelere maruz kalması veya çekilen zemin içersinde büyük blokların bulunması sebepleriyle, çakma sırasında boru çarıkları ezilerek hasara uğrayabilir ve sonuçta sondaja devam etmek güçleşir veya tamamen imkansızlaşır. Ezilip şekillerini kaybeden çarıkların iç çapına uygun bir malafayı mestij ve tahlisiye carının ucuna bağlandıktan sonra, bunları çarık içinden çakarak geçirmek suretiyle, doğrultulması mümkündür.

Çarığı düzeltmek mümkün olmadığı takdirde, çakma borusu yerine bir boyut küçük çaplı borular kullanmak suretiyle çap küçülterek, ezik çarık içinden sondaja devam edilebilir.

17.1.1.4. Sondaj dizisinde sıkışma ve kopmalar:

Çakma borusu kullanılmadan açılan kuyularda, veya kuyu taban! ile çakma boruları arasında fazla boşluk bırakılarak yapılan sondajlarda, kuyunun üst kısımlarından düşen gevşek kaya veya taş parçaları baltayı sıkıştırabilir. Kaya veya çimentolaşmış zeminlerde çakma borusu kullanılmadan sondaj yapılacaksa, delme takımında daima sondaj carı bulundurulmalıdır. Üst kısımlardaki yıkıntılar dolayısıyla takımın sıkışması halinde, delme takımındaki carın yardımı ile ters darbe yapılarak sıkışan takım kurtarılabilir.

Fazla yıkıntı yapan zeminlerde, çakma borusu ile balta arasındaki mesafeyi fazla açmak doğru olmaz. Çakma boruları, daima, hemen matkabın üst ucunun hizasına çakılı olarak sondaja devam edilmelidir.

Sayfa 31

17.1.2. Dönmeli (Rotari) Sistemde :

17.1.2.1. Kuyuların eğri açılması : Darbeli sistemdeki nedenlerin aynısı bu sistemde de kuyuların eğri gitmesine sebep olur. Sondaj dizisi sıklıkla yukarı kaldırılır ve aşağıya serbestçe inip inmediği araştırılarak kontrol edilir. Eğrilik hissedilirse; dizi ağırlığı artırılıp, matkap üzerindeki ağırlık azaltılır, yani dizi askıda çalıştırılır.

17.1.2.2. Dolaşım sıvısının formasyona kaçması :

Sondaj çamuruna bir takım katkı maddeleri ilâvesiyle kaçışın önlenmesine çalışılır. Başarı sağlanmadığı takdirde, bol su veya hava teminiyle «Kaçak Sondaj» usulüne dönülür. Bunda da başarı sağlanamazsa dönerli sistemin terk edilmesi gerekir.

.17.1.2.3. Sondaj dizisinin sıkışması : Su veya sondaj sıvısı ile temas halinde şişen bazı formasyonlar sondaj dizisinin sıkışmasına sebep olurlar. Bu tip formasyonlarda sıkışmayı önlemek için yegâne yol; sondaj çamuru katı maddesi olarak «Su kaçırma» özelliği çok az olan bentonit kullanılmasıdır. Sondaj dizisi sıkışması bir de; sondaj hızının, sondaj sıvısı dolaşım hızından daha fazla olması sebebiyle meydana gelebilirki, bu tamamen sondörün hatası sonucudur.

17.1.2.4. Sondaj dizisinin kopması, kesilmesi, çözülmesi :

Sondörün hatası sebebiyle meydana gelirler. Sondajda formasyon, matkap, rotari devri ve matkap üzerine verilen ağırlığın birbirlerine uygun olmaması ekseri hallerde dizi kesilmesine sebep olur.

17.2. İşletme sırasında karşılaşılan kuyu arızaları ve bunların giderilmesi :

Bir kuyunun tamamlanmasını takiben, kuyudan pompa ile su çekmeye başladıktan bir müddet sonra, kuyu veriminin hissedilir derecede azaldığı görülebilir. Su çekmeye devam edildiği takdirde, verim gittikçe daha da azalabilir ve ekseri hallerde, bir müddet sonra, kuyudan artık hiç su çekilmez olur ve kuyu tamamıyla işe yaramaz hale gelerek, körlenebilir.

17.2.1. Tabii sebeplerle meydana gelen arızalar :

Kuyularda görülen bu cins arızalarda, kuyu içinde oluşan kimyasal reaksiyonların rolü büyüktür. Bu cins arızalar iri şekilde meydana gelir.

17.2.1.1. Kabuklanma : Kuyunun teçhizinde kullanılan muhafaza borularının, ve özellikle filtrelerin etrafında bazı maddeler toplanır ve ekseri hallerde bu maddeler, zamanla çoğalarak, sert bir kabuk teşkil ederler. Teşekkül eden bu kabuk, formasyondaki suyun, filtre aralıklarından geçerek kuyuya girmesine engel olur. Filtrenin etrafında toplanarak filtre giriş açıklığını daraltan bu kabuklar, kuyu verimini azaltır. Kuyuyu ıslah etmek için filtrenin etrafında teşekkül eden bu kabukları temizlemek icap eder. Bu işlem oldukça zahmetli ve pahalıdır.

17.2.1.2. Korozyon : Kuyudaki suyun içinde bulunan eriyik halindeki minerallerle, filtre borusu ile muhafaza borusunun yapıldığı maden arasındaki kimyasal reaksiyon sonucu, filtre ve muhafaza borularının çürümesine, korozyon ismi verilir. Bir kuyuda kabuklanma ve korozyon aynı zamanda oluşabilir. Korozyona engel olabilmek için; borular suyun kimyasal özelliklerine uygun malzemeden seçilmelidir.

17.2.2. Mekanik sebeplerle meydana gelen arızalar :

Kuyu arızalarına sebep olan mekanik sebeplerin sayısı daha fazladır. Çünkü bunlar daha çok, işi yapan çeşitli personelin ehliyetine ve kuyu yapımında kullanılan malzemenin cinsine bağlıdır.

Kimyevi analiz neticesinde suda tesbit edilen :

1 — PH değeri 7,0 dan küçük 2 — Serbest oksijen değeri 2 ppm. den fazla 3 — Hidrojen sülfid (H₂S) miktarı 1 ppm. den fazla 4 — Toplam çözülmenin mineral değeri 1000 ppm.den fazla, 5 — (CO₂) miktarı 50 ppm. den fazla 6 — Klorit miktarı 500 ppm.den fazla ise su korozyonu sebep olabilir. Bu faktörlerden biri birkaçı veya hepsi suda mevcut ise korozyon işlemi beklenir.

Su kalitesine bağlı olarak kullanılması korozyon yönünden uygun olan teçhiz malzemesi seçimi :

Metal veya Alaşım	% Nisbetleri	Kullanılma Yerleri
Nonel	% 70 Nikel	Yüksek sodyum hidroklorid muhtevası ile çözülmemiş oksijen deniz suyu gibi genellikle normal yeraltısuyunda kullanılmaz.
	% 30 Bakır	
Paslanmaz Çelik	% 74 Çelik	Hidrojen sülfid çözülmemiş oksijen,
	% 18 Krom	
	% 1\J 1V1 y11*	karbon dioksit demir bakterileri
	S Nike!	
Everdur	% 96 Bakır	Yüksek toplam sertlik, yüksek sodyum klorid, çözülmemiş oksijen yok, yüksek demir, asit işlemine çok dayanıklı
	% 3 Silikon	
Silikonlu	% 1 Mangenez	Everdürün kullanıldığı yerlerde kullanılır fakat o kadar iyi değildir. Aktiv olmayan sularda oldukça çok kullanılır.
Kırmızı pirinç	% 83 Bakır 16	
	% Çinko	
	% 1 Siüikon	
Armco	% 99,84 Demir	Korozyona karşı dayanıklı değil bil-
çeliği	çift galvanizi!	hasa nötr sularda sulama suyu ihtiyaç için kullanılır.
Çelik	% 99,35	Korozyona karşı dayanıklı değil, bilhas-

% 0,09 Karbon	sa araştırma kuyularında tecrübe boru-
% 0,20 Manganez	su olarak kullanılır. Nötr sularda kul-
	lanılmasında bir mahzur yoktur.
Plâstik borular	Bütün hallerde kullanılabilir.

Sayfa 32

17.2.2.1. Eğer bir kuyu, geliştirmeye elverişli olmayan, çok hafif ve ince bir şilt tabakası içerisinde açılacak olursa, kuyudan su ile beraber fazla miktarda şilt çekilir; zamanla kuyu dibinde biriken şilt suyun kuyuya girmesine engel olabilir. Bunu önlemek için kuyu yapısında, filtre ve çakıl seçiminde çok dikkatli hareket etmelidir,

17.2.2.2. Kuyu yerinin yanlış seçilmesi veya kuyunun aşırı derecede pompalanması sonucu kuyudan formasyona gelen (formasyonu besleyen) sudan daha fazla miktarda su çekilme durumu ile karşılaşılır. Bu duruma düşmemek için, çok girişimler ve formasyonun verimi kuyu projesinde dikkatle hesaplanmak ve kuyu yeri bu hesaba uyacak şekilde seçilmelidir.

17.2.2.3. Kuyunun inşa projesi çok önemlidir. Filtre yarıkları formasyona uygun gelecek şekilde açıldığı ve kâfi miktarda filtre açıklık oranı sağlandığı haller hariç, suyun kuyu içerisine fazla hızla girişinden ileri gelen kabuklanma ve korozyon tesiriyle, kuyu arızalanabilir.

NOT : Arızalar ve giderilmesi konusunda daha fazla bilgi için DSİ Yeraltı suları Dairesi SF - 114 No.lu talimata bakınız.

18. EMNİYET TEDBİRLERİ :

18.1. Şantiye Genel Emniyeti

18.1.1. Tanker ve vasıtalar makinadan en az 15 m. uzakta park edilecektir.

18.1.2. Çamur havuzlarının etrafına kedi gözü konacaktır.

18.1.3. Şantiye içerisine yabancı kimselerin girmesine izin verilmeyecek ve görülür bir yere «Şantiyeye Girmek Yasaktır» levhası asılacaktır.

18.1.4. Yatak ve yemekhane treylerleri veya barakaları sondaj makinasından ve akaryakıt yerinden en az 30 m. uzakta bulunacaktır.

18.2. Personelin Çalışma Emniyeti :

18.2.1. Kulede çalışan elemanlar, emniyet kemeri kullanacaklardır.

18.2.2. Sondaj personeli, sondajda çalışırken sondör miğferi (Baret) ve meşin eldiven kullanacaktır.

18.2.3. Asitin nakli ve kullanılması esnasında muhafazalı gözlük ve lâstik eldiven kullanılacaktır.

18.2.4. Oksijen tüpleri üzerine benzin ve yağ dökülmesine basınç yapılmamasına ve tüplerin sıcak yerlerde bırakılmamasına dikkat edilecek; tüpler taşınırken yere düşürülmeyecektir.

Sayfa 33

18.2.5. Yağlama yapılırken dönüş durdurulacak, yakıt ikmali yapılırken motor stop edilecek, yağcılar bol ve saçaklı elbiseler giymeyecektir.

18.2.6. Asit kullanılıyorsa, damacaneler darbeye maruz bırakılmayacak işçilerden ve eşyalardan uzakta muhafaza edileceklerdir. Gerek kullanma esnasında gerek depoda, bol miktarda temiz su ve karbonat bulundurulacaktır.

18.2.7. Sondaj işlerinde çalışan bütün vardiye personeli, iş sırasında birbirini koruyacak şekilde hareket edecekler ve yapacakları işler hakkında önceden bilgi edilmiş bulunacaklardır.

18.3. Yangına karşı alınacak emniyet tedbirleri :

18.3.1. Yangın söndürme cihazı ve ilk yardım sandığı (Ecza dolabı) her an kullanılmaya hazır durumda bulundurulacaktır.

NOT : Yangın söndürme işlerinde sondaj çamuru iyi bir yangın söndürücüdür.

18.3.2. Karpit, kapalı bir yerde ve mazot içinde muhafaza edilecek karpit bidonu ağzına kadar mazot ile doldurulup kapatılacaktır.

18.3.3. Akaryakıt bidonları, makinadan daha alçak bir seviyede ve en az 15 m. uzakta depo edilecek, depo yerine (Ateşle yaklaşmak yasaktır) levhası konulacak ve o civarda sigara içilmeyecek ve ateş yakılmıyacaktır.

18.3.4. Kullanılmış karpit artıkları, şantiyeden en az 20 m. uzakta açılacak bir çukura dökülüp, üzeri toprakla örtülecektir.

18.3.5. Elektrik donanımında hiç bir zaman çıplak tel kullanılmayacak, kabloların ek yerleri izolabantla sarılacaktır.

18.3.6. Makinanın etrafına yabancı sıvı ve katı maddelerin dökülmemesine dikkat edilecek, varsa bunlar zararsız hale getirilecektir.

18.3.7. Su tankerlerinin içinde asla akaryakıt taşınmayacaktır.

18.4. Sondaj makina ve malzemesinin bakım ve emniyeti :

18.4.1. Kule, gergi halatları ve kazıklar vasıtasıyla dört istikamette yere bağlanacaktır.

18.4.2. Ağır yükleri kaldırmada kullanılacak zincir, manivela, halat ve makaralar, kaldırma işine başlamadan önce kontrol edilerek sakıncalı görülenler onarılacak veya değiştirilecektir.

18.4.3. Sondaj malzemesi ve ekipmanı yalnız kapasiteleri dahilinde ve tahsis edildikleri hizmetlerde kullanılacaktır.

18.4.4. Sondaj boruları ve tijler istif edilirken, eğrilmemeleri için, ikişer metre ara ile 3 destek üzerine yerleştirilecek ve işin sonunda bütün malzeme ve ekipman temizlenerek yerli yerine konacaktır.

Sayfa 34

18.5. Kuyu ağız çalışmaları ve emniyet tedbirleri :

18.5.1. Her türlü manevra esnasında, kuyu ağız açık olduğundan, çekiç anahtar, boru parçası gibi malzeme ve avadanlıklar, daima tabladan uzakta bulundurulacak, zorunlu hallerde bunlarla çalışırken kuyu ağız mutlaka çuvalla kapatılacaktır.

18.5.2. Boru sökme işlerinde ve anahtarlarla çalışılan diğer bütün işlerde boşalma, sıyırma veya kırılıp kopma ihtimali gözönünde bulundurulacak, anahtar kolunun önünde çalışılmayacaktır.

18.5.3. Manevralar sırasında, dizinin durumu, ağırlık saatından takip edilerek devamlı surette kontrol altında bulundurulacak, dizinin fazla zorlanmasına meydan verilmeyecektir.

18.6. Ulaşım işlerinde alınacak emniyet tedbirleri :

18.6.1. Sondaj lokasyonuna giden yolların, araçların gidiş gelişine uygunluğu, önceden kontrol edilecektir.

18.6.2. Sondaj makinası üzerine hiç bir malzeme yüklemeyecek ve işçi bindirilmeyecektir. Seyir esnasında fazla süratten sakınılacak, kule ve parçaları iyice bağlanacak manevra masası kilitlenecektir. Bu hususlar sık sık kontrol edilecektir.

18.6.3. Yüklü kamyonlara trafik ikaz bayrakları asılacaktır.

18.6.4. Yükler fazla havaleli olmayacak ve dengeli bir şekilde bağlanacaktır. Ulaşım sorumlu bir kimse nezaretinde ve konvoy halinde yapılacaktır.

18.7. Arıza ve kurtarma işlerinde alınacak emniyet tedbirleri :

18.7.1. Arıza ve kurtarma için lüzumlu malzeme, her an kuyu başında hazır bulundurulacaktır.

18.7.2. Kurtarma işleminde tijlere kriko vurulmayacaktır.

18.8. Darbeli sondajlarda alınacak özel emniyet tedbirleri :

18.8.1. Şantiye kurulurken akaryakıt kapları, makinaya nazaran tav ocağının aksi istikametinde ve makinadan en az 25 m. uzakta olacaktır.

18.8.2. Açılacak kuyunun etrafına kalaslardan bir çalışma platformu yapılacaktır.

18.8.3. Kule emniyet kama mandalı takılmadan kuleye çıkılmayacaktır.

18.8.4. Balta bileme esnasında, keskinler kullanılırken, fırlayacak çapaklardan zarar gelmemesi için, tezgâhın önünde durulmayacak ve çalışırken eldiven kullanılmayacaktır.

Sayfa 35

18.8.5. Baltalar her zaman masterla ölçülecek ve baltaların hiç bir zaman kayaçlarda 5 mm. normal formasyonda 15 mm. den fazla aşınmamasına izin verilmeyecektir.

18.8.6. Kurtarma işlemlerinde kaybolan takım tutulduktan sonra dışarı çekilirken, 5 metrelik hafif bir silkme neticesinde kurtulamazsa, kuyu su ile doldurulup çekmeye devam edilecektir.

BÖLÜM IV —

GALERİ — TÜNEL — KESON KUYU VE KEHRİZ YAPIMI —

I- ARAŞTIRMA MAKSADIYLA GALERİ - TÜNEL, KEHRİZ VE DRENAJ YAPIMI

T A B L O

	Küçük Ayrıtı m.	Büyük Ayrıtı m.	Daireselse (Yarıçapı) m.
Kehrîz	0,6 — 0,8	0,8—1,20	0,7—1,20

Galeri	0,8 — 1,50	1,20 — 2,00	1,20 — 2,00
Tünel	1,50	2,00	2.00

1.1. Tarifler:

1.1.1. Galerî : Değişik boyut, eğim ve yönde, tahkimatlı veya tahkimatsız yeraltı kazısıdır.

1.1.2. Tünel : Belirli boyut, eğim ve yönde, tahkimatlı, giriş ve çıkış olan yeraltı kazısıdır. Tünel galerinin özel bir inşa şeklidir.

1.1.3. Kehrîz ve Drenaj : Değişik boyut ve eğim yönde yerüstü ve yeraltı kazısıdır.

1.2. Galerî - tünel, kehrîz ve drenaj yapımını gerektiren haller:

1.2.1. Arazi, sondaj yapmaya müsait değil ve yeraltısuyu seviyesi çok sık değilse;

1.2.2. Sondajla bulunan su, ihtiyaca kâfi gelmiyorsa;

1.2.3. Yeraltısuyu seviyeleri üzerinde (statik ve dinamik) mevsimlerin ve kullanma miktarının fazla bir tesiri olmuyorsa;

1.2.4. Yeraltısuyunun bir yamaçta toplanarak yer çekimi ile kullanılması isteniyorsa;

1.2.5. Yeraltısuyu bir tepenin bir yamacında, su ihtiyacı ise karşı taraftaki yamaçta bulunuyor ve üretimin de ihtiyaç bulunan taraftan yapılmasında zorunluluk bulunmuyorsa;

Sayfa 36

1.2.6. Sondaja uygun bir sahada yeraltısuyu seviyesi ani olarak derinlere düşüyorsa;

1.2.7. Yeraltısuyu, yamaçlardan çeşitli kaynaklar halinde akıyor ve bunların bir yerde toplanması arzu ediliyorsa, galerî-tüne- keson kuyu kehrîz ve drenaj yapımı uygundur.

1.3. Etüdler :

1.3.1. Topoğrafik Etüd :

Galerî-tünel -keson kuyu veya kehrîz ve drenaj yapımı düşünülen alanın 1/5000 Ölçekli topoğrafik haritası çıkarılarak, yurt nirengisine bağlamalıdır. Alanda mevcut bulunan tesisler ve akar sular, harita üzerine işlenmelidir.

1.3.2. Jeolojik ve hidrojeolojik etüd :

Hazırlanan 1/5000 ölçekli topoğrafik harita üzerine sahada mevcut bu tün formasyon cinsleri ve yerleri, akifer durumu, tabaka kalınlıkları, yeraltısuyunun akımı yönü ve sahaya ait daha fazla bilgi toplamağa yarayacak kısımların 1/50 - 1/100 ölçekli enine ve boyuna kesitleri; detaylı olarak haritaya işlenerek lejantı yapılacaktır. Formasyon, yeraltısuyu ve akifer durumu hakkında daha fazla bilgi elde edebilmek için, küçük çapta sondajlar yaparak, hem numune alma ve kesit çıkarma işleri daha doğru yapılabilecek, hem de yeraltısuyu aramak maksadıyla sürülecek galerî-tünel ve kehrîzler için önemli ön bilgilerin kolayca toplanması mümkün olacaktır.

1.4. Galerî - Tünel ve Kehrîzlerin giriş ağzlarının yönlerinin ve eğimlerinin tayini :

Sürülecek galerî - tünel keson kuyu ve kehrîz; jeolojik ve hidrojeolojik etüd kesitlerden elde edilecek sonuçlar ve elde edilebilecek yeraltısuyunun miktarı gözönünde bulundurularak, yeraltısuyunun en alçak seviyesine teğet veya onun altında kalmalıdır.

1.4.1. Giriş Ağzı :

1.4.1.1. Galerî-tünel - keson kuyu ve kehrîzin giriş ağzı giriş noktası yeraltısuyunun kullanılacağı yere kabil olduğu kadar yakın olmalıdır.

1.4.1.2. Giriş noktasındaki formasyon sağlam ve geçirimsiz olmalıdır.

1.4.1.3. Giriş ağzı, civarında bulunan akarsu ve tesislerden 20-50 m. uzak veya yüksek olmalıdır.

1.4.1.4. Galerî ve kehrîzlerden giriş noktasındaki şev, açısı, gevşek ve akıcı formasyonlardan azami 34°, sert ve sıkışık zeminlerde en çok 45° olmalıdır.

Sayfa 37

1.4.2. Yön ve Eğim :

Formasyon içerisindeki boşluk ve çatlaklarda birikmiş olan yeraltısuyunu kapte etmek maksadıyla sürülecek galerî - tünel, keson kuyu ve kehrîz'e, yeraltısuyuna en kestirme yoldan ulaşacak yön ve eğim verilmelidir.

1.4.2.1. Yeraltısuyu belli yatım, kalınlık ve yöndeki akiferler içerisinde, belirli yön ve eğimle akıyorsa ve yeraltısuyunu taşıyan formasyona sert ve sıkışık bir formasyondan geçerek ulaşmak mümkünse :

1.4.2.1.1. Sert ve sıkışık zeminden akifere paralel bir ana galerî sürülerek bu ana galerîye dik olarak açılan yardımcı galerîler veya keson kuyu ile akifere girilebilir.

1.4.2.1.2. Sert ve sıkışık zeminden akifere dik (Rekup bir ana galeri sürüldükten sonra, akiferin içerisinde akifer eğimine uygun bir baş yukarı ve yine akifer içerisinde bu baş yukarıya birleşen yardımcı galeriler sürülür.

1.4.2.2. Yeraltısuyunu ihtiva eden formasyon içerisinde galeri - tünel ve kehriz inşa etmek zarureti bulunuyorsa :

1.4.2.2.1. Ana galeri akiferin yön ve eğimine uygun olarak sürülür. Gerekliyse, bunu takiben yine akifer içerisinde kalmak üzere, ana galeriden sağa ve sola yardımcı galeriler sürülür.

1.4.2.2.2. Akifer içerisinde bir keson kuyu açılır ve yine akifer içerisinde kalmak üzere, keson kuyunun tabanına yakın bir yerinden yelpaze şeklinde yardımcı galeriler sürülür.

1.5. Galeri - Tünel ve Kehrizlerde yapım işleri ;

1.5.1. Galeri Ağızı :

Galeri girişinin yanlarında gerekli şevlerle çalışma emniyeti sağlanarak giriş noktasının kazısı tamamlandıktan sonra, girişe evvelâ ahşap bir ağız bağı vurulur ve bu bağın üzeri kamalarla örülür. Galeri sürülürken kullanılacak direklerin alt uçları yontulduktan sonra zemine 10-20 cm. gömülerek, girişteki ilk bağ, aynaya doğru 10° yatık, ayna tarafındaki bağ ise dik olarak oturtulur. Bağlar boyunduruk ve yan direklerin başlarına çenti açılarak birbirine oturturlar ve sıkma ile sıkırlırlar. Bu suretle bağ atıldıktan sonra, boyundurukların üzerinden, aynaya dik yönde kamalar sürülür.

1.5.2. Lağım deliklerinin delinmesi :

Yumuşak, yakınlı ve muntazam klivajlı formasyonlarda, lağım delikleri basınçlı hava veya elektrikle çalışan (Marto Perfaratör) kazıcı çekiçlerle açılır (Yanıcı gaz ihtiva eden formasyonlarda yalnız basınçlı hava ile çalışan makineler kullanılmalıdır.) Sağlam ve sert formasyonlarda, lağım delikleri basınçlı hava ve elektrikle çalışan (Vagondrill) bindirilmiş delici makinelerle açılır. Yumuşak zeminlerde, galeri kesitinin beher m²'sine en az 2 delik; sert ve sağlam zeminlerde ise en az 4 delik açılmalıdır. Delik delme ameliyesinde, genel olarak muhtelif usul tatbik edilmekle beraber, yeraltısuyu maksadıyla sürülen galerilerde, üçgen metodu kullanılır.

1.5.3. Patlayıcı madde seçimi ;

Lağım işlerinde kullanılacak patlayıcı madde; suya dayanıklı, az miktarda zehirli gaz çıkaran ve yeraltısuyunu kaçırarak şekilde bölgesel tesir yapmayan bir dinamit cinsinden olmalıdır. Kullanılan dinamit çeşitleri Gom I, Gom II jelatin, grizotin (grizotin roş grizotin kuş)

Lağım işlerinde kullanılacak patlayıcı madde miktarı :

$$C = 0,56 \times M \times K \times d^2$$

formülü ile hesaplanır. Burada :

C = Patlayıcı madde miktarı, (Kg)

M = Patlayıcı madde tesir kat sayısı olup, Gom I için 0.70 ve Gom II için 0.80 dir.

K = Formasyon kat sayısı olup, sertler için 0.50 ve yumuşakları için 0.15 dir. ,

D = Delik uzunluğu, (Metre)

1.5.4. Deliklerin doldurulması ve ateşleme :

Delikler, ehliyetli barutçu (Ateşleyici) tarafından usulüne göre doldurulur. Deliklerin doldurulmasına başlamadan, barutçu galeri nezaretçisi ile birlikte doldurulacak deliklerin sayısını tesbit ve kaydetmelidir. Bundan sonra delikler temizleme kaşığı ile iyice temizlenir ve tapa sopasıyla delik derinlikleri ölçülür. Dinamit lokumlarından bir tanesi hariç, bütün lokumlar, birer birer deliğe yerleştirilerek aralarında boşluk kalmayacak şekilde ahşap tapa sopasıyla itilir. Bu iş bittikten sonra kapsül ile kâfi boyda fitilin bir ucu, geriye kalan en son lokumun bir başından içerisine yerleştirilerek, lokum deliğe sürülür ve fitilin diğer ucu dışarıda bırakılır. Bütün delikler aynı şekilde doldurulup fitil uzunluklarına göre ateşlenir. Ateşlemede göbek çekmesi isteniyorsa, tavikli kapsülle ve manyeto ile ateşleme yapılır.

Ateşleme sırasında iş başında barutçudan başka hiç kimse bulunmamalıdır. Bütün işçiler korunaklara çekilmeli ve ateşleme barutçu tarafından fitille veya kablolu manyeto ile yapılmalıdır.

Sayfa 38

1.5.5. Pasa nakli :

Ateşleme sonucu meydana gelen pasanın nakli işi galerinin toplam uzunluğuna göre hayvan veya mekanik vasıtalarla; yükleme işi ise yine elle, yarı mekanik veya mekanik usullerle yapılır. Pasa, galeriye zarar vermeyecek bir yerde depo edilir veya doğrudan doğruya dışarıya atılır. Galerinin toplam uzunluğu 100 m. den fazla ise ray döşenmelidir.

1.5.6. Tahkimat:

1.5.6.1. Ana galeride : Tahkimat işlerine başlarken galeri tavanında ve yanlardaki tahkimata engel olabilecek kavlak ve çıkıntılar alındıktan sonra, hazırlanan bağlar atılmaya başlanır. Bağların aralıkları, formasyonun durumuna bağlı olarak, 0.70 - 1.50 m. arasında değişir. Kama aralıkları arazi durumuna göre

ayarlanır. Bağlar atıldıktan sonra direklerin arkları ve boyundurukların üstleri, sıkıca kamalanır ve aralıklar taşla doldurulur. Bağların direk ve boyunduruk ucundaki entileri, formasyon cinsine bağlı olarak,tahkimata gelen basınca göre, özel şekilde yapılmalıdır.

Bağ atıldıktan sonra yapılan ilerleme esnasında karşılaşılan yeraltısuyunun dışarı atılması için, galeri tabanının saç veya sol kenarında bir drenaj hendeği açılmalıdır. Ana galeride, raylarda ve drenaj hendeğinde eğim % 0,4 olmalıdır. Her vardiya değişiminde galeriye girilirken posta başının galeri tavanını, yanlarını ve tahkimatı kontrol etmesi ve kavlakları düşürerek emniyeti sağlaması gerekir.

1.5.6.2. Başyukarı ve tali galerilerde: Başyukarının eğimi, işin amacına ve formasyonun eğimine uygun olmalıdır. Başyukarının ana galeri ve yardımcı galeri ile birleştiği yerlerde, galeri yüzeyinin genişlemesi dolayısıyla muhtelif yönlerden gelen basınçların, bu noktada birikmesi sonucu meydana gelen yüksek basınca karşı koymak maksadıyla, kilit çekilir.

2 — ARAşTIRMA MAKSADIYLA KESON KUYU YAPIMI :

Kuyuda delik delme ve ateşleme işlemleri, galerilerdeki gibi olup, ve lağım delikleri ile göbek alınmak suretiyle kazı yapılır. Bundan sonra tarama delikleri ile kazı genişletilir. Genellikle kuyu kesit alanının beher m²'sine 1-2 delik açılır. Formasyon tabakaları eğik yatımlı ise o zaman lağım deliklerinin açılmasında yelpaze metodu kullanılır. Kuyu kesitleri üç şekilde olup formasyona göre seçilirler. Yuvarlak kesitli kuyularda, değişik yönlerden gelen basınçlar hemen hemen birbirlerine eşittirler. Kare kesitli kuyular sert formasyonlarda açılır. Dikdörtgen kesitli kuyuların kenarlarında tahkimatın mukavemeti azdır, fakat tahkim işi oldukça kolay ve az masraflıdır.

Sayfa 39

2.1. Duvarlama (kuyu tahkimatı) :

2.1.1. Tam duvarlama :

Yeraltısuyu durumu ile zemin durumunun uygun olduğu hallerde; kuyu, tabana kadar açıldıktan sonra, kuyu tabanından başlanarak yukarıya doğru, tam duvarlama yapılır.

2.1.2. Çakma ile tam duvarlama :

elikten mamul balta şeklinde bir çarık üzerine bindirilmiş olan duvar tedricen zemine çakılır. Duvarın ii temizlenir ve bir arığın altında da bir miktar kazı yapılır. Gcmeyi önlemek için mesafe zeminin mukavemetine göre tayin edilmelidir. Duvar tekrar çakılarak kuyu bu şekilde tabana kadar indirilir. Bu usulle 20 m. derinliğe kadar kuyular açılabilir. Daha derin kuyular açılması isteniyorsa, aynı usul kademeli olarak tatbik edilir.

2.1.3. Kısmi duvarlama :

2.1.3.1. Yeraltısuyu seviyesi sondajla düşürülerek kısmi duvarlama: Yeraltısuyu, kuyu açılmasına engel oluyorsa kuyunun 2-4 m. civarında dikey sondajlar yapılarak yeraltısuyu, alttaki formasyonlara verilmek suretiyle su seviyesi dşrfr ve muvakkat duvarlamalar yapılarak, çalışmaya devam edilir.

2.1.3.2. Çakma usulü ile kısmi duvarlama : Formasyonun muayyen bir kısmı yıkıntılı olup, kuyu açılmasına engel oluyorsa, yıkıntılı kısımda çakma suretiyle duvarlama yapılarak ii temizlendikten sonra ilerlemeye devam edilir.

2.1.3.3. Pompajla yeraltısuyu seviyesi düşürülerek kısmi duvarlama: Kuyu açılması sırasında kuyuya gelen yeraltısuyu, pompajla yenilenebilecek durumda ise, kuyu tabanında evvela kuyu çapına nazaran daha dar bir çukur açılarak, kuyu tabanındaki pompanın emicisi bu çukura indirilir ve biriken suyu dışarı basmak suretiyle yeraltısuyu seviyesinin çalışılan kısımdan aşağıda tutulması sağlanmış olur. Kuyu tabanı indikçe, çukurda indirilir ve yeraltısuyunun kuyuya aktığı kısımda duvarlama yapılarak normal kuyu açılmasına devam edilir.

2.1.4. Ahşap tahkimatla duvarlama : Kesitleri kare veya dik dörtgen olan kuyularda, direkli tahkimat yapılması mümkündür. Bu cins tahkimat yığma veyahut aralıklı yapılır. Ahşap tahkimatta aşağıdaki gereçler kullanılır :

Kasa : Drder yanlardan teşkil edilmiş bir alt ve bir st çerçevenin 4 fırça ile birbirlerine eklenmesi suretiyle meydana gelen kp şeklidir.

Yanlamalar : Boyları kuyu boyutuna nazaran 5-10 cm. daha uzun, 15x20 cm. kesitinde ahşap direklerdir. Karşılıklı iki yanlamanın uçları kuyu cidarında açılan oyuklara oturtulmak suretiyle, kasanın askı ağırlığı bertaraf edilebilir. Kasa atıldıktan sonra yanlama ve fırçaların birleştirici noktaları demir kancalarla kenetlenip yanları (tabla) kamalarla tutturulur.

2.1.5. Madeni tahkimatla duvarlama : Madeni tahkimat her türlü kesitli kuyularda kullanılabilir. Bu tahkimat I veya H profillerden yapılabilir. Yuvarlak kesitlerde kullanılan madeni tahkimat 3-4 parçalı olabilir. Parçalar birbirlerine madeni papularla civatalanır.

2.1.6. Taş, tuğla, beton biriketele duvarlama : Bu çeşit duvarlama tuğla kullanıldığı takdirde, cm².'ye 12 Kg.'dan fazla yük verilemeyeceğinden, tuğla duvarlama yapmak pratik değildir. Beton biriket kullanmak daha uygundur. Beton biriketele yukardan aşağıya kadar duvarlama yapılabilir.

2.1.7. Dökme demir tahkimatla duvarlama : Bu çeşit bir tahkimat, parça halinde flanşlı dönme demirlerle yapılır. Parçaların boyları 2 m.den uzun olmamalıdır. Bunlar, plaklar arasına yumuşak takozlar konduktan sonra, birbirlerine bağlanır.

Duvarlama işi yapılırken, duvarcılar kuyu içerisine sarkıtılan askılı platformlar üzerinde çalışırlar. Kuyularda nakliyat, kova, vagonet veya ekiplerle yapılır. Kayıt yataklı kuyularda iniş ve çıkışı temin için cidardan kuyu boyunca en çok 10 m. uzunlukta parçalar halinde merdiven yapılır, merdivenler duvarlama yapılan yerlerde kullanılır. Kuyunun açılması bittiği zaman cidarda inşa edilen merdivenin de ikmal edilmesi lâzımdır.

3 - YARDIMCI TESİSLER :

3.1. Aydınlatma :

Galeri ve kuyularda çalışırken aydınlatma seyyar lambalarla temin edilir (Galerilerde sabit aydınlatma tesisi yapılabilir.)

3.2. Havalandırma :

Galerilerde ilerleme esnasında vantilatör ve vantüp ile havalandırma yapılır. Galerilerin ikmalinde tabii havalandırmayı sağlamak için, galerinin özelliğine ve uzunluğuna göre vantüp ile havalandırılmaz ise nefeslik yapılmalıdır.

3.2.1. Vantüp:

Galeri, en çok 250 m. uzunlukta ise havalandırma nefesliklerle, nefeslik mevcut değilse, vantüple temin edilmelidir. Vantüp iki ucu açık, kalın bezden yapılmış geniş çaplı bir hortumdur. Vantüp, girişten galeri aynasına kadar tavanda boyunduruklara tutturulmak suretiyle döşenir.

3.2.2. Nefeslik :

Galeri, 250 m. den daha uzun, ve yan galerileri ihtiva ediyorsa, nefeslik (başyukarı) sürülür. Nefeslik çıkış ağzı ile galeri giriş ağzı arasındaki kot farkı, tabii havalandırmayı temin edecek şekilde olmalıdır. Nefeslikte yapılacak ilerleme ve tahkimat, baş yukarıda yapılan ameliyenin aynıdır. Açılacak nefesliğin yardımcı galerilerdeki havalandırmayı temin edebilmesi için, yan galeriler yan tüplerle nefesliğe irtibatlandırılmalıdır.

NOT : Galerî - Tünel ve kuyuların açılmasında daha fazla bilgi için aşağıdaki yayınlara bakınız :

1 — Prof. Dr. Pritzche Bergbaukunde

2 — Peele, Mining Engineer's Hand Book

3 — Atlas - Copco Hand Book

4 — Tünel ve galerilerde tatbik edilecek esaslar (DSİ. Yeraltıları Yayını)

4 — İŞLETME MAKSADIYLA GALERİ - TÜNEL VE KESON KUYU AÇILMASI VEYA ARAŞTIRMA MAKSADIYLA AÇILAN GALERİ - TÜNEL VE KESON KUYULARIN İŞLETME GALERİ - TÜNEL VE KUYUSU HALİNE GETİRİLMESİ:

Arama galeri tünel ve kuyuları tamamlandıktan sonra, arzu edilen miktar ve kalitede su bulunduğu takdirde bu suyun kirletilmeden en ekonomik bir şekilde kullanılması amacıyla bu arama galeri - tünel ve kuyularını işletme galeri, tüneli ve kuyusu haline getirmek için, gereken işlemler yapılır.

4.1. Yardımcı galerilerde yapılan işlemler :

Yardımcı galeri boyunca açılmış olan su toplama hendeğinin tabanı, filtre borularının yerleştirilmesine müsaade edecek şekilde ve usulüne uygun olarak tesviye edilir. Demir veya çelik filtre boruları kullanılacaksa bunlar uçlarından manşonlarla birbirlerine bağlanarak hendeğe yerleştirilmelidir. Büz filtre kullanılacaksa, bunlar hendeğe muntazam bir şekilde yerleştirildikten sonra, ek yerleri çimento harcıyla derzlenir. Boruların ferşi işi ikmal edildikten sonra, evvelâ yanlarda kalan boşlukları, bilahare de boruların üstü, temiz, yıkanmış ve filtre aralığına uygun çapta elenmiş çakılla doldurulur.

Filtre borularının hendek içerisine yerleştirilmesi ve hendeğin çakılla doldurulması işlemi, başyukarıya ve ana galeriye kadar ikmal edildikten sonra, yardımcı galerideki ahşap tahkimat ve varsa vantüp ve diğer tesisler sökülme ve dolguya devam edilmek (ramble) suretiyle, geriye doğru gelinerek galerinin ağzında işe son verilir.

4.1.1. Yardımcı Galerinin Akifer içinde, ana galerinin sağlam formasyonda sürülmesi hali :

Sayfa 40

Yukarıda izah edildiği gibi, yardımcı galeri tabanına filtre borusu döşenir. Ahşap tahkimat sökülerek çakılla dolgu yapmak suretiyle ana galeriye gelinir. Ana galerinin tali galeri veya başyukarı ile birleştiği yere, bir beton baraj yapılarak yeraltısını muhafaza edilir. Beton baraj 2 - 5 m. uzunlukta, galerinin yükseklik ve genişliğinde, 15 cm. kalınlığında ve 350-400 dozlu betonla inşa edilmelidir.

Bu suretle, yeraltısını ana galeriye kadar getiren filtre boruları ana galeri tabanına döşenen kapalı borulara bağlanarak, (istavroz T veya deve boynu ile) yeraltısını yeryüzüne akıtılır. Ana galeri doldurularak galeri giriş ağzına doğru, ters yönde, ahşap tahkimat sökülür. Eğer galeride bir yeraltı kuyusu açılmışsa, o zaman kuyudaki yeraltısını, pompajla ana galeriye ve oradan da kapalı boru ile, yeryüzüne akıtılır. Bu halde, ana galeri

tabanına kapalı boru döşendikten sonra, dolgu yaparak tahkimatı sökmek uygun olmaz, çünkü kuyu ve pompanın bakımı zorunluluğu böyle bir işlem yapılması ile uygun düşmez.

4.1.2. Ana galerinin akiferler içerisinde sürülmesi hali :

Ana galeriyi işletme galerisi haline getirmek için, yardımcı galerilerde yapıldığı gibi, filtre borusu döşenip çakılla dolgu (ramble) yapılarak ahşap tahkimat geriye doğru sökülür. Yalnız, yabancı suların galeri giriş ağzına yakın kısımda filtre borularının içindeki yeraltısuyuna karışmaması için, galeri giriş ağzından itibaren, formasyonun özelliğine uygun şekilde, 2-10 m. uzunlukta 15-20 cm. kalınlık ve 350-400 dozlu bir beton kapama yapılması, veya galeri girişi ağzına, 2-10 m. kala filtre borular yerine kapalı boru kullanılması, zorunlu ve önemli olan hususlardır. Bu durumda, yalnız galeri girişi beton veya duvarlarla (borunun çıkış ağzı açık) kapatılmalı, borunun ucuna çıkışta bir vana takılmalıdır.

4.2. Kehrizler ve drenajlar :

Kehrizler, değişik eğim, boyut ve doğrultuda, tahkimatlı veya tahkimatsız yeraltı ve yerüstü kazısıdır.

Bir kaynağı veya muayyen bir yerdeki suyu yarma ve kanallarla istenilen yere isale etmek mümkündür. Kanal ve yarmalardan akitılacak yeraltısuyunun kirlenmesini ve israfını önlemek için, muhtelif iksa usullerinden biri tatbik edilmelidir.

Kanal veya yarmanın taban ve yanlarına beton duvar yapılmalı, zorunlu hallerde üzerleri kapatılmalı, veya kanal ve yarmalar, büz veya beton, toprak, madeni boru döşenmek suretiyle iksa edilmelidir.

Büzler döşendikten sonra üzerleri örtülmelidir. Gelen yeraltısuyunu beton bir havuzda topladıktan sonra kullanmak ekseriya daha ekonomiktir. Kehrizlerde, yeraltısuyu bir havuzda toplandıktan sonra borularla istenilen yere isale edilmelidir. Eğer yeraltısuyu hiç bir iksa ve teçhizat yapılmaksızın tabandan akitılacaksa, eğim çok az olmalıdır.

Sayfa 41

4.3. Ranney metodu :

Bu metotla, evvela geniş çaplı bir kuyu açılır ve kuyunun akifer içindeki kısmında, akiferin içerisine doğru yardımcı galeriler sürülerek arzu edilen yeraltısuyu bulunduktan sonra, galerilere filtre boruları döşenip çakılla dolgu yapılır. Yardımcı galerilerin kuyu ile birleştiği yerler (filtre borularının uçları açık bırakılarak) betonla kapatılır. Kuyu tabanı çakıllandıktan sonra, üst kısmı, ağzına kadar duvar veya betonla tahkim edilerek filtre boruları ile gelen yeraltısuyu kuyuda toplanır ve pompajla dışarı basılır.

5 — GALERİ-TÜNELLERE AİT FORMLAR :

5.1. Arama safhasında :

Yeraltısuyu arama maksadıyla, galeri-tünel inşasına başlamadan evvel, sahanın topoğrafik haritasıyla jeolojik ve hidrojeolojik harita ve etüd raporlarının ekli bulunduğu bir dilekçe ile DSİ. Teşkilâtına baş vurularak yeraltısuyu arama belgesi istenmesi zorunludur. DSİ'ce lüzumlu incelemelerden sonra arama belgesi verilir ve sorumlu mühendis nezaretinde galeri sürülmeye başlanır.

5.1.1. İlerlemeler:

Galeri, keson kuyu, kehriz veya drenaj kayıt defterine, her vardiyada yapılan işler kaydedilir ve bu defter saklanır. İlerlemeler topoğrafik haritaya işlenir.

5.1.2. Galeri ve kuyu kesitleri :

Galeri ilerlerken hazırlanan log (kütük) bir dosyada muhafaza edilir. Bu log'a su numunelerinin özellikleri de kaydedilir. Log hangi metreler arasında kapsıyorsa koordinatı da yazılır.

5.1.3. Yer tarif formu :

Galeri - tünel ve kehriz açılan sahanın yurt nirengisine bağlı koordinatı kaydedilir ve gerekli bilgi verilir.

5.1.4. Verim ölçüsü formu :

Bu forma, günlük yeraltısuyu debileri, galerinin, kehrizin veya drenajın muayyen bir yerinde ölçülerek tarih sırasına göre kaydedilir.

5.1.5. Su analiz formları :

Bu formlara, usulüne göre alınan su numuneleri veya analize gönderilen numunelerin analiz sonuçları kaydedilip, formlar saklanır.

Sayfa 42

5.2. Kullanma (İşletme) safhasında ;

Arama galerisi ile arzu edilen yeraltısuyu bulunduğu takdirde, kuyularda olduğu gibi, kullanma belgesi için müracaatta bulunulur. Dilekçeye aşağıdaki evraklardan 3'er takım eklenir.

5.2.1. Galerinin 1/500 ölçekli topoğrafik haritaya işlenmiş durumu ve galerinin önemli yerlerinden alınan 1/50 - 1/100 ölçekli kesitler.

5.2.2. Ana galeri, başyukarı ve yardımcı galerilerin birbirlerine koordinatla bağlanmış logları enine ve boyuna kesitler.

5.2.3. Su analiz raporları

5.2.4. Kayıt defteri

5.2.5. Su verim ölçüleri

5.2.6. Faydalı ihtiyaç miktarı, (m³/sn)

5.2.7. İşletme galerisinde kurulacak tesisata ait plan, proje ve hesaplar.

6 — EMNİYET TEDBİRLERİ :

6.1. Galeri ve Tünellerde alınacak emniyet tedbirleri :

6.1.1. Şantiye yeri genel emniyeti :

Galeri-tünel yapımına başlarken; giriş ağzının etrafı, formasyon özelliğine bağlı olarak, 34° ile 45° şevli olarak kazıldıktan sonra, girişin sağında, solunda ve yukarısında 20 - 50 m. civarında tehlikeli olabilecek tesisler ile taş ve toprak zararsız hale getirilecektir. Bu tedbirler alındıktan sonra 3x5 m. ebadında galeri ağız platformu hazırlanacak ve çalışma emniyetini sağlamak üzere girişe bir ağız bağı atılacaktır.

Galeri açılmasında kompresör kullanılıyorsa, kompresör, çalışma mahallinden 10-20 m. uzakta bir korunağa yerleştirilerek etrafı muhafaza altına alınacaktır.

Galeri yapımı sırasında kullanılacak akaryakıt, galeriden en az 15 m. uzakta bulundurulacak ve etrafı muhafaza altına alınarak, kolayca görülebilir bir yere «Ateşle Yaklaşmak Yasaktır» levhası asılacaktır. Motorlu vasıtalar, galeri ağzına 5 m.'den fazla yaklaştırılmıyacaktır.

6.1.2. Delik delme esnasında alınacak emniyet tedbirleri :

Galeride çalışan her işçinin miğferi (Baret), seyyar lâmbası ve künye kartının beraberinde bulunması ve sağlık durumunun yeraltında çalışmaya uygun olması şarttır. Galeriye giren herşey galeri amirlerinin nezaret ve kontrolü altında bulunacaklardır. Her vardiyeye değişmesi ve vardiyeye esnasında, bütün galeri tavanındaki kavlak (çatlak ve kabarıklar) kontrol edilecek ve düşürülerek derhal onarılacaktır.

Delik delinirken (Makina veya elle) delicinin ucundan deliğe su verilmiyorsa, lâğımıcılar etrafı kafesli gözlük kullanacaklardır. Delik delme esnasında lâğımıcıların ara mesafeleri, rahat çalışmalarını temin edecek şekilde, en az 1-2 m. olacaktır. Eğer galeri, yanıcı ve patlayıcı metaryal veya gaz İhtiva eden formasyonda açılıyorsa, içeriye kibrit, çakmak ve tecritsiz lâmba gibi tehlikeli madde kesinlikle sokulmayacaktır. İçeride sigara içilmeyecek, ateş yakılmayacaktır. Kıvılcım ve yüksek ısı meydana getirilebilecek her türlü hareket ve çalışmadan sakınılacaktır. Galeride motorlu vasıta çalışıyorsa, eksoz boruları yangına karşı tecritli olacaktır. Eğer galeride yanıcı gaz (Grizu - Metangaz) mevcutsa, iş başında en az bir adet Davy (Gaz kontrol lâmbası) bulundurulacak, mekanik deliciler kullanılıyorsa bunlar tazyikli hava ile çalıştırılacaktır. Böyle bir formasyonda galeri sürülüyorsa, galeri dışındaki emniyet odasında, kullanılmıya hazır halde portatif yangın söndürme cihazları bulundurulacak ve bunları kullanacakların isimleri liste halinde cihazların yanında asılı bulunacaktır.

Delinmesi tamamlanan deliklerin içi iyice temizlendikten sonra ağızları paçavra ile kapatılacaktır.

6.1.3. Deliklerin doldurulması ve ateşleme sırasında alınacak tedbirler :

Doldurma ve ateşleme işleri bu konuda tecrübeli ve barutçu ehliyeti olan kimseler tarafından yapılacaktır. Patlayıcı maddelerle kapsül ve fitiller bir arada bulundurulmayacak ve patlayıcı maddeler özel olarak yapılmış dinamit anbarlarının özel bölümlerinde; manyeto, fitil ve kapsüller ise ayrı bir bölümde muhafaza edilecektir.

Galeride kullanılacak patlayıcı maddeler, fazla miktarda zehirli gaz neşreden cinsten olmayacaktır

Barutçu, patlayıcı madde ile fitil ve kapsülleri dinamit anbarından usulüne uygun olarak teslim alacak ve bunları cinslerine uygun sandıklara yerleştirilerek ağızlarını kilitleyecektir. Barutçu hiç bir zaman 12 Kg. dan fazla patlayıcı madde taşımayacak ve vardiyeye içinde işçilerin girip çıkmadığı bir zamanda galeriye girecektir. Barutçunun delikleri doldurmaya başladığı anda, İşçiler barutçudan en az 20 - 50 m. mesafeye çekilecek ve korunaklara sığınacaktır. Geliş yollarına her yönde nöbetçiler çıkarılacak habersiz olanlar durumdan haberdar edilecektir.

Delikler ahşap sopa ile kontrol edildikten sonra doldurulmaya başlanacaktır. (Bu sırada barutçunun yanında yardımcı ve ocak âmiri bulunabilir.) Bütün delikler usulüne uygun olarak doldurulduktan sonra barutçu «Lâğım var» diye üç defa yüksek sesle bağıracaktır.

Sayfa 43

Geliş yollarına çıkartılan nöbetçiler de aynı şekilde bağırarak ateşlemeyi bütün işçilere duyuracaktır, barutçu, ateşleme yerinde işçi ve tehlikeli bir durum bulunmadığına kanaat getirdikten sonra son defa bağırarak ve 5-10 saniye bekledikten sonra kendisini de emniyete alarak ateşlemeyi yapacak, ateşlemeden 5 - 10 dakika sonra, ateşleme yerine giderek bütün lâğımıcıları kontrol edecek ve patlamayan dinamit varsa onları zararsız hale getirecektir. Ateşleme sonunda ise, sarf defterini düzenleyerek, Galeri Amiri ile birlikte imzaladıktan sonra oradan ayrılacaktır. İş bittiğinde, barutçu, artan malzemeyi anbara geri vererek kayıt ettirecektir.

6.1.4. Nakliyatta alınacak emniyet tedbirleri :

Ocak âmiri tarafından evvelâ ateşleme sırasında galerinin tavanında ve yanında hasıl olan kavlaklar temizlenecek, sonra pasa (taş-toprak) nakliyatına başlanacaktır. Eğer ray döşenmek gerekiyorsa, hattın bir tarafında işçilerin rahatça gidip gelmesine müsait genişlikte bir geçit bırakılacaktır. Gerek vagonları birbirine bağlarken gerek makas değiştirirken, vagonların arasına girilmeyecektir. Vagonları çeken lokomotifin önünde ve en arkadaki vagonun arkasında birer kırmızı lamba bulunacaktır. İşçi nakliyatı vagonlarla yapıldığı zaman işçiler dengeli bir şekilde vagonlara oturacaklar ve lambaların ışıklarını gizleyeceklerdir. İşçilerin vagonlarda ayakta durmalarına müsaade edilmeyecektir.

6.1.5. Tahkimatta alınacak emniyet tedbirleri :

Pasa nakli tamamlandıktan sonra, kavlaklar kontrol edilecek ve bağ yerleri hazırlanıp bağlar atılacaktır. Bundan sonra tavan ve etrafı icaba göre kama veya sürme kamalarla iyice sıkılanacak ve direkler arasına fırçaları yerleştirilecektir. Galeri ilerledikçe 30-50 m. aralıklarla korunaklar (Cepler) yapılacaktır. Bağlar her zaman kontrol edilecektir. Bağ formasyon cinsine, tabaka durumuna ve bağa gelecek kuvvetlere göre en uygun şekilde seçilecek ve atılacaktır.

Galerilerin baş yukarı, yardımcı galeri ve büzlerle birleştiği yerlerde, formasyon özelliğine göre, mutlaka domuz damı, kilit bağı veya topuk bırakılacaktır. Galeri karşılıklı iki yönde açılıyorsa, ayna (Arın) lar arasındaki mesafe (formasyon özelliğine bağlı olarak) 15-60 m. kalıncaya kadar iki taraflı delmeye devam edilecek, bundan sonra delik delme ve ateşleme işleri yalnız tek taraftan yapılacaktır.

Galerilerinin çeşitli yerlerinden baş yukarı, yardımcı galeri, v.s. ayrılıyorsa, önemli noktalara giriş çıkış yönlerine levhalar asılacaktır.

Galeri giriş ağzına «İçeri Girmek Yasaktır» levhası asılarak yabancıların ancak galeri Amirinin kontrolü altında, galeriye girmesine müsaade edilecektir. Galeriden bir nefeslik sürülmüşse, nefesliğin yüzeye çıkan ağzı 5 m. yarı çap ile çevrilen bir çit vasıtasıyla korunacak ve çitin üzerine «Girmek Yasaktır» levhası asılacaktır. Galeriye % 0,4 eğim verilerek yeraltısularının boşalması sağlanacaktır, galeri gereği gibi aydınlatılacak, işçilerin ihtiyacı olan temiz hava sirkülasyonu, yerine göre vantüp, vantilatör veya nefeslikle temin edilecektir. Galeri giriş ağzı ile nefeslik çıkış ağzı arasındaki kot farkı, tabii sürkülasyonu sağlayacak durumda olacaktır.

Galери-tünellerde meydana gelecek kaza ve arızalar derhal ilgili mühendise haber verilerek alınan emir eksiksiz uygulanacak, haberleşme gecikirse bu zaman içinde gerekli ön çalışmalar galeri-tüne! amiri tarafından yürütülecektir.

6.2. Keson kuyu yapımı sırasında alınacak emniyet tedbirleri :

Keson kuyuya başlamadan evvel, kuyu ağzının etrafına korkuluk ve karakol kapısı yapılarak, yüzey sularının ve taş toprağın kuyu içerisine girmesi önlenecektir. Kuyu çıkışını sağlamak amacıyla yapılacak kule ve vinç tertibatının ayakları, dört noktadan sağlam zemine oturtulacak halat, molet (makara) ve mil devamlı surette kontrol edilerek, bunlar her an kullanılmaya hazır bulundurulacaktır.

Kuyunun açılması sırasında tabanda delik delinirken, cidardaki yıkıntı ve göçüklere engel olmak üzere, kuyu ahşap kasalarla iksa edilecek ve bunlar birbirine demir kancalarla iyice tutturulacaktır. Kuyu tabanında çalışırken yukarıdan gelecek tehlikeleri önlemek amacıyla, tabandan 3 metre yüksekte bir ahşap platform (perde) yapılacak ve bunun bir kenarı, boşaltma kovanının iniş ve çıkışını sağlayacak şekilde açık bırakılacaktır.

Gerektiğinde, kuyu işçilerinin iniş - çıkışını temin etmek amacıyla, kasa ile kuyu cidarı arasında, kuyu ağzından tabana kadar devam eden platformlu ve her kısım en çok 10 m. uzunlukta iskele yapılarak kuyu tarafı ahşap perde ile kapatılacaktır.

Kuyu başı ile taban arasında haberleşmeyi sağlamak amacıyla bir kablo, boru veya çan tertibatı bulunacaktır. Vagonetin kuyuya inişi, veya kuyu tabanından yukarı çıkışı özel haberleşme ile yönetilecektir. Kuyuda kovanın hangi derinliğe kadar indiğini anlayabilmek için halat üzerinde ölçek veya işaretler bulunacaktır.

Kuyuda, insan nakliyatı sırasında hız 1,5 m/sn. den fazla olmayacaktır.

Kuyudan büyük çapta boşaltım yapılıyorsa, ahşaptan veya profil demirlerinden kayıtlar yapılarak bunlar birbirlerine düzgün bir şekilde karşılıklı ve dikey olarak irtibatlandırılacaktır.

Kuyu tabanında delik delme sırasında, deliciler toz maskesi ve kafesli gözlük kullanacaklar, deliklerin doldurulması sırasında kuyuda barutçudan başka hiç kimse bulunmayacak ve ateşlemenin yapılacağı anda bütün tesisler çalışmaya hazır bulundurulacaktır. Barutçunun «çek» işaretini alan vinci hemen tesisi çalıştırıp barutçuyu yukarı alacaktır. Barutçu, ateşlemeden sonra tekrar kuyuya inerek gerekli kontrolü yapacaktır.

Kuyu arzu edilen derinliğe indikten sonra tabanda, yeraltısuyunun verimine uygun bir havuz yapılacaktır. Kuyu seyyar veya sabit lâmbalarla aydınlatılacaktır. Çalışılmadığı zamanlarda kuyu başındaki korkuluk ve karakol kapısı kapatılacak, kolayca görülebilir bir yere «Yaklaşmak Yasaktır» levhası asılacaktır.

6.3. Kehrizlerin ve drenajların yapımında alınacak emniyet tedbirleri :

Arazi topografyasına bağlı olarak, bazı yerlerde kehrizler derin olacaklarından, kazaları önlemek üzere iki taraf ahşap latalardan korkuluklar yapılacaktır. Yeraltısuyunun birikerek gölcükler meydana getirmesini önlemek

üzere, arazideki bütün çukurlar doldurularak tesviye edilecek, kehrizlerin yapımı sırasında, etrafın göçmesini önlemek üzere ise şevler, formasyon özelliğine bağlı olarak 35° - 75° meyilli olarak kazılarak yıkıntı yapması muhtemel kısımlarda iksa yapılacaktır.

Kazı sonucu etrafa atılan ve tehlikeye sebep olabilecek taş ve topraklar, kehrizin veya drenaj hendeğinden uzaklaştırılacaktır. Yeraltısuyunun tabii akışını sağlamak için, kehriz veya drenaj hendeği eğimi en az % 0,4 olacaktır.

6.4. Galeri - tünel, keson kuyu ve kehrizlerin işletilmesinde alınacak emniyet tedbirleri :

6.4.1. Galeri -tünellerde :

Yardımcı galeriler ve başyukarıların işletmeye geçirilmesi halinde, tabana boru döşenip çakilla doldurularak geriye doğru geldiğinde, tahkimatın göçertilmesi formasyon özelliğine bağlı olarak 1-2 m. uzaktan yapılacak bu sırada tabana döşenen boruların zarar görmemesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Yardımcı galeri ve başyukarılar dolgudan sonra göçertildiği halde, ana galerinin göçertilmesi icab etmiyorsa, , evvelce yapılmış olan geçici tahkimat devamlı tahkimat haline getirilirken, insan emniyetini sağlamak ve yeraltısuyunun kirlenmesini ve zayi olmasını önlemek bakımından gereken titizliğin gösterilmesi şarttır. Ana galeride, devamlı tahkimatın ve yeraltısuyu akış kanalının sürekli olarak kontrol ve bakımı yapılacaktır.

Yeraltısuyu almak amacıyla,galeri içinde keson kuyu açılmışsa, kuyu başı tahkimatı ile kuyu başı tesislerinin sürekli şekilde kontrolü ve bakımları yapılacaktır. Bu durumda, galeri giriş ağzına kilitli bir kapı yapılacak ve kolayca görülebilir ve yere «Yaklaşmak Yasak ve Tehlikelidir» levhası asılacaktır. Galeri giriş ağzı ve tesislerinin de devamlı bakım ve kontrolü şarttır. Galerinin bakım ve kontrolü sırasında yapılan bütün işlemler bakım defterine kaydedilecektir.

Sayfa 44

6.4.2. Keson kuyularda :

Keson kuyunun işletmeye açılmasına karar verildikten sonra, evvelce yapılmış olan geçici tahkimat, devamlı tahkimat haline ve (Ahşap Kârgir veya demir tahkimatla) iniş - çıkış için cidarda yapılmış olan iskele daimi merdiven haline getirilecektir. Kuyuya monte edilen pompa ve diğer tesisat beton blok üzerine oturtulacak kuyu ağzı, etraftan gelebilecek yüzey suları, taş toprak gibi malzemeye karşı korunacak, kuyu ağız betonu dökülerek etrafına korkuluk ve karakol yapılacaktır. Bu işlemlerden sonra bütün kuyu başı tesislerini içine alan bir bina yapılarak kapısı kilitlenecektir. Kuyu ağzı korkuluğuna «Yaklaşmak Yasaktır» levhası asılacaktır. *Keson* kuyu galeri içinde açılmışsa kazaları önlemek üzere galeri içinde çeşitli yerlere, kuyunun yerini belirten levhalar asılacaktır. Kuyunun ve kuyu tesislerinin bakım ve kontrolü yapılarak bu işlemler bakım defterine kaydedilecek ve bu defter her zaman hazır bulundurulacaktır.

6.4.3. Kehrizlerde ve drenajlarda :

Kehrizlerin ve drenajların işletmeye geçirilmesi halinde yeraltı tesisleri için alınması gereken emniyet tedbirleri galerilerde olduğu gibidir.

6.5. Genel hükümler :

Galeri-tünel, keson kuyu, kuyu, kehriz ve drenajların yapımı ve işletilmesi halinde, çalışan işçi miktarı işyeri sınıfı ile ilgili olarak, Çalışma Bakanlığının, «İş yerlerinde bulundurulacak ilk yardım malzemesi» (Eczadolabı, lüzumu halinde doktor - sıhhiye - cankurtaran, revir vs.) Sivil Savunma Teşkilâtının «İş yerlerinde sabotaj ve yangına karşı alınacak emniyet tedbirleri ve bulundurulacak malzeme» talimatları ile «Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Nizamnamesi, Patlayıcı Maddeler Nizamnamesi ve Bu Nizamnameye Mütferri Talimatname» ye uyulması zorunludur.

Sayfa 45

BÖLÜM V.

YERALTISUYUNUN İŞLETİLMESİ VE KONTROLÜ

1. REZERVİN KORUNMASI :

1.1. Rezervden çekilebilecek emniyetli su miktarı :

Yeraltısuyu rezervinin işletilmesinde ekonomi ve emniyet sağlandığının devamlı olarak kontrol edilmesi lâzımdır. Genel olarak, rezerv sahasından çekilen yıllık su miktarının, saha içindeki su taşıyan formasyonların yıllık beslenme miktarına eşit olması şarttır. Bu eşitliğin sağlanması için DSİ Bölge Müdürlüklerince; yeraltısuyu seviye değişimleri ile bu seviyelerdeki çekim miktarının envanteri tutulacak; alınan sonuçlara göre işletme kuyularının emniyetli verimleri azaltılacak veya artırılacaktır. Ayrıca, rezerv sahası içindeki «Bölgesel emniyetli seviye sınırları ile bu sınırlar içindeki emniyetli çekim miktarları» tesbit olunarak, kuyuların kümelenmeleri sebebiyle, seviyede bir «kuvvetlenmeye» engel olunacaktır. İlan edilmiş yeraltısuyu işletme sahaları içinde veya dışında, yeraltısuları hakkında 167 sayılı Kanunun 8. maddesine göre tespit ve ilân edilen derinliklerden daha fazla derinliklerde açılacak kuyuların adedi, yerleri, derinlikleri ve diğer özellikleriyle,

bunlardan çıkabilecek su miktarlarına göre kuyu aralıkları DSİ Yeraltıları Dairesi Başkanlığınca tespit edilecektir.

Tesbit ve ilân edilen yeraltısuyu işletme miktarları; yağışlara, ekonomik yeraltısuyu işletme seviyelerine ve sahadan çekilen toplam yeraltısuyu miktarına göre düzenlenmiş olduğundan, bu miktarın aşılmasını önlemek amacıyla, her bir kuyudan çekilebilecek yeraltısuyu miktarı, DSİ Bölge Müdürlüklerince kullanma belgesi üzerine işlenecektir. Belge sahibi, bir kuyudan bu miktardan fazla su çekmeyecektir. Yağış ve beslenme durumlarına göre, gerektiğinde, kuyulardan çekilecek emniyetli su miktarı, belgeyi veren DSİ Bölge Müdürlüklerince, azaltılıp çoğaltılabilir. Bu takdirde, durum belge sahiplerine yazı ile bildirilecek ve bu husus verilen belgeler üzerine de işaretlenecektir. Belgede gösterilen miktardan daha fazla su çekilmesini önlemek amacıyla, gerek pompa ve gerekse artezyen kuyulardaki vanalı orifis kapasitesi, alınacak su miktarına göre seçilecektir.

Konulan pompa ve orifis, ilgili DSİ Bölge Müdürlüğünün müsaadesi alınmadan hiç bir suretle bir başkasıyla değiştirilmeyecektir. Kontrolü kolaylaştırmak maksadıyla, gerekli hallerde çıkış borusu üzerine su sayaçları monte edilecektir.

Sayfa 46

1.2. Faydalı ihtiyaç:

Yeraltısuyunu kullanacak olan arazi sahibinin, veyahut işletmecilerin, faydalı su ihtiyacı, konuya ve şartlara göre, DSİ Bölge Müdürlüklerince tesbit edilecek ve belge üzerine kaydedilecektir. Faydalı ihtiyaç için ayrılacak su miktarı hiç bir zaman yeraltısuyu deposunun emniyetli veriminden daha yüksek olamaz. Faydalı kullanım miktarlarında anlaşmazlığa meydan vermemek için, ilgili Bakanlıkların görüşleri alınacaktır. Suyun, kullanma maksadına uygunluğunu tesbit edecek olan su kalitesini gösterir kimyasal analiz, gerektiğinde DSİ Laboratuvarları tarafından yapılacak veya müracaat sahipleri tarafından yaptırılacaktır. Bunların sorumlulukları analizi yapan laboratuvara aittir. Raporda, suyun kullanma maksadına uygunluğunun açıkça belirtilmesi şarttır. Aksi takdirde, belge verilmez.

1.3. Sızıntı ve kaçak yoluyla olan su kayıplarının önlenmesi :

Her ne surette olursa olsun, yeraltısuyu deposunun israf edilmesi ve kalitesinin bozulması önlenecektir. Bunun için DSİ Bölge Müdürlükleri yeraltısuyu arama, kullanma, ıslah ve tādil projelerinin uygulanmalarını yerinde kontrol ve takip edeceklerdir. Koruma tedbirlerinin başlıcaları sırası ile aşağıda gösterilmiştir.

1.3.1. Kirli suların tecridi :

Arama, kullanma, ıslah ve tadil işlemleri sırasında yerüstü suyunun veya kullanmaya elverişli olmayan kirli suların, kuyu ve kaynağa akmasına veya karışmasına engel olunacaktır.

1.3.2. Kayıpların önlenmesi :

Yeraltısuyunun diğer bir israf şekli işletilen nap sularının muhafaza borusunun yanlarından diğer yeraltısuyu naplarına veya doygun olmayan geçirimli formasyonlara geçmesidir. Böylece, kuyu normal veriminden daha az verimle çalışır. Bu gibi kaçaklara engel olmak için, filtreler, yalnızca akifler karşısına konulacak ve filtrelerin üstünden itibaren, muhafaza borusu ile kuyu cidarı arası tecrit edilecektir.

1.3.3. Kötü kaliteli suların tecridi :

Kalitesi kullanma amacına uygun olmayan tuzlu veya bozuk kaliteli suların diğer iyi su tabakalarına karışmasına imkân verilmeyecektir. Bu amaçla, bu gibi suları taşıyan tabakalar, tecrit edilecektir.

1.3.4. Artezyen yapan kuyularda su israfının önlenmesi :

Basınçlı yeraltısuyu naplarının işletilmesinde, yeraltısuyu fazla basınçtan dolayı yerüstüne kadar çıkabilir ve kuyudan serbestçe akabilir. Gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, basınçlı suların, kullanma zamanları haricinde de boş yere akarak, yeraltısuyu deposunu zamanla tüketmesi mümkündür. Ulusal bir servet olan yeraltısuyunun bu şekilde israf edilmesini önlemek amacıyla, kuyu ağızlarına, vana ve ancak faydalı ihtiyacı karşılayacak kadar su akışını sağlayacak çapta, dairesel orifis takılacaktır. Vana ancak ihtiyaç halinde açılarak kuyudan su alınacaktır. Diğer zamanlarda, vana kapalı tutulacaktır.

Kontrol sırasında, bu gibi artezyen kuyularda israfa sebebiyet verildiğinin görülmesi üzerine, kuyuyu işleten kimseye (belge sahibine) yazılı tebligatta bulunulacak ve hakkında Yeraltıları Tüzüğü'nün 14. maddesinin (b) ve (c) fıkraları uygulanacaktır.

1.3.5. Artezyen tabaka sularının yüzeye veya diğer tabakalara sızmasının önlenmesi :

Basınçlı bir naptaki yeraltısuyunun, sadece muhafaza borusu içinden ve hakiki miktarında her hangi bir azalma olmaksızın, yeryüzüne çıkarılması gerekir. Yani artezyen suyun, artezyen tabakanın üstünde veya altında bulunan diğer su tabakalarına veya su bulunmayan tabakalara kaçmasına meydan verilmemelidir. Bunun için, muhafaza borusu ile kuyu cidarı arası akifler tabakaların bulunduğu kısımlar hariç tamamen tecrit edilecek, bu tecrit, suyun muhafaza borusunun yanlarından kaçmasına hiç bir surette meydan vermeyecek şekilde yapılacaktır.

2. TULUMBA KULLANILMASI :

2.1. Tulumba karakteristiklerinin tayini:

Tulumba verimi, tayin edilen bu zaman periyodu içinde çekilen su miktarı olarak tarif edilir (m³/saat, gdon/dakika gibi) basma yüksekliği, kuyudaki suyun dinamik seviyesinden, basma borusu ucuna, veya depoya dalması halinde, depodaki serbest su seviyesine olan düşey mesafedir.

2.2. Tulumba montajı:

Bir kuyuya motor ve pompa monte edildiği zaman, motor temeli gayet sağlam olacak, sallantılara müsaade etmeyecektir. Her kuyu başında, temel içinden madeni bir kuyu havalandırma bacası yapılacaktır. Kuyuya monte edilecek tulumba, kuyunun tesbit edilen karakteristiklerine uygun olacak; gerek yeraltısuyu rezervi, gerekse kuyunun ömrü bakımından, kullanma belgesinde belirtilmiş olan hususlara uygun olarak çalıştırılacaktır. Her çeşit pompanın bakımı, montajı ve tamirine ait esaslar ve ana hatlar, DSİ Yeraltısuları Dairesi Başkanlığının “Derin kuyu pompalarının montajı, bakımı, tamiri ve işletilmesi” “Dalgıç tulumlarının montajı, bakımı, tamiri ve işletilmesi” ve “Adi tulumlarının montajı, bakımı tamiri ve işletilmesi” adlı talimatlarında bulunabilir.

Sayfa 47

3. İŞLETMEYE AİT BİLGİLERİN DSİ'YE VERİLMESİ :

3.1. Yeraltısuları Kanunu gereğince; kullanma belgesi alınarak yapılan her türlü işletmelerde, işletmeyi yapan özel ve tüzel kişilerin aşağıdaki bilgileri, ilgili DSİ Ünitesine vermesi zorunludur:

- 3.1.1. Yeraltından çekilen suyun miktarı
- 3.1.2. Pompaj süreleri ve tarihleri
- 3.1.3. Yeraltısuyu seviye gözlemleri
- 3.1.4. Kullanılan enerji veya akaryakıt harcaması

3.2. Yukarıda, sırasıyla gösterilmiş olan hususlarda verilecek bilgiler, ilgili DSİ Ünitesince dağıtılacak özel formlara işlenerek en geç bir ay içersinde, elden veya posta ile DSİ Ünitesine gönderilecektir.

3.3. İşletilen her kuyudan, her yıl belirli zamanlarda kimyasal analiz (içmesuyu işletmelerinde, ayrıca bakteriyolojik analiz) için özel talimatına göre su numuneleri alınacak ve ilgili DSİ ünitesine teslim edilecektir. Analiz sonuçları ve bu sonuçlara göre alınması gereken tedbirler, işletmeyi yapana yazı veya bir zabıtlı bildirilecektir.

3.4. Hidrojeolojik sebeplerle, yeraltısuyu rezervinde meydana gelecek değişikliklere uygun olarak, işletme süresinde ve emniyetli verim miktarında yapılması gerekli görülen değişiklikler, bir yazı ile kullanma belgesi sahibine tebliğ edilecek ve bu yeni duruma göre tesbit edilen kullanma esasları belgeye işlenecektir.

3.5. İşletmenin çevredeki kuyuların çalışma sistemini değiştirecek ve civarına zarar verecek şekilde yapılmasından belge sahibi sorumludur. Zarar görüldüğünde, belge sahibinin gerekli tedbirleri alıp almadığı, DSİ'ce kontrol edilecek ve gerekiyorsa durum bir tutanakla tespit edilerek, belge sahibine yazılı ve süreli ihtar yapılacaktır. Verilen süre içerisinde zararın önlenmediği görülürse, kullanma belgesi geri alınarak işletme tatil edilecek ve Kanununun 18 inci maddesi uygulanacaktır.

3.6. Yönetmelikte bahis konusu kuyu, tünel, galeri açma, jeolojik ve jeofizik araştırmalar ile sondajlarda rastlanması muhtemel endüstriyel ham maddelerle ilgili bir rapor maden mühendisi veya jeolog tarafından hazırlanarak Maden Dairesi Başkanlığına verilecektir.

4. YERALTISUYU İLE İLGİLİ İŞLERİN KONTROLÜ :

4.1. Kontrolün kapsamı :

167 sayılı Yeraltısuları Hakkındaki Kanun ve Yeraltısuları Tüzüğüne göre yapılacak yeraltısuyu arama, kullanma, ıslah ve tadil işleri, bu yönetmelik gereğince DSİ tarafından kontrol edilecektir.

Sayfa 48

4.2. Kontrolün amacı :

Kontrolün amacı, yetkili teknik eleman ve işçilere yaptırılan ve DSİ den alınan belgelerin konusunu teşkil eden arama, kullanma, ıslah ve tadil işlerinin ve bunlarla ilgili tesislerin; anlaşmalara, belgelere genel ve özel kanunlara ve bunlara bağlı tüzüklere, teknik talimatlara, etüd raporlarına ve onaylı teknik rapor ve projelerine uygun ve noksansız olarak meydana getirilmesi suretiyle hem işi yaptıranın, hem işi yapanın menfaatini, hem de ulusal bir servet olan yeraltısuların korunmasını sağlamaktır.

4.3. Kontrol yetkileri :

Kontrol işleri, DSİ'ce görevlendirilmiş elemanlar tarafından yapılacak iş sahipleri ve işi yapanlar, görevlilerin kanun, tüzük ve yönetmeliğe uygun müdahalelerine itirazda bulunmayacak ve uyarma ve tavsiyelerine uyacaklardır.

4.4. Kontrol görevlilerinin yetkileri :

DSİ'ce atanan görevlilerin başlıca yetkileri şunlardır :

4.4.1. Kanunun yetkili kıldığı yerden onaylı ve yetkili elemanlarca yapılmış projesi olmayan işlerin yapılmasını önlemek,

4.4.2. Yapılan işlerin onaylı belgeye, uygulama projelerine ve teknik yönetmeliğe uygunluğunu kontrol etmek, aykırı hareket eden belge sahiplerinin belgelerinin geri alınmasını veya iptalini istemek.

4.4.3. Yeraltısuyunun israfını önleyici tedbirler alınmasını sağlamak.

4.4.4. Kuyu başlarının ve civar arazinin göllenerek bataklık haline getirilmesini önlemek,

4.4.5. Civardaki bina ve tesislere zarar verilmesini önlemek.

4.4.6. Kuyunun, kaynağın veya yeraltısuyu tabakalarının kirlenmesini önleyici tedbirler alınmasını sağlamak,

4.4.7. Belge sahibince idareye verilmesi gereken her türlü bilgileri toplamak,

4.4.8. İşlerin belge sahibi ve yetkili kimseler tarafından yapılmasını sağlamak.

4.5. Kanun, tüzük ve teknik yönetmeliğe aykırı hareketlerin takibi :

4.5.1. Uygulama sırasında, işin verilen belgedeki şartlara uyulmaksızın yapıldığı anlaşılırsa, durum bir tutanakla tespit edilir ve belirli sürede gerekli tedbirlerin alınması için DSİ Bölge Müdürlüğüne belge sahibinin iş yerine yazılı olarak bildirilir.

Sayfa 49

4.5.2. Verilen sürede, belge sahibi tarafından işyerinde gerekli tedbirlerin alınmaması, talimatların yerine getirilmemesi ve işlerin belge ve projelere göre yapılmaması halinde Tüzüğün 11 inci maddesi ve Yeraltısuları Kanununun 18. maddesi uygulanmak üzere; durum evvelce hazırlanmış olan tutanakla birlikte, DSİ Bölge Müdürlüğüne Sulh Mahkemesine aktarılır.

4.5.3. İş başında tutulacak tutanakların başlığında kısaca konu belirtilir; metinde ise belge ve projede istenilen hususların her maddesine ayrı ayrı cevap verilir. Üç nüsha olarak düzenlenecek tutanakta yetkili görevlinin imzası ve mühürü bulunur.

4.5.4. Gerektiğinde; DSİ Bölge Müdürünün, durumu bir tutanakla tespit ederek işi tatil etmek yetkisi vardır.

Bu Yönetmelik yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.

Sayfa 50